

Onberekenbaar gevaar?

Psychopathologie, toerekeningsvatbaarheid, berechting en
sanctionering van de rechts-extremistische eenling.

*Een onderzoek naar de rol van psychopathologie en het oordeel over
toerekeningsvatbaarheid in de berechting en sanctionering van de rechts-
extremistische eenling.*

-

***Masterscriptie
Forensica, Criminologie & Rechtspleging
Bart van de Steeg (i6255789)
20-01-2021***

***Begeleider: prof. dr. D. Roef
Tweede beoordelaar: mw. S. Hermans
Derde beoordelaar: dr. R. Hofmann***

***Maastricht University
Faculteit Rechtsgeleerdheid***

Voorwoord

Voor u ligt het sluitstuk van mijn masteropleiding Forensica, Criminologie en Rechtspleging aan de Universiteit Maastricht. Mijn masterthesis heeft het onderwerp: 'Onberekenbaar gevaar? Een onderzoek naar de rol van psychopathologie en het oordeel over toerekeningsvatbaarheid in de berechting en sanctionering van de rechts-extremistische eenling'. Na het afronden van mijn HBO opleiding Integrale Veiligheidskunde en twee jaar werkervaring, heb ik afgelopen jaar de switch gemaakt om het fulltime studeren weer op te pakken en te beginnen met deze master. Het afgelopen jaar is dan ook een bijzondere uitdaging geweest waarin ik veel heb mogen leren. Zo heb ik als outsider kennis mogen maken met het strafrecht, maar vooral ook verdieping kunnen zoeken in forensische- en criminologische wetenschappen. Ik heb de master als zeer interessant ervaren en ben erg dankbaar dat ik, ondanks mijn HBO achtergrond, de kans heb gekregen om te studeren aan de universiteit.

Tijdens mijn zoektocht naar een scriptie-onderwerp raakte ik gedurende het tweede blok geïntrigeerd door de bestorming van het Capitool in Amerika. Hierop ben ik me in eerste instantie gaan verdiepen in de verspreiding van het rechts-extremistisch gedachtegoed en de wijze waarop het strafrecht zou kunnen ingrijpen. Hoewel het onderwerp mijn interesse had, sloeg ik aan op een toevallige suggestie van prof. Roef in de laatste minuten van het eerste kennismakinggesprek. Dit maakte dat ik mijn onderwerp vroegtijdig heb aangepast, wat uiteindelijk heeft geleid tot het huidige resultaat.

Om te beginnen wil ik mijn ouders en vrienden bedanken. Jullie hebben me ontzettend goed geholpen door mee te denken met de opbouw en het correct formuleren van mijn verhaal. In het bijzonder speciale dank aan mijn moeder, die altijd klaar heeft gestaan om mee te lezen. Ook wil ik enkele van mijn medestudenten bedanken voor de sparsessies en de bemoedigende woorden.

Tot slot wil ik een woord van dank uitspreken naar prof. dr. David Roef voor zijn fijne manier van begeleiden. De begeleidingsgesprekken waren interessant en inspirerend. Ook heb ik het tussentijdse contact als zeer prettig ervaren. Tijdens het onderzoeksproces heeft hij me meermaals op het goede spoor gezet en de tijd genomen om mijn stuk kritisch te beoordelen. Dat heeft me erg geholpen en gemotiveerd in het schrijven van het stuk.

Ik wens eenieder veel plezier toe met het lezen van deze thesis!

Bart van de Steeg
31 augustus 2021

Inhoud

Voorwoord.....	2
1. Inleiding	5
1.1. Aanleiding tot het onderzoek.....	5
1.2. Opbouw van de scriptie.....	6
1.3. Verantwoording.....	7
2. De rechts-extremistische eenling nader beschouwd	8
2.1. Extreemrechts en rechts-extremisme	8
2.2. De ideologie achter rechts-extremisme	9
2.3. Dadertypologie.....	10
2.4. Het profiel van de lone actor.....	11
3. De prevalentie van psychopathologie	13
3.1. De definitie van psychopathologie.....	13
3.2. De prevalentie van psychopathologie bij rechts extremistische eenlingen.....	13
3.3. Psychopathologie als aanjager van gewelddadig rechts-extremisme?.....	15
4. Het juridische kader van toerekeningsvatbaarheid in Nederland.	17
4.1. Stoornis en opzet, het terroristisch oogmerk en voorbedachte raad.....	17
4.2. Ontoekeningsvatbaarheid	18
4.3. Verminderde toerekeningsvatbaarheid	22
5. Rechts-extremistische eenling in het strafproces.....	24
5.1. Methodologie en beperkingen.....	24
5.2. Daders en mate van toerekeningsvatbaarheid	25
5.3. De prevalentie van psychopathologie	30
5.4. Stoornis en opzet.....	31
5.5. Rechts-extremistisch geweld en terroristisch oogmerk?	31
5.6. Berechting, afdoening en sanctionering	31
6. Conclusie	35
7. Literatuurlijst	37
Parlementaire procedures.....	41
Jurisprudentie.....	41
Nieuwsberichten - Analyse.....	42
8. Bijlage	44

LIJST MET AFKORTINGEN

Afkorting	Betekenis
ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder
AIVD	Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst
Art	Artikel
ATB	Anti Terreur Brigade
DSM-5	Diagnostic and statistical manual of mental disorders
EBI	Extra Beveiligde Inrichting
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
Hof	Gerechtshof
HR	Hoge Raad
LAPP	Lone actor met psychopathologische kwetsbaarheid
NAO	Niet Anders Omschreven
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid
OM	Openbaar Ministerie
PI	Penitentiaire inrichting
RAM	Radicalization assessment Monitor
RTV	Right wing terrorism and violence
Sr	Wetboek van Strafrecht
Sv	Wetboek van Strafvordering
Tbs	Terbeschikkingstelling
TER	Team Terrorisme, Extremisme en Radicalisering
TRAP-18	Radicalization Assessment Protocol
VERA-2	Violent Extremist Risk Assessment - Versie 2

1. Inleiding

1.1. Aanleiding tot het onderzoek

In Nederland is de laatste jaren een opmars van rechts-extremisme in ontwikkeling, zo stelt de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) in een recente publicatie over rechts-extremisme. Sinds de vluchtelingenstroom en de opkomst van de uit de Verenigde Staten overgewaaid alt-right beweging is een nieuw fenomeen van rechts-extremisme in beweging, dat zich uit in vreemdelingenhaat, haat jegens vreemde (cultuur)elementen en ultranationalisme (AIVD, 2018 p. 4). In recente dreigingsbeelden van de Nationaal Coordinator Terrorismebestrijding (NCTV) valt te lezen dat een aanslag uit rechts-extremistische hoek voorstelbaar is. Getroefde jonge Nederlandse mannen betrokken bij 'internationale online accelerationistische netwerken' en de zogenoemde eenlingen worden als risico gesignaleerd (NCTV, 2020, p. 14-15, NCTV, 2021, p. 3-4).

Een gebeurtenis in Europa die zich in het licht van deze trend heeft afgespeeld, is de aanslag van Andres Breivik in Noorwegen. Op 22 juli 2011 laat Anders Breivik een bom ontploffen in Oslo en doodt hij 77 jongeren op het eiland Utoya. Gezien de omvang en maatschappelijke impact van de gewelddaad, komt de strafzaak van Breivik destijds onder een vergrootglas te liggen. Forensische psychiaters concluderen in eerste aanleg in hun rapportage dat Breivik ten tijde van de aanslag heeft gehandeld in een psychose. Vastgesteld wordt dat hij lijdt aan paranoïde schizofrenie en zodoende ontoerekeningsvatbaar moet worden geacht. Deze diagnose stuit op veel protest. Gesteld wordt dat Breivik zijn slachtoffers doelbewust heeft uitgekozen en er voorafgaand aan de aanslag een jarenlange planning en voorbereiding heeft gelegen. Kritiek wordt onder andere dan ook geuit op het feit dat erg onwaarschijnlijk is dat Breivik in jarenlange psychose heeft geleefd. Een second opinion wordt aangevraagd en de nieuwe forensische psychiaters stellen vast dat Breivik wel degelijk toerekeningsvatbaar is. De rechtbank volgt het oordeel van deze rapportage (Graaf, Geraerts, 2011).

Bovenstaande casus schetst dat het oordeel van een gedragsdeskundige een belangrijke aspect kan zijn bij de berechting van verdachten van extremistische en terroristische misdrijven. Ook kan worden onderkend dat een verklaring over ontoerekeningsvatbaarheid een bepaalde mate van subjectiviteit in zich heeft. Psychiaters willen zagezegd nog wel eens van mening verschillen in hun diagnose. Het mag duidelijk zijn dat de rechter degene is die uiteindelijk beslist over het gebruik van een rapportage in de beoordeling van een strafzaak (Graaf, Geraerts, 2011). De beoordeling betreft in dit geval de vraag of een delict aan een verdachte is toe te rekenen of niet.

In de Nederlandse strafrechtspraktijk valt op dat in toenemende mate gedragsdeskundigen worden ingeschakeld om te rapporteren over de mentale gesteldheid van verdachten van terroristische misdrijven (Bijlsma, 2016, p. 716). Diverse onderzoeken stellen dat binnen georganiseerde terroristische groepen zelden sprake lijkt van mentale aandoeningen. Bij de zogenoemde *lone actors* die, op eigen initiatief en buiten elke organisatie om, overgaan tot (massa)gewelddaden ligt dit anders. Bij hen worden wel meer psychiatrische problemen geconstateerd, zij het op het oog zonder relatie met specifieke stoornissen (Bhui, James, Wessely, 2016, p. 1). Deze constatering duidt op een mogelijke relatie tussen stoornissen en radicalisering. Een terechte vraag is in hoeverre gedrag en handelen vanuit rechts-extremistische ideologie is toe te schrijven aan psychische problematiek. De strafzaak tegen Breivik is een treffend voorbeeld die de complexiteit tussen stoornis en deze gewelddaden blootlegt. Zo stipt Torrisen, de psychiater die optrad tijdens deze strafzaak, aan dat Breivik gemotiveerd werd door denkbeelden die op het eerste gezicht leken op een waan. Gedurende het onderzoek blijkt dit echter niet per definitie het geval wanneer duidelijk wordt dat het extremistische gedachtegoed van Breivik breed wordt gedeeld in de internetgroepen waartoe hij behoorde. Dergelijke internetgroepen betreffen geen groeperingen met consistente organisatievorm en een hiërarchisch karakter zoals dat bij groepsterroristen het geval is. Het lijken eerder gefragmenteerde gemeenschappen waar denkbeelden zich verspreiden die binnen de cult als 'geloof' worden aangehangen (Maassen, 2017, p. 16-17). Een dergelijke cult blijkt lastig om te

onderkennen. Het impliceert echter ook dat eenlingen die beïnvloed door deze omgeving bepaalde extremistische denkbeelden aanhangen en uitoefenen, niet per definitie hoeven te lijden aan een stoornis of waan (Maassen, 2017, p. 16-17).

Met de ontwikkelingen rondom rechts-extremisme en de pathologisering van terrorisme, rijst de vraag welke opvattingen bestaan over de prevalentie van stoornissen onder rechts-extremistische eenlingen en welke invloed dit heeft op het plegen van extremistisch geweld. Met andere woorden: wie is de persoon achter rechts-extremistische gewelddaden, wat beweegt hem tot het plegen van deze delicten en welke rol speelt psychopathologie hierin? Anderzijds is af te vragen hoe dit zich vervolgens weerspiegelt in de Nederlandse strafrechtspraktijk. Relevant is bijvoorbeeld hoe met deze type daders moet worden omgegaan, met inachtneming van een adequate en evenwichtige invulling van de centrale doelstellingen van het strafrecht.¹ Hierbij lijkt het oordeel over de toerekeningsvatbaarheid een belangrijke rol te spelen. Interessant is dan ook om te bekijken welke maatstaven worden gehanteerd voor de toerekeningsvraag. Tevens is in strafzaken waar een terroristisch oogmerk ten laste wordt gelegd bij uitstek sprake van strafverzwarende omstandigheden, terwijl anderzijds de mogelijkheid bestaat om straf-verminderende of zelfs uitsluitende omstandigheden mee te nemen in het oordeel vanwege een vastgestelde stoornis. Dit is een tegenstrijdig verschijnsel en ook hierbij is de vraag hoe een dergelijk oordeel tot stand komt. Tot slot is een afweging over de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een rechts-extremistische eenling essentieel om te bepalen of de afdoening zich moet richten op behandeling, straf of juist een combinatie van beiden. Hoe verloopt dit en zijn de huidige juridische mogelijkheden toereikend? Al met al zijn dit vraagstukken die een onderzoek naar de rechts-extremistische eenling vanuit een criminologisch, forensisch en strafrechtelijk perspectief relevant maakt. In deze scriptie staat de volgende vraag centraal: *Op welke wijze speelt psychopathologie en het oordeel over toerekeningsvatbaarheid een rol in de berechting en sanctionering van (potentieel) gewelddadige rechts extremistische eenlingen?*

Om tot beantwoording van de hoofdvraag te komen zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. *Wat kenmerkt het profiel van een de rechts-extremistische eenling?*
2. *Wat is de huidige stand van wetenschap over de prevalentie van psychopathologie bij rechts-extremistische eenlingen?*
3. *Wat is het theoretisch juridisch kader van art 39 Sr?*
4. *Hoe verloopt de berechting, afdoening en sanctionering van (potentieel) gewelddadige rechts-extremistische eenlingen in Nederlandse strafzaken?*

1.2. Opbouw van de scriptie

Deze scriptie richt zich op het vraagstuk hoe Nederland in de rechtspraktijk omgaat met het berechten en sanctioneren van potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenlingen die mogelijk ook lijden aan een psychische stoornis. In het eerste hoofdstuk heeft u de inleiding en aanleiding van het onderzoek kunnen lezen. Het tweede hoofdstuk bevat een theoretisch kader om relevante begrippen gerelateerd aan de rechts-extremistische eenling te beschouwen en van een definitie te voorzien. Het derde hoofdstuk beschrijft welke opvattingen bestaan over de prevalentie van psychopathologie bij rechts-extremistische eenlingen. Vervolgens licht hoofdstuk vier het juridisch-theoretisch kader van toerekeningsvatbaarheid (art 39 Sr) en diverse bijbehorende recente ontwikkelingen toe. Met deze kennis in ogenschouw genomen bevat het laatste hoofdstuk een verdieping naar potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenlingen in de Nederlandse feitenrechtspraak. Aan de hand van geselecteerde rechtspraak wordt de typering van daders alsmede de rol van psychopathologie en het oordeel over de toerekeningsvraag onderzocht. Tot slot

¹ Respectievelijk vergelding, speciale preventie en generale preventie, rehabilitatie en resocialisatie, onschadelijkmaking van de dader, normbevestiging, conflictoplossing en reparatie en bescherming van de samenleving (Groenhuijsen, 2004, p. 274-275).

behandelt het hoofdstuk ook welke sancties en maatregelen de rechter kan opleggen, wat met de veroordeelde daders gebeurt nadat de rechter zich heeft uitgesproken en of de huidige juridische mogelijkheden toereikend zijn.

1.3. Verantwoording

Deze scriptie betreft een literatuurstudie. De literatuurstudie bestaat uit zowel juridische als sociaal wetenschappelijke literatuur. Hiervoor is gebruik gemaakt van verschillende boeken, wetenschappelijke artikelen en jurisprudentie. Als startpunt is op internet gezocht naar relevante internationale literatuur door specifieke zoektermen te gebruiken. Middels de sneeuwbalmethode is vervolgens aanvullend gezocht naar bruikbare literatuur. Dit houdt in dat in gevonden artikelen wordt bekeken of de literatuurlijst verwijst naar nieuw relevant materiaal. Voor het tweede onderdeel van het onderzoek is op rechtspraak.nl jurisprudentie verzameld om aan relevante strafzaken voor het onderzoek te komen. De focus is bij deze verzameling gelegd op feitenrechtspraak. Hierbij is gezocht met verschillende combinaties van trefwoorden.² De selectie heeft zich toegespitst op uitspraken van het jaar 2000 tot heden. In totaal zijn circa 700 zaken bekeken waarbij uiteindelijk negentien zaken als toereikend zijn geselecteerd voor het onderzoek. Het onderzoek beperkt zich tot potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenlingen waarbij de beoordeling van toerekeningsvatbaarheid een factor is geweest tijdens de berechting van de strafzaak.

Jurisprudentieverzameling Rechtspraak.nl		
Zoekterm 1	Zoekterm 2	
• Stoornis • Toerekeningsvatbaar • Pro-Justitia • Ontoerekeningsvatbaar • Toerekenen	• Rechts extremistisch • Rechtsextreem • Extremistisch • Terrorisme • Terroristisch • Vreemdelingenhaat • Bedreiging / belediging • Racisme / discriminatie • Vernieling	• Online • Aanslag • Brandstichting • Moskee • Moslim • Synagoge • Hakenkruis • Jood • Antisemitisme

Afbeelding 1.

² Zie afbeelding 1. In de zoektocht naar de juiste termen is gebruik gemaakt van de zevende rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland' (Tierolf, Drost, Kapel, 2018) en Monitor Racisme en Extremisme (Donselaar en Rodrigues, 2008). Uitspraken zijn doorgaans niet vindbaar door termen als extreemrechts of rechts-extremistisch te gebruiken. De justitiële afhandeling heeft immers lang niet altijd betrekking op het extremistische aspect van de incidenten maar richt zich eerder op het centrale commune feit.

2. De rechts-extremistische eenling nader beschouwd

Om inzicht te verschaffen in het profiel van een rechts-extremistische eenling, is van belang om eerst enkele kernelementen in een brede context te beschouwen. De wetenschap legt fundamentele terminologieën in het spectrum van extremisme en terrorisme breed uit. Er bestaat dan ook verschil in interpretatie en de wijze waarop onderzoekers definities hanteren. Een definiëring en afbakening van algemene kernbegrippen is daarom essentieel. Naderhand vindt een uiteenzetting plaats van de rechts-extremistische dadertypen die in de literatuur zijn te onderkennen. Tot slot komt de lone actor uitgebreid aan bod.

2.1. Extreemrechts en rechts-extremisme

In de academische wereld bestaat een veelheid aan gehanteerde definities wanneer het gaat om rechts-extremisme en terrorisme. De AIVD en de NCTV maken in publicaties over rechts-extremisme en het 'Dreigingsbeeld Terrorismen' steevast gebruik van een aantal vaste definities om orde te scheppen. Om te beginnen bestaat er onderscheid tussen de overkoepelende termen *extremisme* en *terrorisme*. Extremisme ziet op *'het fenomeen waarbij personen of groepen vanuit ideologisch motief bereid zijn in ernstige mate de wet te overtreden of activiteiten te verrichten die de democratische rechtsorde ondermijnen'* (NCTV, 2016, p. 5). Terrorismen gaat een stap verder en ziet op *'uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende schade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden'* (AIVD, z.j.). Terrorismen is opgenomen in het wetboek van strafrecht in de artikelen 83 en 83a Sr. Artikel 83 Sr zet de delicten uiteen waarbij sprake kan zijn van een terroristisch oogmerk. Artikel 83a Sr definieert het terroristisch oogmerk: *'als de verdachte beoogt om (een deel van) de bevolking ernstige vrees aan te jagen, om een overheid of internationale organisatie wederrechtelijk te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel om de fundamentele structuren van een land of internationale organisatie ernstig te ontwrichten of te vernietigen'*.

In de terminologie bestaat verder een belangrijk nuanceverschil tussen de op het oog overeenstemmende begrippen *extreemrechts* en *rechts extremisme*. Het onderscheid ziet op de wijze waarop beide concepten hun doel proberen te verwezenlijken. Extreemrechts ziet op personen, groepen en organisaties die weliswaar een rechts-extreme ideologie aanhangen, maar hierbij niet de grenzen van de wet overschrijden of de democratische rechtsorde ondermijnen. Tevens probeert extreemrechts haar ondemocratische idealen te bereiken door de inzet van democratische middelen. Het verschil met rechts-extremisme is gelegen in het feit dat juist ondemocratische middelen worden gebruikt om hun ideologie tot uiting te brengen. Hierbij wordt niet geschuwd om de kaders van de democratische rechtsorde te overschrijden (AIVD, 2010a, p. 4). De inzet van deze ondemocratische middelen kunnen al dan niet gewelddadig zijn. Niet gewelddadige middelen uiten zich in systematisch haat zaaien, angst verspreiden, desinformatie verspreiden, demoniseren en intimideren (AIVD, 2018, p. 3). Extremistisch geweld richt zich op zijn beurt op fysiek geweld en geweldsdreiging tegen personen of objecten vanuit het ideologische motief. Tot slot bestaat er een vorm van terroristische geweldsuiting. Ravndal definieert dit als *'non-state actors who strategically use or threaten violence to affect an audience beyond the immediate target to promote social inequality'* (Ravndal, 2015, p. 15). Ravndal heeft getracht rechts-extremisme nader te conceptualiseren en maakt onderscheid tussen terroristisch geweld en extremistisch geweld door de vaststelling of met voorbedachte raad en een terroristisch oogmerk is gehandeld (Bjørge, Ravndal, 2019, p. 5). In de praktijk zal een dader echter lang niet altijd zijn beweegreden, strategie en motief onthullen of gewoonweg spontaan hebben gehandeld zonder duidelijk plan (Ravndal, 2017, p.8; Ravndal, 2015, p.28). Of geweld als extremistisch of terroristisch wordt gekwalificeerd kan verder ook afhankelijk zijn van nationale rechtsstelsels en normen in plaats van de aard of bedoeling van een handeling: geweld vanuit islamitisch motief zal soms bijvoorbeeld eerder getypeerd worden als terrorismen dan

geweld vanuit een rechts-ideologisch motief (Ravndal, 2017, p. 8). Om het nog gecompliceerder te maken, het laatste geval kan in plaats van rechts-extremistisch geweld ook worden getypeerd als 'haatdelict' (Ravndal, 2017, p. 8). Hoe dan ook lijkt aannemelijk dat in meer of mindere mate een relatie dan wel overlap bestaat tussen terroristisch geweld, rechts-extremistisch geïnspireerd geweld en een haatdelict (Ravndal, 2019, p. 6). Het aantonen of rechts-extremistisch geweld een terroristisch oogmerk heeft blijkt in gevallen echter gecompliceerd. Deze scriptie verwijst met rechts-extremisme daarom naar personen die extremistisch of terroristisch geweld dan wel geweldsdreiging aanwenden of hierop zinspelen vanuit rechts-ideologisch motief.

Terrorisme en haatdelicten	
Overeenkomsten	Verschillen
• Vergelijkbare definiëring in basisprincipes en eigenschappen. • Geweld jegens personen en goederen of eigendommen. • Classificeren van bepaalde bevolkingsgroepen als slachtoffer en doelwit. • Politieke, sociale of religieuze beweegredenen van de dader • Delicten hebben een communicerende functie; vormen niet alleen een aanval op één persoon, maar sturen ook aan op een anti-signaal naar de maatschappij en grotere gemeenschap van het doelwit. • Creëren van psychologische schade, angst en gedragsverandering • Beide kunnen opwaarts gericht zijn: aanval jegens noties van democratie, gelijkheid en mensenrechten.	• Haatdelicten worden vaker gepleegd in een opwelling en vereisen gewoonlijk minder voorbereiding en middelen. • Haatdelicten zijn overwegend gericht op minderheden: Een sterke subgroep die een minderheid aanvalt. • Haatmisdrijven kunnen een publiciteitsaspect missen: doelbewust claimen van het delict voor publiciteit.

Afbeelding 2: Deloughery, King, & Asal, 2012; Hamm, 1993; Krueger and Malekov, 2002, 2003; LaFree & Dugan, 2004; Mills, Freilich, Chermak, 2015; Shimamoto, 2004.

2.2. De ideologie achter rechts-extremisme

Academici wijzen erop dat de ideologie achter rechts-extremisme niet eenduidig is te kwalificeren. Carter (2018, p. 162-167) ondervindt in haar onderzoek dat wetenschappers de ideologie van rechts-extremisme op verschillende wijzen definiëren. Door verschillende definities in onderzoeksrapporten te vergelijken ontstaat echter consensus dat recht-extremisme bestaat uit een aantal hoofdstromen, namelijk: autoritarisme (een sterke staat), nationalisme, racisme, xenofobie, anti-democratie en populisme.³ Koehler (2014, p. 50) suggereert dat de hoofdstromen van rechts-extremisme het beste is te beschouwen als een familie van ideologieën, waarbij rechts-extremisten zich identificeren met één of meer van de denkbeelden. Vanuit deze denkbeelden ontwikkelt een rechts-extremist vervolgens haat en legitimatie van geweld jegens andere politieke of etnische 'vijanden' (inclusief personen met een andere cultuur, religie, nationaliteit of seksuele geaardheid) die zij zien als een bedreiging voor het eigen ras of de eigen nationaliteit. Van der Valk en van der Schans (2011, p. 11-13) leggen de definiëring nader uit door te stellen dat de rechts-extremistische ideologie zich kenmerkt door een oriëntatie op het eigene en een afkeer van het 'vreemde', politieke

³ Belangrijke wetenschappers waaronder Mudde (2000, p. 10-11) hebben getracht om tot consensus te komen in de definiëring wat heeft geleid tot deze hoofdstromen. Een definitie van the Institute of Economics and Peace (2019, p. 45) lijkt in grote lijnen op hetzelfde neer te komen: *'Far-right' refers to a political ideology that is centred on one or more of the following elements: strident nationalism (usually racial or exclusivist in some fashion), fascism, racism, anti-Semitism, anti-immigration, chauvinism, nativism, and xenophobia.'*

tegenstanders of de gevestigde politiek.⁴ Hier wordt, net als Koehler ondervindt, aan toegevoegd dat onder rechts-extremisten verschillen bestaan in de interpretatie van het 'eigene', het 'vreemde', de politieke tegenstanders en de gevestigde politiek (Valk, Schans, 2011, p. 13). Al met al lijkt er geen eenduidige ideologie te bestaan die rechts-extremisme kan vatten. Het betreft een ideologie die bestaat uit een verzameling van overkoepelende elementen waaraan rechts-extremisten ieder hun eigen interpretatie geven.

2.3. Dadertypologie

Om inzicht te verschaffen in de typologie van rechts extremistische daders heeft Ravndal voor zijn proefschrift systematisch onderzoek gedaan naar 'Right-Wing Terrorism and Violence' (RTV) in West-Europa (Ravndal, 2017). Via zijn onderzoek heeft hij getracht vast te stellen hoe rechts-extremisme zich door de afgelopen decennia heeft ontwikkeld en welke type daders hierin zijn te classificeren. Gebaseerd op het proefschrift onderscheid deze scriptie op hoofdlijnen vier dadertypen:

- *Rechts-extreme organisaties*: Dit zijn bekende hiërarchische groeperingen die sterk leunen op een rechts-extreme politieke stroming en gewelddadig handelen om invloed uit te oefenen. (Ravndal, 2016, p. 7).
- *Subculturele groepen en netwerken*: Dit kunnen informele gezelschappen betreffen die, hoewel een onderling rechts-extreem commitment, vooral steunen op onderlinge sociale banden. Hierbij valt te denken aan skinheadbendes, hooligans en racistische jeugdbendes (Ravndal, 2016, p. 7). Anderzijds kan het gaan om kleine autonome groepen die beter zijn georganiseerd en handelen vanuit een sterker ideologisch motief. Deze autonome cellen hebben doorgaans geen leiderschap buiten hun eigen celstructuur, maar zijn verbonden via een los georganiseerd netwerk van vergelijkbare groepen (Ravndal, 2015, p. 24).
- *Kleine ongeorganiseerde groepen*: Dit zijn doorgaans enkele verenigde daders die ongeorganiseerd handelen en niet zijn te linken aan een overkoepelende groepering of netwerk (Ravndal, 2016, p. 6).
- *Lone actors*: Dit zijn daders die aanslagen of complotten plannen, voorbereiden en uitvoeren op eigen initiatief zonder directe aansturing of ondersteuning van anderen. Ze handelen weliswaar individueel maar worden over het algemeen wel sterk beïnvloed door bestaande rechts-extreme ideologieën en politieke bewegingen, overwegend via internet en online activiteiten (Ravndal, 2015, p. 24; Kaplan, Löw, Malkki, 2014, p. 1-12).

Koehler (2014, p. 52) en Ravndal (2016, p. 12) concluderen dat rechts-extremistisch geweld en terrorisme de afgelopen decennia overwegend wordt gepleegd door lone actors en kleine ongeorganiseerde groepen. Benadrukt wordt dat een groot gedeelte hiervan is toe te schrijven aan lone actors.⁵ Doorgaans blijkt echter toch lastig om in te schatten in hoeverre rechts-extremistische eenlingen wel of niet zijn te linken aan een netwerk of groepering. Dit zal in het ene geval duidelijk aantoonbaar zijn, maar in het andere geval ter discussie staan.⁶ Een extra verdiepingsslag met betrekking tot de lone actor is dan ook op zijn plaats.

⁴ Ook de AIVD (2018, p. 4) benadrukt dat de ideologie van rechts extremisten zich kenmerkt op het vlak van vreemdelingenhaat, haat jegens vreemde cultuurelementen of ultranationalisme.

⁵ Koehler (2014, p. 52) stelt vast dat twintig procent van de rechts-extremistische gewelddaden in Duitsland zijn toe te schrijven aan lone actors. Ravndal (2016, p. 7) stelt een percentage van 24 procent vast.

⁶ 'In some lone actor cases, there is still a debate going on whether or not other persons were involved. For example (...), the bombing of the Oktoberfest in Munich in 1980. (...) Although he was a member of a large right-wing extremist organization, courts and several investigations still claim that he acted alone'. (Koehler, 2014, p. 52).

2.4. Het profiel van de lone actor

Aanslagen gepleegd door lone actors betreft geen nieuw fenomeen. Sinds de grootschalige aanslag van Breivik heeft het aantal aanslagen door eenlingen echter een vlucht genomen. De dreiging van aanslagen en lastige detectie van eenlingen wordt breed onderkend onder experts.⁷ In de literatuur bestaat tegelijkertijd echter een verscheidenheid aan en debat over de gehanteerde en niet nauw omlijnde definitie van de lone actor.⁸ Mede om deze reden heeft het Countering lone-actor Terrorism (CLAT) project recent gepoogd een brede werkdefinitie aan te dragen:

'The threat or use of violence by a single perpetrator (or small cell), not acting out of purely personal material reasons, with the aim of influencing a wider audience, and who acts without any direct support in the planning, preparation and execution of the attack, and whose decision to act is not directed by any group or other individuals (although possibly inspired by others).' (Ellis, et al, 2016, p. 3).

Om onderzoek naar de lone actor te verrichten is deze werkdefinitie is vervolgens uitgesplitst in een zestal criteria:

1. Geweld, of de dreiging met geweld wordt gepland of uitgevoerd;
2. De dader betreft een individu, dyade of triade;
3. De dader handelt zonder directe ondersteuning bij de planning, voorbereiding en uitvoering van de aanslag;
4. De beslissing van de dader om te handelen wordt niet geleid door een groep of andere individuen;
5. De motivatie bestaat niet louter uit persoonlijk-materieel gewin;
6. Het doelwit van de aanval reikt verder dan de slachtoffers die onmiddellijk door de daad worden getroffen. (Ellis et al, 2016, p. 4).

Hoewel een lone actor volgens de beschreven definitie in beginsel alleen handelt, bestaat onder academici discussie in hoeverre lone actors daadwerkelijk geïsoleerd te werk gaan en tevens capabel genoeg zijn voor het zelfstandig plegen van aanslagen (Schuurman, Lindekille, Malthaner, O'Connor, Gill, Bouhana, 2017, p. 772-773). Lone actors blijken wel degelijk sympathie te kunnen hebben voor en zich identificeren met een extremistische beweging. Ook kunnen ze in het verleden gelieerd zijn geweest aan een dergelijke beweging. Schuurman en anderen (et al, 2017, p. 772-773) stellen evenwel dat lone actors vaak geen aansluiting vinden bij een groepering omdat deze niet bereid is om zich te committeren aan het geweld dat de lone actor wenst. Ook zijn ze vaker wel dan niet gedwongen om hun gewelddaden te plannen, voor te bereiden en uit te voeren vanwege hun inherente karaktereigenschappen, gebrek aan sociale vaardigheden, of geestelijke gezondheidsproblemen. Sociale invloeden en interactie, zowel fysiek als via het internet, kunnen een lone actor desalniettemin wel degelijk beïnvloeden in zijn handelen (Schuurman et al, 2017, p. 773; Smith, Barton, Birdwell, 2016, p. 4). Zogezegd zijn er aanwijzingen om te veronderstellen dat een lone actor in zekere mate contact kan hebben met zijn omgeving. Het criteria van geïsoleerd handelen lijkt daarom niet altijd op zijn plaats en een bredere definitie is dan ook gewenst. Gill, Horgan en Deckert (2014, p. 426) identificeren vanuit dit opzicht bijvoorbeeld drie typen van lone actors:

- Lone actors die een aanval uitvoeren zonder steun van grotere groepen;

⁷ Problematisch is dat veiligheidsdiensten moeilijkheden ervaren in het detecteren van deze daders alsook het verstoren en verwijderen van door hen beraamde aanslagen. Deze opgave is te herleiden naar de veronderstelling dat lone actors vaak geïsoleerd, zonder begeleiding, communicatie of enige interactie met een bredere groep handelen (Pantucci, Ellis, Chaplais, 2015, p. 1-3).

⁸ Zie het rapport: Ellis, C. Pantucci, R. de Roy van Zuijdewijn, J., Bakker, E., Gomis, B., Palombi, S., Smith, M. (2016). *Lone-Actor Terrorism Final Report*. Countering Lone-Actor Terrorism Series(11), p. 3.

- Solo-actors die banden hebben met een bepaalde groep maar een aanval autonoom uitvoeren;
- Geïsoleerde dyades die gezamenlijk handelen zonder enige connectie met een groep of netwerk.⁹

De beweegredenen van een lone actor om tot aanslagen over te gaan is doorgaans lastig te karakteriseren. Er bestaat een breed scala aan activiteiten en ervaringen die vooraf kunnen gaan aan de keuze om een aanslag te plegen (Gill, et al, 2014, p. 433-434). Spaaij (2010, p. 854) stelt dat lone actors vaak hun eigen ideologieën creëren, waarbij ze afkeer tegen religie, de samenleving of politiek combineren met persoonlijke frustraties. De verscheidenheid aan achtergronden en motivaties van lone actors maakt het opstellen van een eenduidig profiel gecompliceerd (Bakker, Graaf, 2011, p. 44-45). Diverse academici zijn er desondanks in geslaagd om wel een globaal profiel te schetsen van de rechts-extremistische eenling. Dit heeft geleid tot een aantal algemene inzichten (Gruenewald, Chermak, Freilich, 2013a, p. 77-81; Gill et al, 2014, p. 433-434; Bouhana Corner, Gill, Schuurman, 2018, p. 157):

- Rechts extremistische eenlingen zijn vaker werkloos en hebben minder vaak universitaire ervaring;
- Oefenen op hun aanslag vaak door middel van een generale repetitie;
- Hebben significant vaker een verleden in de militaire dienst;
- Krijgen vaak hulp bij het aanschaffen van wapens;
- Maken vaak verbale statements richting vrienden en familie over hun bedoelingen en overtuigingen. Dergelijke statements kunnen echter ook online plaatsvinden.¹⁰;
- Kenmerken zich door een gewelddadig verleden.

Een opvallende bevinding is dat lone actors in het algemeen in grotere mate lijken te lijden aan mentale aandoeningen ten opzichte van de algemene bevolking en georganiseerde terroristen (Corner, Gill, 2015, p. 27). Dit geldt in het bijzonder voor rechts-extremistische eenlingen (Gruenewald, et al, 2013a, p. 77). In het volgende hoofdstuk vindt daarom een verdieping plaats naar de huidige stand van wetenschap ten aanzien van de prevalentie van psychopathologie bij rechts-extremistische eenlingen.

⁹ Schuurman (et al, 2017, p. 772) betwisten het bestempelen van dyades als *lone actors*. In het CLAT project (Ellis et al, 2016, p.4) worden zowel dyades als triades echter wel weer geïnccludeerd onder de definitie van de lone actor.

¹⁰ Ellis (et al, 2016, p. 10) concluderen dat bij rechts-extremistische lone actors vaak sprake is van een bepaalde 'leakage' met betrekking tot hun gewelddadige plannen en overtuigingen. Zij stellen echter dat dit met name wordt veroorzaakt door uitingen en gedrag die een dader via het internet vertoont.

3. De prevalentie van psychopathologie

Aan bod is gekomen dat onder lone actors een zekere prevalentie van psychopathologie is waar te nemen. In de wetenschap is al decennialang aandacht voor de rol van psychopathologie bij extremisten en terroristen. Tot op heden is dit vraagstuk nog altijd actueel. Relevant is om de laatste stand van wetenschap te onderzoeken om te bezien in welke mate psychopathologie zich voordoet bij rechts-extremistische eenlingen, welke specifieke stoornissen het betreft en in welke mate het invloed heeft op rechts-extremistisch geweld.

3.1. De definitie van psychopathologie

Psychopathologie betreft de wetenschap van het geestelijk of psychisch lijden en verwijst als begrip ook wel naar het geheel van psychiatrische stoornissen en psychopathologische processen (Vandereycken, Hoogduin, Emmelkamp, 2008, p. 6). Psychopathologie richt zich op vragen over patronen van abnormaal gedrag en abnormale psychologische processen. Deze leer bestudeert zagezegd hoe psychische stoornissen ontstaan, wat ze in stand houdt en hoe ze het best worden behandeld of voorkomen (Willerman, Cohen, 1990). Een dergelijke psychiatrische diagnose is in twee typen te onderscheiden: 1) de syndroomdiagnose is beschrijvend van aard en geeft geen redenen en mechanismen over het ontstaan van een stoornis, terwijl 2) de structuurdiagnose behalve het beschrijven van de symptomen ook probeert te verklaren waardoor een stoornis is ontstaan. Hierbij wordt aandacht geschonken aan factoren die iemand kwetsbaar maken, factoren die de stoornis uitlokken en factoren die de stoornis onderhouden (Hummelen, Hengeveld, 2018, p. 36-37).

Om een psychiatrische diagnose vast te stellen, zijn diverse classificatiesystemen opgesteld die als betrouwbaar hulpmiddel kunnen fungeren. De huidige psychiatrische classificatiesystemen berusten grotendeels op syndroomdiagnoses en zijn beschrijvend van aard. Deze systemen zijn vooral bedoeld om psychiatrische stoornissen onder te kunnen brengen in een groepering met vergelijkbare kenmerken. Een veelgebruikt middel voor het classificeren van psychiatrische aandoeningen is de *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, afgekort de DSM-5 (APA, 2013). De DSM-5 bestaat uit meer dan 280 specifieke diagnoses.¹¹ De DSM-5 is niet uitputtend en vereist dan ook een deugdelijke en zorgvuldige toepassing bij psychiatrische diagnostiek. Het betreft geen checklist met criteria om een op de persoon toegesneden structuurdiagnose vast te stellen (Hummelen, Hengeveld, 2018, p. 38-39).

3.2. De prevalentie van psychopathologie bij rechts extremistische eenlingen

Diverse onderzoekers (Schulten, Doosje, Spaaij, Kamphuis, 2019) hebben gezamenlijk een grondige literatuuranalyse uitgevoerd naar prevalentiestudies om inzichtelijk te krijgen welke relatie bestaat tussen lone actors en de aanwezigheid van een mentale aandoening. Op basis van het onderzoek is te concluderen dat een zekere consensus bestaat onder academici dat er sprake is van een verhoogde prevalentie van psychopathologie bij lone actors ten opzichte van de algemene bevolking en groepsterroristen. Het onderzoek heeft zich niet specifiek geconcentreerd op de rechts-extremistische eenling, maar heeft betrekking op lone actors die ieder type van ideologie kunnen aanhangen. Tevens zijn er enkele beperkingen aan het onderzoek. Zo variëren de vergeleken studies in hoe zij lone actors definiëren.¹² Daarnaast is de kwaliteit van diagnostische gegevens in verschillende onderzochte studies beperkt door het gebruik van openbare bronnen in plaats van

¹¹ Hieronder vallen bijvoorbeeld internaliserende stoornissen zoals angst- en stemmingsstoornissen en externaliserende stoornissen waaronder verslaving, psychopathie en formele denkstoornissen zoals psychosen. Daarnaast zijn ook ontwikkelingsstoornissen in communicatie en sociale afstemming opgenomen in de DSM-5 (Schulten, et al, 2019, p. 21).

¹² In hoofdstuk twee kwam al aan bod dat onder academici verschillende definities gehanteerd worden. In deze scriptie is rekening gehouden met de verschillende inclusiecriteria van de lone actor en beperkingen die hierbij komen kijken.

feitelijk diagnostisch expertise onderzoek.¹³ Een daadwerkelijk betrouwbare diagnose over de psychische stoornis is immers pas met zekerheid te stellen wanneer dit door een klinisch expert is opgesteld. Vanwege de voorgenoemde beperkingen is het dan ook van belang de conclusies dan ook met enige voorzichtigheid te interpreteren. Hoe dan ook, de literatuuranalyse komt tot een aantal conclusies die duiding geven over de prevalentie van psychopathologie bij rechts-extremistische eenlingen:

- de prevalentie van psychopathologie bij lone actors ligt over het algemeen hoger dan bij groepsterroristen en de algemene bevolking;
- De percentages van stoornissen bij lone actors vallen tussen 12,9% en 40,4%;
- Vooral rechts-extremistische eenlingen zijn in de verzamelde literatuur onderzocht;
- De psychische stoornissen die vaker lijken voor te komen bij lone actors ten opzichte van de algemene bevolking zijn schizofrenie, waanstoornissen en autismespectrumstoornissen (Schulten et al, 2019, p. 31).

De onderstaande tabel geeft een overzicht met bevindingen van de studies waarin rechts-extremistische eenlingen een significant onderdeel uitmaakten van de onderzoekspopulatie:

Literatuuranalyse prevalentie psychopathologie lone actors / rechts-extremistische eenlingen			
Bron literatuur	Onderzoeksgroep	Omvang populatie rechtsextremisme	Hoofdbevindingen
Gill, Horgan, Deckert (2014); Corner, Gill (2015)	119 Lone actor terroristen in de Verenigde Staten (VS) en Europa (EU).	34%	Psychopathologische kenmerken werden 13,5 keer vaker gevonden bij lone actor terroristen (31,9%) dan bij groepsterroristen (3,4%). Specifiek kwamen schizofrenie (8,5%), waanstoornissen (2%) en autismespectrumstoornissen (3,3%) vaker voor bij lone actors dan bij de algemene bevolking. Hoe meer de lone actor alleen handelde, hoe vaker psychopathologie voorkwam
Gruenewald, Chermak en Freilich (2013a, 2013b).	47 lone actor terroristen in de VS	100%	Psychopathologische kenmerken werden vaker gevonden bij lone actor terroristen (40,4%) dan bij groepsterroristen (7,6%).
De Roy van Zuidewijn en Bakker (2016).	120 lone actor terroristen in EU landen.	70%	Psychopathologische kenmerken werden bij 35% van de lone actor terroristen gevonden.
Hewitt (2003, p. 79)	27 lone actor terroristen in de VS	62%	Psychopathologische kenmerken werden vaker gevonden bij lone actor terroristen (22%) dan bij groepsterroristen (8,1%).
Pitcavage (2015, p. 1666-1667)	35 lone actor terroristen in de VS	86%	Psychopathologische kenmerken, in matige of substantiële vormen, werden in 20% van de gevallen gedetecteerd. Bijkomend leek bij 11% psychopathologie mogelijk aanwezig.
Hamm en Spaaij (2017).	123 lone actor terroristen in de VS	Onbekend/meerderheid	Bij ongeveer 40% van de 121 lone actors zijn psychopathologische kenmerken gedetecteerd.
Spaaij (2010).	74 lone actor terroristen uit 15 landen over de wereld	+/- 40%	Psychopathologische kenmerken werden bij een aanzienlijk deel van de steekproef van 74 lone actor terroristen gevonden.

Afbeelding 3: Schulten et al 2019, p. 40.

Uit het onderzoek van Corner en Gill (2015; 2016) blijkt dat schizofrenie (8,5%), waanstoornissen (2,0%) en autismespectrumstoornissen (3,3%) vaker lijken voor te komen bij lone actors ten opzichte van de algemene bevolking en groepsterroristen. Naast deze stoornissen blijkt uit de onderzoeken (Corner et al, 2016; Corner en Gill, 2015; Schulten et al, 2019, p. 54) dat ook stemmingsstoornissen en persoonlijkheidsstoornissen, hoewel niet aanzienlijker aanwezig, een belangrijke rol kunnen spelen in het radicaliseringsproces om tot een terroristische daad te komen. Bij lone actors met een psychotische stoornis wordt verondersteld dat de extreme denkbeelden (zwart-wit) de dader enige structuur en houvast bieden voor zijn ontsprende geest. Bij 'sociale' stoornissen is de veronderstelling dat persoonlijk isolement en de neiging tot een obsessie, de extreme aard van de opvattingen kunnen bevorderen. Extreme persoonlijkheidstrekken kunnen zich op hun beurt

¹³ Een openbare bron zoals een krantenartikel of de media is geen betrouwbare bron voor de vaststelling van een stoornis. Desondanks zijn in bepaalde studies in zekere mate uit deze bronnen geput voor het toedichten van een stoornis aan een dader.

vertalen naar versterkte reacties op vernedering of verminderde empathie voor het lot van anderen (Schulten et al, 2019, p. 7-8).

3.3. Psychopathologie als aanjager van gewelddadig rechts-extremisme?

De waargenomen prevalentie van stoornissen bij lone actors werpt de vraag op of psychopathologie is aan te wijzen als de oorzaak voor gewelddadig extremisme en terrorisme. De aanwezigheid van een stoornis zou immers een logische verklaring zijn voor hoe iemand tot extremistische gewelddaden komt. Moghaddam (2006) stelt dat terroristen snel als psychisch ziek worden gezien, omdat ze krankzinnig lijken vanwege de motieven van waaruit ze overgaan tot het plegen van aanslagen. Voor veel mensen zijn deze denkpatronen daarom niet te begrijpen. De vraag is of dit terecht is. Een tekenend voorbeeld die op het tegendeel wijst, is een parafrase in de uitspraak tegen Mohammed B: *‘Radicalisering – met alle extreem gewelddadige ideeën en de verheerlijking van geweld die daarbij horen – kan zorgwekkend genoemd worden, (...) deze vaststelling rechtvaardigt echter niet zonder meer de conclusie dat er sprake is van een pathologische afwijking.’*¹⁴ Complicerend maakt dat vaak lastig is te onderkennen of gewelddaden vanuit extremistische denkbeelden of juist een psychische stoornis zijn te verklaren. Extreme denkbeelden die dergelijke delicten motiveren, zijn bijvoorbeeld niet altijd goed te onderscheiden van waanvoorstellingen (Bijlsma, 2016, p. 721). De Breivik casus illustreert dit met als uitkomst dat van belang is om bij een dergelijk dilemma na te gaan of daadwerkelijk sprake is van niet-corrigeerbare waanbeelden, of juist van extremistische politieke overtuigingen die breder worden gedeeld.¹⁵

Volgens de huidige wetenschappelijke inzichten lijkt evenwel consensus te ontstaan dat geen monocausaal verband bestaat tussen psychopathologie en gewelddadig extremisme of terrorisme (Piccinni, Marazziti, Veltri, 2018, p. 143). Psychopathologie met betrekking tot gewelddadig extremisme onder lone actors is eerder te duiden als *‘een non-specifieke factor die een rol kan spelen in een complexe, sterk geïndividualiseerde keten van context-afhankelijke gebeurtenissen en factoren die uiteindelijk uitmondt in extremistische activiteiten’*. (Schulten et al, 2019, p. 70).

In een poging om de relatie tussen psychopathologie en andere factoren inzichtelijk te maken, hebben Corner en Gill (2015) onderzocht welke risicofactoren voorkwamen bij lone actors met een psychische stoornis in vergelijking met lone actors zonder stoornis. Enkele veronderstellingen uit deze studie zijn de volgende:

- lone actors met een psychopathologische kwetsbaarheid (LAPP) ervaren vlak voor het plegen van een aanslag in het algemeen vaker discriminatie, vooringenomenheid en verhoogde stress-levels;
- LAPP met een gediagnostiseerde schizofrene stoornis hebben significant vaker een geweldsverleden;
- LAPP met schizofrene stoornissen, stemmingsstoornissen of comorbide stoornissen hebben vaker stressvolle levensveranderingen of chronische stressklachten ervaren;
- LAPP met comorbide klachten, stemmingsstoornissen of ontwikkelingsstoornissen hebben vaker gescheiden ouders;
- LAPP hebben vaker een radicale partner;
- LAPP hebben ter voorbereiding op een aanslag vaker een wapenvoorraad aangelegd;
- LAPP leven vaker geïsoleerd en radicaliseren via online-omgevingen (Corner, Gill, Schouten, Farnham, 2018, p. 1-12; Roy van Zuijdewijn, Bakker, 2016, p. 42-49).

Ook Meloy (Meloy, Yakeley, 2014; Meloy, Genzman 2016) heeft zich gebogen over de vraag hoe psychopathologie en andere risicofactoren, bij een lone actor, kunnen leiden tot gewelddadig

¹⁴ ECLI:NL:RBAMS:2005:AU0025.

¹⁵ TOSLO-2011-188627-24E, par. 6.4-6.8.

extremisme en terrorisme. In navolging hierop heeft hij de *Radicalization Assessment Protocol* (TRAP-18) ontwikkeld.¹⁶ De TRAP-18 beschrijft risicofactoren, waaronder de psychopathologie, die in samenhang kunnen leiden tot gewelddadig extremisme en terrorisme. Voorbeelden van deze factoren zijn situationele condities zoals toegang tot voorraden van wapens, stress (in de vorm van chronische stressklachten, acute stressvolle situaties en sociale stressvolle omstandigheden), geweld-aansporende cognities zoals ervaren grieven, morele verontwaardiging en een ideologie die geweld ondersteunt, een geweldsverleden, radicale sociale omgevingen of fysieke en sociale isolatie waardoor sterke internetinvloeden ontstaan (Schulten et al, 2019, p. 7). De TRAP-18 kan ondersteuning bieden om potentiële lone actors te monitoren. Desondanks blijft staan dat elke extremist of terrorist uiteindelijk een eigen unieke ontwikkelingsgang maakt die wel of niet versterkt is door psychische problematiek (Schulten et al, p. 50). Ook de TRAP-18 geeft geen aanleiding om causaliteit tussen stoornis en extremistisch geweld te veronderstellen. Psychopathologie lijkt zodoende geen op zichzelf staande causale factor waardoor iemand overgaat tot het plegen van geweld omdat zijn denken, motieven en gedrag hier volledig door is beïnvloed.¹⁷ (Borum, 2013, p. 107-108).

Het is een moeilijke taak om te beantwoorden hoe groot de invloed van een reeds bestaande psychische stoornis kan zijn geweest op een rechts-extremistische eenling die een gewelddaad heeft gepleegd. Wanneer een stoornis duidelijk wordt gediagnosticeerd, is het tevens maar de vraag of dit eerder de oorzaak of juist het gevolg is van een extremistische of terroristische gedraging.¹⁸ Diverse onderzoeken benadrukken dat het vaak lastig is om uit te sluiten dat een psychische stoornis aanwezig was tijdens het plegen van een gewelddaad, of nadrukkelijk een rol speelde tijdens het delict. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat de problematiek is ontstaan door latere traumatische ervaringen tijdens extremistische en terroristische activiteiten of door het in aanraking komen met detentie, autoriteiten, veroordelingen of ondervragingen (Corner, Bouhana, & Gill, 2018, p. 123; Weatherston, Moran, 2003, p. 702). Schulten (et al, 2019, p. 65) stelt daarnaast dat momenteel nauwelijks overeenstemming bestaat over de wijze waarop klinische evaluaties worden verricht. Dit draagt ongetwijfeld niet bij aan een adequate diagnostiek van stoornissen bij lone actors. Mede om de kwaliteit van diagnostische evaluaties te verbeteren en subjectiviteit weg te nemen, pleiten ze dan ook voor een uniformering van diagnostiek en begrippenkaders. Het is bijvoorbeeld wenselijk dat klinische experts een vaste set aan instrumenten vaststellen die als uitgangspunt dienen voor elke klinische evaluatie van een lone actor.

Of een stoornis aanwezig is geweest tijdens een delict en is aan te merken als de oorzaak voor een extremistische of terroristische handeling heeft betrekking op de vraag over de mate van toerekeningsvatbaarheid van de verdachte. Dit betreft gelijktijdig het oordeel over de (mate van) verwijtbaarheid en strafrechtelijke aansprakelijkheid van een verdachte. In het Nederlandse strafrecht dient artikel 39 van het Wetboek van Strafrecht voor de beantwoording van deze vraag. In het volgende hoofdstuk vindt derhalve een verdieping plaats naar het juridische kader van de toerekeningsvatbaarheid.

¹⁶ Er bestaan ook andere modellen die inzicht geven in psychopathologie bij terrorisme, zoals de VERA-2 en de RAM (Radicalization assessment Monitor).

¹⁷ Wat maakt dat men personen nooit enkel op basis van psychopathologische kwetsbaarheden als risicovolle groep voor gewelddadig extremisme of terrorisme zou moeten beschouwen (De Roy van Zuijdewijn, Bakker, 2016, 45).

¹⁸ 'Therefore, without doubt, it is a hard task to try and disentangle the question of how great might be the impact of a preexisting mental disorder on a terrorist, or if, when clearly diagnosed, it is the cause rather than the effect of his/her behavior' (Piccinni et al, 2017, p. 143).

4. Het juridische kader van toerekeningsvatbaarheid in Nederland.

De prevalentie van psychopathologie bij rechts-extremistische eenlingen doet vermoeden dat een oordeel over de toerekeningsvatbaarheid van de dader een belangrijke rol speelt in dergelijke strafprocessen. Dit hoofdstuk bevat daarom een uiteenzetting van het theoretisch juridisch kader van artikel 39 Wetboek van Strafrecht (Sr). Volledigheidshalve, vindt voorafgaand eerst een bespreking plaats over de rol die een stoornis mogelijk zou kunnen spelen bij opzet, het terroristisch oogmerk en voorbedachte raad. Vervolgens wordt ingegaan op het vraagstuk van toerekeningsvatbaarheid. Daarbij wordt ook stilgestaan bij recente ontwikkelingen die pleiten voor een duidelijker criterium.

4.1. Stoornis en opzet, het terroristisch oogmerk en voorbedachte raad

Of een eventuele stoornis van invloed is geweest bij een gepleegd strafbaar feit is met name relevant voor het oordeel over de strafbaarheid van een verdachte. Een stoornis kan echter reeds eerder invloed hebben op de vervulling van subjectieve bestanddelen. Om te beginnen bij opzet, maar ook bij de strafverzwarende elementen van terroristisch oogmerk en voorbedachte raad. In het geval deze bestandsdelen niet bewezenverklaard worden vanwege een stoornis, kan een vrijspraak volgen (Bijlsma, 2016, p. 720).¹⁹

Bij een verdachte die kampt met een stoornis wordt doorgaans niet aangenomen dat de stoornis aan het opzet in de weg heeft gestaan (Stevens, Prinsen, 2009, p. 114). Hoewel een stoornis een verdachte via waanideeën en irrationele gedachten kan drijven tot een bepaald delict, betekent dit niet zonder meer dat hij het delict niet beoogde of zich er niet bewust van was (Stevens, Prinsen, 2009, p. 113). Zogezegd is het mogelijk dat een rationele, doelbewuste uitvoering plaatsvindt op basis van een irrationeel, op wanen gebaseerd plan (Dijk, 2008, p. 299). In dit geval zijn de handelingen bewust en gewild en dus opzettelijk gepleegd. Volgens de Hoge Raad kan een ernstige geestelijke stoornis aan de bewezenverklaring van het opzet slechts in de weg staan indien bij de verdachte ten tijde van zijn handelen ieder inzicht in de draagwijdte van zijn gedragingen en de mogelijke gevolgen daarvan heeft ontbroken.²⁰

Een stoornis geeft in de regel evenmin aanleiding om een verdachte vrij te spreken van een terroristisch oogmerk. Volgens artikel 83a Sr is sprake van een terroristisch oogmerk als de verdachte beoogt om (een deel van) de bevolking ernstige vrees aan te jagen, om een overheid of internationale organisatie wederrechtelijk te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel om de fundamentele structuren van een land of internationale organisatie ernstig te ontwrichten of te vernietigen. Voor het bewijzen van een terroristisch oogmerk staat centraal welk effect een verdachte met zijn gedragingen heeft willen bereiken.²¹ Hierbij spelen de specifieke omstandigheden met betrekking tot het gepleegde feit en de verklaringen van een verdachte een rol bij de invulling van het terroristisch oogmerk.²² Uit de rechtspraak blijkt dat wanneer een verdachte heeft gehandeld onder invloed van een psychotische stoornis waarbij zijn handelen volledig door deze stoornis is

¹⁹ Dit met het gevolg dat de mogelijkheid om een psychisch gestoorde verdachte via het strafrecht in een psychiatrisch ziekenhuis te plaatsen (artikel 37 Sr) of tbs op te leggen (artikel 37a Sr) is uitgesloten (Bijlsma, 2016, p. 250).

²⁰ Dit betreft het inzichtcriterium die volgens vaste jurisprudentie wordt gebruikt bij het vraagstuk van opzet en stoornis (ECLI:NL:HR:2008:BD2775).

²¹ Het terroristisch oogmerk is niet hetzelfde als iemands ideologische motief of einddoel. Het gaat erom welk effect de verdachte met een gedraging wilde bereiken en dus niet om de vraag waarom de daad wordt gepleegd. Een ideologische motief kan wel een zekere rol spelen in het bewijzen van het terroristisch oogmerk. Immers, als iemand een ideologie aanhangt waarin geweld niet wordt geschuwd, zal het in de regel makkelijker zijn het terroristisch oogmerk vast te stellen (ECLI:NL:RBDHA:2019:7308, r.o. 4.5.3.1.).

²² Uit de omstandigheden en verklaringen van een verdachte moet nadrukkelijk blijken dat het beoogde doel van zijn handelingen is gericht is op het aanjagen van vrees bij de bevolking (ECLI:NL:RBDHA:2019:7308, r.o. 4.5.3.1.).

bepaald, er wel degelijk sprake kan zijn van een terroristisch oogmerk.²³ Een psychose hoeft er immers niet aan in de weg te staan dat een verdachte desondanks, het oogmerk heeft gehad om de bevolking ernstige vrees aan te jagen. Ook hierbij geldt echter dat het van belang is om na te gaan of het beoogde doel van een verdachte daadwerkelijk ziet op het aanjagen van vrees bij de bevolking, of dat zijn handelen is te verklaren vanuit de stoornis.²⁴ De mogelijkheid bestaat dat een verdachte ondanks zijn extremistische motieven, heeft gehandeld met een ander beoogd doel ingegeven door een psychotische stoornis. In deze situatie is niet zonder meer sprake van een terroristisch oogmerk.

Of sprake is van voorbedachte raad hangt af van de mate waarin de verdachte zich heeft bezonnen op zijn handelen en de mogelijkheid tot dergelijke bezinning. De Hoge Raad stelt in zijn huidige koers dat voor een bewezenverklaring van het bestanddeel 'voorbedachten raad' moet komen vast te staan dat de verdachte zich gedurende enige tijd heeft kunnen beraden op het te nemen of het genomen besluit en dat hij niet heeft gehandeld in een ogenblikkelijke gemoedsopwelling, zodat hij de gelegenheid heeft gehad na te denken over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad en zich daarvan rekenschap te geven. Contra-indicaties kunnen echter wijzen op de afwezigheid van daadwerkelijk beraad en het bewijs van voorbedachte raad in de weg staan.²⁵ Hierbij zijn drie relevante omstandigheden denkbaar²⁶:

- Besluit en uitvoering vinden plaats ten tijde van hevige emoties;
- De tijdsspanne voor beraad vangt aan nadat de uitvoering reeds is gestart;
- De tijdsspanne voor beraad is relatief kort.

Het aangescherpte toetsingskader impliceert dat mogelijk meer ruimte bestaat om stoornissen als contra-indicatie mee te wegen in de beoordeling van het bewijs van de voorbedachte raad. In hoeverre dit het geval is, is tot op heden echter nog niet opgehelderd door de Hoge Raad. Schreurs en Ligthart (2020, p. 248-252) opperen daarom twee aanknopingspunten in het geval uitspraak moet worden gedaan over de mogelijke invloed van een psychische stoornis op de voorbedachte raad²⁷:

- Als een stoornis zodanig doorwerkt dat de verdachte de strekking van zijn handeling niet begrijpt, zou dat in het algemeen een mogelijke contra-indicatie kunnen opleveren voor het aannemen van voorbedachte raad.
- Als een stoornis zodanig doorwerkt dat de verdachte ondanks daadwerkelijk beraad niet of onvoldoende in staat was zijn wil te bepalen, zou dat een mogelijke contra-indicatie kunnen opleveren.

4.2. Ontoekeningsvatbaarheid

4.2.1. Het wettelijk kader – Artikel 39 Sr

Ontoekeningsvatbaarheid betreft een strafuitsluitingsgrond en meer specifiek één van de schulduitsluitingsgronden. Schulduitsluitingsgronden zien op het geval waarin een gedraging wederrechtelijk blijft maar het element schuld wordt opgeheven omdat de dader het gedrag niet valt te verwijten (Ter Haar, Meijer 2018, p. 85). Dit ziet op de derde vraag van art 350 Sv: *Is de dader*

²³ Zo illustreert de volgende uitspraak: *'hoewel de verdachte lijdt aan schizofrenie oordeelt de rechtbank dat de verdachte, op basis van zijn bedreigingen met een aanslag en verklaringen over het beoogde effect, het oogmerk moet hebben gehad om een deel van de bevolking van Den Haag ernstige vrees aan te jagen.'* (ECLI:NL:RBDHA:2017:13952).

²⁴ Zo illustreert de casus van Malek F: *'Dat de verdachte extremistische ideeën had bij zijn daden, betekent dan ook niet dat zijn naastgelegen doel was: het vrees aanjagen van (een deel van) de Nederlandse bevolking. Dit zegt wel wat over zijn gedachten, maar hieruit kan niet zonder meer het naastgelegen doel van de verdachte worden afgeleid'. Uit de omstandigheden blijkt dat zijn daden erop waren er op gericht om duivelsaanbidders te doden, een idee dat was ontstaan vanuit zijn psychotische stoornis met achtervolgingswanen.'* (ECLI:NL:RBDHA:2019:7308).

²⁵ ECLI:NL:HR:2012:BY0094.

²⁶ Dit betreft geen uitputtende opsomming van contra-indicaties die wijzen op de afwezigheid van daadwerkelijk beraad. Het betreft een opsomming van mogelijke indicaties die de Hoge Raad heeft gegeven (ECLI:NL:HR:2012:BR2342).

²⁷ Ze sluiten met het voorgestelde criterium door gebruik van een cognitief (weten) en volitief (willen) element aan bij het criterium zoals deze ook wordt gehanteerd bij de vraag over de toerekeningsvatbaarheid.

strafbaar? Bij een succesvol beroep op ontoerekeningsvatbaarheid zal de schuld van de verdachte worden uitgesloten.

Vanaf 2020 is een wijziging in werking getreden waarbij art 39 Sr als volgt wordt omschreven: *“Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de psychische stoornis, psychogeriatrische aandoening of verstandelijke handicap niet kan worden toegerekend.”*²⁸ In zijn proefschrift heeft Bijlsma (2016, p. 5-9) de relevantie en betekenis van de oude formulering van art 39 Sr onderzocht. In de oude terminologie werd geestesvermogens verstaan als ‘de vermogens tot denken, voelen, willen, oordelen en doelgericht handelen waarbij deze vermogens worden bepaald en beïnvloed door biologische, psychische en sociale factoren’ (Kamerstukken II 1971/72, 11 932, nr. 3, p. 9). Het hanteren van deze term diende ertoe om uit te drukken dat stoornissen van alle belangrijke psychische vermogens binnen het bereik van het stoornisvereiste behoren te vallen. De term “gebrekkige ontwikkeling” werd gehanteerd om uit te drukken dat ook aangeboren beperkingen die geen “ziekelijke stoornis” zijn, maar wel een “abnormale gemoedstoestand” veroorzaken, tot ontoerekenbaarheid kunnen leiden (Bijlsma, 2016, p. 7). Een “ziekelijke stoornis” had tot slot betrekking op de toestand, bijvoorbeeld een psychose, waarin tot ontwikkeling gekomen geestesvermogens tijdelijk of blijvend gestoord raken (Kamerstukken II 1979/80, 11 270, nr. 12, p. 13-14). Bijlsma (2016, p. 5-9) concludeert dat het gebruik van ‘geestesvermogens’ en het onderscheid tussen ‘gebrekkige ontwikkeling’ en ‘ziekelijke stoornis’ geen bijzondere betekenis meer toekomt. Volgens hem volstaat de term psychische stoornis als koepelbegrip voor het stoornisvereiste (Bijlsma, 2016, p. 8; Esch, 2012, p. 298-300). In de nieuwe wet is uiteindelijk onderscheid gemaakt tussen de psychische stoornis, psychogeriatrische aandoening en verstandelijke handicap. Deze scriptie hanteert het uitgangspunt dat alle binnen de psychiatrie bekende stoornissen vallen onder het begrip psychische stoornis.²⁹

Een verdachte kan pas ontoerekeningsvatbaar worden verklaard wanneer aan diverse criteria van art 39 Sr wordt voldaan. De toepassing van artikel 39 Sr kent voorts nog geen juridische standaard ter vaststelling van toerekeningsvatbaarheid van een verdachte (Kelk en de Jong, 2019, p. 332). De invulling is overgelaten aan de rechtspraak.³⁰

4.2.2. De criteria van toerekeningsvatbaarheid

De toerekeningsvraag behoort tot de exclusieve taak van de rechter en betreft een juridisch oordeel. Hoewel de rechter over een zekere autonomie beschikt, vraagt de vaststelling van een stoornis om specifieke deskundigheid. De wet schrijft dan ook voor dat de rechter zich bij zijn oordeel laat adviseren door twee gedragsdeskundigen, waaronder één psychiater (Mackor, 2012, p. 59). Om een beslissing te nemen over de toerekeningsvatbaarheid van een verdachte wil de rechter drie vragen beantwoord krijgen. De vragen zijn als volgt te formuleren:

A: Leed de verdachte aan een psychische stoornis ten tijde van het delict?

Bij de beoordeling van deze vraag staat centraal of verdachte lijdt of heeft geleden aan een psychische stoornis. Tevens is vereist dat deze psychische stoornis aanwezig was op het moment van het gepleegde feit. Ter discussie staat of het stoornisvereiste moet worden uitgelegd als een psychiatrisch stoornisconcept of een positief gedefinieerd juridisch concept. In het eerste geval zal een stoornis aansluiting moeten vinden in de wetenschap van psychopathologie. De reikwijdte van

²⁸ Voorheen betrof de beschrijving van het artikel *‘Niet strafbaar is hij die een feit begaat dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestesvermogens niet kan worden toegerekend.’* (T&C, e.d.).

²⁹ Met inbegrip van de verstandelijke beperking, persoonlijkheidsstoornis, verslaving, dementie en psychische stoornis bij kinderen en jeugdigen ([Kamerstukken II](#) 2009/10, 32399, 3, p. 11).

³⁰ Bijlsma (2016, p. 49-56) stelt vast dat in de rechtspraak sprake is van willekeur in de toepassing van art 39 Sr. Hij onderkent maar liefst 10 verschillende criteria die worden toegepast. Dit is niet bevorderlijk voor de rechtseenheid en rechtszekerheid alsook de rechtsbescherming van de verdachte. Aandacht voor een duidelijk criterium is dan ook vereist: zie paragraaf 4.3.2.

het stoornisconcept valt in dit geval samen met psychiatrische opvattingen³¹ over wat een stoornis is en evolueert hierin mee (Kelk en De Jong 2013, p. 320). In het tweede geval verwijst een psychische stoornis niet naar een volkomen neutrale pathologische gesteldheid. Eerder is het een normatieve aangelegenheid waarin biologische, sociale en antropologische normen de grens tussen ziek, gezond, normaal en abnormaal markeren (Kelk en De Jong, 2019, p. 334). Dit sluit aan bij de constatering van Mooij (Bijlsma, 2016, p. 14-15) dat de consensus in psychiatrie over wat als psychische stoornis geldt, niet vanzelfsprekend overeen hoeft te komen met wat maatschappelijk als stoornis wordt beschouwd. In dit geval kan het stoornisbegrip zowel breder als beperkter zijn dan de in de psychiatrie erkende stoornissen. Zowel in de literatuur als wetsgeschiedenis worden beide opvattingen verdedigd en er bestaat dan ook geen uitsluitel over.

B: Bestond een causaal verband tussen stoornis en delict?

Deze vraag ziet op het vereiste dat de psychische stoornis geheel of gedeeltelijk van invloed moet zijn geweest op het plegen van het delict. Artikel 39 Sr stelt middels het bestanddeel 'wegens' dat expliciet sprake moet zijn van een onmisbaar causaal verband tussen de stoornis en het gepleegde delict om iemand ontoerekeningsvatbaar te verklaren. In het geval van verminderde toerekeningsvatbaarheid³² stelt artikel 37a lid 1 sub 2 Sr een minder strenge causaliteitseis tussen de stoornis en het delict. Om de maatregel terbeschikkingstelling (tbs) op te leggen geldt dan slechts de eis dat een stoornis 'tijdens' het begaan van het delict aanwezig was. Over de vereiste mate van causaliteit tussen stoornis en het gepleegde delict wordt verschillend gedacht. De wet kan zo worden uitgelegd dat enkel de aanwezigheid van een stoornis bij verdachte tijdens het delict als voldoende is te achten. Daartegenover bepleit Mooij dat de stoornis thematisch moet passen bij het strafbare feit en zich op betekenisvolle wijze in het gepleegde feit moet hebben uitgedrukt (Mooij, 2004, p. 124-128).

Deze eerste twee vragen onder A en B zijn doorgaans het domein van de gedragsdeskundigen. De deskundigen rapporteren over de vaststelling van de psychische stoornis en de relatie tussen de stoornis en het delict, waarna de rechter een uitspraak doet over de toerekeningsvatbaarheid in de zin van art 39 Sr (Kelk en De Jong, 2019, p. 334-335). Dit beantwoordt de rechter aan de hand van de laatste vraag:

C: Welk oordeel moet gelet op de eerste twee vragen én gelet op alle omstandigheden van het geval – over de toerekening worden gegeven?

De rechter beantwoordt hier tot slot de vraag of het feit wel, niet of in mindere mate is toe te rekenen aan de verdachte (Mooij 2005, p. 14 – 15). Een psychische stoornis is strafrechtelijk vooral relevant met betrekking tot de strafbaarheid van de verdachte.³³ Op grond van art 39 Sr wordt een verdachte van straf uitgesloten als een feit hem wegens een psychische stoornis niet kan worden toegerekend. De verdachte wordt doorgaans ontslagen van alle rechtsvervolging, hoewel het opleggen van tbs (Art 37a lid 1 Sr) dan nog wel tot de mogelijkheden behoort (Bijlsma, 2016, p. 720). Bij een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid kan de rechter een combinatie vonnis uitspreken. Voor het deel waarin de dader verwijtbaar heeft gehandeld krijgt hij een straf, voor het andere deel kan hij de maatregel tbs of bijzondere voorwaarden opgelegd krijgen (Kelk, Jong 2019, p. 340). Bij de beslissing om tbs op te leggen, geldt wel dat rechter de inhoud van overige adviezen over de persoonlijkheid van de verdachte, de ernst van het feit en de kans op recidive in aanmerking neemt (Kooijmans, Jörg, 2013, p. 358-362).

³¹ De DSM-5 is een vertaling van de huidige psychiatrische opvattingen over stoornissen volgens de laatste wetenschappelijke inzichten.

³² Zie paragraaf 4.4. voor een nadere uitleg over de gradaties van toerekeningsvatbaarheid.

³³ De derde vraag van Art 350 Sv: is de dader strafbaar?

4.2.3. Een nieuw juridisch kader?

Vooralsnog bestaat in de wet en jurisprudentie nog geen eenduidig en helder criterium voor het oordeel over de toerekeningsvraag. Dit heeft verschillende auteurs recent bewogen om opnieuw te pleiten voor een duidelijke juridische standaard.³⁴ In het kader van deze discussie heeft ook het Hof Den Haag, in de zaak van Bart van U, in het bijzonder aandacht besteedt aan de ontwikkeling van een criterium. Middels twee arresten spreekt het hof zich uit over een criterium: de zaak betreffende de moord op Els Borst en zijn zus en een eerder incident met betrekking tot verboden wapenbezit.³⁵ Het eerste arrest wordt in deze paragraaf behandeld om het criterium uiteen te zetten. Het tweede arrest kenmerkt zich door rechts-extremistische componenten en is geselecteerd om nader te analyseren in hoofdstuk vijf. Het hof hanteert in het eerste arrest als centraal uitgangspunt dat bij een geslaagd beroep op ontoerekenbaarheid is vereist dat het strafbare feit niet (mede) mag zijn ingegeven door 'reële, niet pathologische motieven' (Ligthart, Kooijmans, Meynen, 2018, p. 105-107). Vanuit dit uitgangspunt is volgens het hof sprake van ontoerekenbaarheid wanneer:

1. De verdachte ten tijde van een delict leed aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis aan de geestvermogens;
2. Hij een strafbaar feit heeft gepleegd als gevolg van een stoornis;
3. Hij de wederrechtelijkheid van het feit niet heeft kunnen begrijpen;
4. Of niet of onvoldoende in staat was in overeenstemming met zijn begrip van de wederrechtelijkheid van het feit te handelen.

Vanuit rechtsontwikkeling is het te waarderen dat het hof zich middels een juridische standaard uitspreekt over de beoordeling van het beroep op ontoerekenbaarheid. Toch zijn er punten van kritiek op het gehanteerde criterium. Zo menen Bijlsma (2019) en Ligthart (Kooijmans, Meynen, 2018) om te beginnen dat de door het hof gestelde causaliteitseis tussen stoornis en delict te streng is. Zij bepleiten dat gedrag, dat onder invloed van een stoornis tot stand komt, altijd deels het gevolg is van 'normale' niet-pathologische factoren.³⁶ Een strikte toepassing van het criterium zou in dit geval volgens hen betekenen dat een beroep op ontoerekenbaarheid niet of nauwelijks kan slagen. Het is ook maar de vraag of en hoe latere rechtspraak dit criterium hanteert. Interessant in dit verband is bijvoorbeeld de, ook door het Hof Den Haag, recent behandelde zaak van Malek F.³⁷ Met betrekking tot de causaliteitseis oordeelt het hof in deze zaak dat de realiteitstoets van Malek F. ernstig – maar dus niet volledig – was gestoord. De redenering is echter dat de aanwezige 'normale' en niet pathologische factoren:

- hebben doorgewerkt in de stoornis en de razernij van de verdachte op deze manier hebben gevoed³⁸;
- Zijn te verklaren vanuit de paranoïde psychose.³⁹

³⁴ Zo doen Meynen (2013) en Bijlsma (2016) de suggestie voor een vast juridisch criterium voor ontoerekenbaarheid terwijl Beukers (2017, p. 229) voorstelt om het stoornisvereiste te verruilen voor een breder onderzoek naar het psychische 'onvermogen' van een verdachte.

³⁵ ECLI:NL:GHDHA:2017:684, ECLI:NL:GHDHA:2017:685.

³⁶ Deze redenering sluit aan bij het wetenschappelijke inzicht dat hoogstwaarschijnlijk geen monocausaal verband bestaat tussen psychopathologie en gewelddadig extremisme of terrorisme.

³⁷ ECLI:NL:GHDHA:2021:856.

³⁸ *'In schijnbaar 'normaal' gedrag, (...) kunnen reële motieven zeker een rol spelen al is het mogelijk en waarschijnlijk dat vervorming van die reële motieven op enig moment plaatsvindt. Boosheid op 'de Nederlanders' vanwege het niet-ingewilligde verzoek tot naturalisatie, en ook andere frustraties zullen (...) hebben doorgewerkt in de paranoïde psychose van de verdachte en de razernij hebben gevoed, die hij heeft gericht op de duivelaanbidders die hem achtervolgden.'* (ECLI:NL:GHDHA:2021:856).

³⁹ *'Verder hebben de deskundigen (...) toegelicht dat de verdachte vanuit zijn pathologie extra ontvankelijk is voor een radicale interpretatie van de Islam en dat zijn verblijf op de TA in dat verband een negatieve invloed heeft. Tijdens dat verblijf heeft hij een paar terugvallen gehad, waarbij hij – onder andere na onbedoeld stopzetten van de depotmedicatie - aangestuurd leek door psychotische, religieus gekleurde belevingen, of zich bezig hield met Koranverzen over "al jihad" waarbij hij zijn realiteitsbesef kwijtraakte. Dit illustreert naar het oordeel van het hof dat ook de door de advocaat-generaal aangehaalde extreme ideeën te verklaren zijn vanuit de pathologie van de verdachte. Dat hij ook wel radicale uitlatingen deed terwijl hij wel medicatie kreeg (...) doet daar niet aan af.'* (ECLI:NL:GHDHA:2021:856).

Dit impliceert dat andere niet pathologische factoren wel degelijk een rol kunnen spelen mits ze door de stoornis zijn ingegeven of de stoornis hebben gevoed van waaruit vervolgens de strafbare gedraging is gepleegd. Het oordeel over de mate waarin niet pathologische motieven zich verhouden tot een stoornis is in deze situatie afhankelijk van de omstandigheden van de specifieke casus.

Een tweede kritiekpunt van Bijlsma (2019) en Lighthart (Et al, 2018) ziet op de beperkte wijze waarop het hof het wederrechtelijkheids criterium interpreteert en toepast. Beslissend is of een verdachte heeft kunnen begrijpen dat zijn handelen wederrechtelijk is en een delictsomschrijving zou vervullen. Zo ja, dan rest eventueel de vraag of de verdachte niet of onvoldoende in staat was in overeenstemming met zijn begrip van de wederrechtelijkheid te handelen.⁴⁰ Een strenge interpretatie lijkt een geslaagd beroep op ontoerekenbaarheid uit te sluiten wanneer een verdachte begrijpt dat hij in strijd met de wet handelt, maar onder invloed van een waan denkt dat een juridische of morele rechtvaardiging voor zijn handelen bestaat (Bijlsma, 2016a, p. 247).⁴¹ In reactie op deze beperkte reikwijdte wordt in de literatuur ook wel geopperd om het zogeheten ongeoorloofdheids criterium als alternatief te overwegen (Bijlsma, 2019). Volgens dit criterium is beslissend of een verdachte heeft kunnen begrijpen dat zijn handelen moreel ongeoorloofd is. Dit criterium leidt tot een ruim bereik van ontoerekenbaarheid, maar brengt afhankelijk van de interpretatie ook verschillende ongewenste implicaties met zich mee.⁴² Zo kan een lezing van het criterium zijn dat moreel aanvaarde normen binnen de samenleving fungeren als de maatstaf.⁴³ Een conflict in morele opvattingen kan in dit geval de wettelijke afweging voor het oordeel van ontoerekenbaarheid compliceren. Het is immers mogelijk dat een psychisch gestoorde verdachte die onder invloed van zijn stoornis en geradicaliseerde overtuigingen strafbare feiten pleegt, als moreel geoorloofd wordt beschouwd binnen bepaalde subculturen die de extreme standpunten onderschrijven. Een wederrechtelijkheids criterium voorkomt het risico dat morele opvattingen ten onrechte kunnen prevaleren boven de strafrechtelijke normen. Bijlsma (2019) betoogt bovendien dat binnen een ruimere interpretatie van het wederrechtelijkheids criterium wel degelijk ruimte is voor situaties waarin een verdachte onder invloed van zijn waan denkt dat een juridische of morele rechtvaardiging voor zijn handelen bestaat. Namelijk door het begrip wederrechtelijkheid te beoordelen als element in de toetsing van het criterium.⁴⁴ Als een door de waanvoorstelling ervaren juridische of morele plicht in dit geval zwaarder weegt dan de plicht om de wet na te leven, betekent dit niet zonder meer dat een verdachte kon begrijpen dat het gepleegde feit wederrechtelijk is.⁴⁵

4.3. Verminderde toerekeningsvatbaarheid

Op grond van de wettekst bestonden aanvankelijk slechts twee mogelijkheden voor het oordeel over de toerekeningsvatbaarheid van een verdachte: iemand is volledig toerekeningsvatbaar of volledig ontoerekeningsvatbaar. In de strafrechtspraktijk hebben echter meerdere varianten van

⁴⁰ Een verdachte die door een stoornis onder invloed van een (vermeende) drang handelt, op grond waarvan een beroep op ontoerekenbaarheid moet slagen, is hiertoe onvoldoende in staat (Bijlsma, 2016a, p. 245).

⁴¹ Denk aan rechtvaardigingsgronden als overmacht in de zin van een noodtoestand (Art 40 Sr) of noodweer (Art 41 Sr lid 1). De kern van een rechtvaardigingsgrond als overmacht en noodtoestand is dat een juridische en/of morele plicht zwaarder weegt dan de plicht de strafwet na te leven (De Hullu, 2018, p. 310).

⁴² Bij een ongeoorloofdheids criterium is het de vraag of het moet gaan om de particuliere overtuiging van de verdachte dat hij moreel niet onjuist handelde, of dat de overtuiging van de verdachte haar basis moet vinden in morele normen die breder worden onderschreven. Het eerste geval kan ertoe leiden dat subjectieve morele opvattingen die de psychisch gestoorde verdachte laat prevaleren boven de wet, bepalend worden voor zijn strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Het tweede geval stelt de rechter voor de taak verschillende morele opvattingen tegen elkaar af te wegen. Dat gaat de rol van de rechter te buiten (Bijlsma, 2019).

⁴³ Deze interpretatie wordt gevolgd in Californië, beslissend zijn de *'generally accepted standards of moral obligation.'* (People v. Coddington, 23 Cal. 4th. 529 (2000), 608-609.)

⁴⁴ Op deze wijze kan een beroep op ontoerekeningsvatbaarheid ook slagen wanneer een verdachte op basis van zijn waan meent dat voor zijn handelen, ondanks de wetenschap dat het in strijd is met een delictsomschrijving, een rechtvaardigingsgrond bestaat.

⁴⁵ Het verschil met een ongeoorloofdheids criterium is dat de morele plicht in een wederrechtelijkheids criterium wordt afgewogen tegen de plicht om de wet na te leven (Bijlsma, 2019).

toerekeningsvatbaarheid hun ingang gevonden (Kooijmans, Jorg, 2013, p. 355). De Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie (2013) hanteert sinds enkele jaren een driepuntsschaal.⁴⁶ De eerste gradatie in deze schaalverdeling betreft volledige toerekeningsvatbaarheid. Dit heeft betrekking op het geval waarin geen psychische stoornis aanwezig is geweest, of wanneer een geconstateerde psychische stoornis geen invloed heeft gehad op het gepleegde delict. Bij verminderde toerekeningsvatbaarheid, de tweede gradatie, is sprake van een ernstige stoornis, of sterke doorwerking van de stoornis in het delict. In dit geval gaat het doorgaans om een ernstige psychische stoornis die aanzienlijke invloed heeft gehad op de wederrechtelijke handeling van de verdachte. Echter zijn in dit geval ook andere factoren van invloed geweest. Tot slot is bij de derde gradatie sprake van volledige ontoerekeningsvatbaarheid. In dit geval heeft de psychische stoornis het handelen van de verdachte volledig bepaald. Dit betekent dat bij de verdachte geen sprake meer was van wilsvrijheid bij de verrichte handelingen (NVvP, 2013, p. 65).

Voorheen werd voor het oordeel van de toerekeningsvatbaarheid een vijfpuntsschaal gehanteerd. Hierop bestond echter kritiek, omdat het een nauwkeurigheid suggereert die in de praktijk niet kan worden waargemaakt (Hummelen, Aben, 2015, p. 3). Desalniettemin worden beide schalen vandaag de dag naast elkaar gebruikt.⁴⁷ De extra gradaties die deze schaal kent zijn:

- Enigszins verminderd toerekeningsvatbaarheid: de verdachte lijdt dan wel aan een stoornis, maar de stoornis is in geringe mate van invloed geweest op de gepleegde handeling;
- Sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid: hierbij is sprake van een psychische stoornis die het gedrag van de verdachte in grote mate heeft bepaald (Mulbregt, Sierink 2004, p. 125-126).

Nu het juridisch kader van de ontoerekeningsvatbaarheid en haar implicaties in de rechtspraak uiteen zijn gezet, is de volgende stap om te bekijken op welke wijze de berechting, afdoening en sanctionering van de rechts-extremistische eenling verloopt.

⁴⁶ Die tevens is opgenomen in de 'richtlijn psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken'.

⁴⁷ In de selectie van jurisprudentie komen gradaties van de vijfpuntsschaal aan bod. Om deze reden is het zinvol om deze schaalverdeling aan te houden.

5. Rechts-extremistische eenling in het strafproces

In dit hoofdstuk staat de berechting en sanctionering van potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenlingen gedurende het strafproces centraal. Hiervoor is het type dader en delicten alsmede de rol van (on)toerekeningsvatbaarheid en psychopathologie in kaart gebracht. De analyse is gestructureerd uitgevoerd aan de hand van verschillende aspecten.⁴⁸ Vanuit de gepubliceerde jurisprudentie van feitenrechtspraak zijn negentien zaken geselecteerd waarin een pro justitia rapportage is uitgebracht over de verdachte. Opeenvolgend wordt eerst de opzet en voorbereiding van de analyse besproken. Vervolgens worden de strafzaken waarin (potentieel) gewelddadige rechts-extremistische eenlingen uiteengezet en behandeld. Tot slot komen de opgelegde sancties, maatregelen en een discussie over de bestrijding van extremistisch gedachtegoed aan bod.

5.1. Methodologie en beperkingen

Bedacht moet worden dat niet met absolute zekerheid is vast te stellen of de strafzaken betrekking hebben op een potentieel gewelddadige eenling met een rechts-extremistisch motief. Om te beginnen bestaat, zoals beschreven in hoofdstuk twee, in de literatuur een verscheidenheid aan en debat over de gehanteerde en niet nauw omlijnde definities van *eenling*, *terrorisme*, en *extremisme*. Het blijkt dan ook een uitdaging om precies af te bakenen wanneer een dader zich typeert als een rechts-extremistische eenling. Ter voorbereiding op de analyse is daarom eerst een brede werkdefinitie met inclusiecriteria opgesteld. Bewust is voor de overkoepelende term '*potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenling*' gekozen om te benadrukken dat in de strafzaken *in potentie* sprake is van een eenling die extremistisch of terroristisch geweld uitvoert of gedrag vertoont vanuit rechtsideologisch motief. Ter verduidelijking worden de belangrijkste afwegingen voor de selectie nogmaals besproken alvorens de zaakanalyse uiteen wordt gezet.

Binnen de kaders van rechts-extremisme bestaat een dunne scheidslijn tussen terroristisch en extremistisch geweld. Extremisme is volgens het NCTV te beschouwen als een '*fenomeen waarbij personen of groepen vanuit ideologisch motief bereid zijn in ernstige mate de wet te overtreden of activiteiten te verrichten die de democratische rechtsorde ondermijnen*.' (NCTV, 2016, p. 5). Het aangrenzende terroristische geweld, opgenomen in de artikelen 83 en 83a Sr, ziet samengevat op het '*uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende schade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden*'. (AIVD, z.j.). Onderscheid tussen terroristisch geweld en extremistisch geweld kan worden gemaakt door de vaststelling of met voorbedachte raad en een terroristisch oogmerk is gehandeld (Bjørge, Ravndal, 2019, p.5). In de praktijk zal een dader echter lang niet altijd zijn beweegredenen, strategie en motief onthullen of gewoonweg spontaan hebben gehandeld zonder duidelijk plan (Ravndal, 2017, p. 8; Ravndal, 2015, p.28). Of geweld als rechts-extremistisch of terroristisch wordt gekwalificeerd kan verder ook afhankelijk zijn van nationale rechtssystemen en normen in plaats van de aard of bedoeling van een handeling (Ravndal, 2017, p. 5). De analyse beperken tot terroristen riskeert dan ook dat relevante daders buiten beschouwing dreigen te blijven. Beide termen zijn daarom onder de inclusiecriteria gerekend. Binnen het hanteren van deze ruime definitie worden ook daders geïncludeerd die rechts-extremistisch of terroristisch gedrag vertonen, maar waarbij een geweldsuiting om één of andere reden niet is gelukt. De rechts-extremistische ideologie kenmerkt zich in de werkdefinitie door vreemdelingenhaat, haat jegens vreemde cultuurelementen of ultranationalisme (AIVD, 2018, p.4).

De *lone actor* (eenling) is volgens de strikte definitie een dader die in beginsel alleen en geïsoleerd handelt. Of een dader alleen handelt of vanuit een groepsverband blijkt in de praktijk echter niet altijd scherp te maken. Lone actors kunnen wel degelijk bepaalde sociale banden hebben met andere

⁴⁸ Zie bijlage 1 voor de opzet en uitwerking van de analyse. De zaken zijn gelabeld met zaak (Z) en zaaknummer (1,2,3, etc).

actoren en kan sprake zijn van een bepaalde 'leakage' (Schuurman et al, 2017, p. 772-772). Breder opgevat zijn drie types te onderkennen: 1) Lone actors die geweld uitvoeren zonder steun van grotere groepen, 2) Solo-actors die training krijgen en banden hebben met bepaalde groepen maar geweld autonoom uitvoeren en 3) geïsoleerde dyades of triades die gezamenlijk handelen zonder enige connectie met een groep of netwerk (Gill, et al, 2014, p. 426; Ellis et al, 2016, p. 4). Tevens kunnen eenlingen in het algemeen wel degelijk beïnvloed en geïnspireerd worden door bestaande rechts-extreme ideologieën, politieke bewegingen en gelijkgezinden, overwegend via internet en online activiteiten (Smith, et al, 2016, p. 4).

De voorgaande afwegingen hebben geleid tot inclusiecriteria die zijn gehanteerd bij de selectie van strafzaken waarin sprake is van een '*potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenling*':

1. Geweld of geweldsdreiging wordt gepland dan wel uitgevoerd of gewelddadig gedrag vertoond;
2. Er zijn aanwijzingen voor een rechtsideologisch motief;
3. De dader betreft een individu, dyade of triade;
7. Handelt in beginsel op eigen initiatief zonder directe ondersteuning bij de planning, voorbereiding en uitvoering van geweld;
 - a. Kan beïnvloed of geïnspireerd worden door bestaande rechts-extreme ideologieën, politieke bewegingen en gelijkgezinden;
 - b. Kan (sociale) banden onderhouden met andere actoren;
8. Het geweld reikt verder dan de slachtoffers die onmiddellijk door de daad worden getroffen;
9. In de strafzaak is een Pro-justitia rapport uitgebracht over de verdachte.

Voorts is in de geselecteerde uitspraken soms slechts beperkt informatie beschikbaar waardoor niet volledig is uit te sluiten of een verdachte daadwerkelijk alleen en vanuit rechts-extremistisch gedachtegoed heeft gehandeld. Aan de hand van de inclusiecriteria is getracht nauwkeurig strafzaken te selecteren op aanwijzingen van '*extremistisch dan wel terroristisch geweld of geweldsdreiging vanuit rechtsideologisch motief*' en het '*alleen handelen*'. Aanvullend zijn waar mogelijk bijbehorende nieuwsberichten en rapporten geraadpleegd om het rechts-extremistische motief en karakter van de verdachten in de zaken beter te duiden. Tot slot moet bedacht worden dat de gepubliceerde feitenrechtspraak geen volledig beeld geeft van gevallen van rechts-extremistisch geweld in Nederland. Niet alle relevante uitspraken zijn gepubliceerd en ook worden niet alle gevallen van rechts-extremistisch geweld aan de rechter voorgelegd.

5.2. Daders en mate van toerekeningsvatbaarheid

5.2.1. verminderd toerekeningsvatbare daders

In twaalf van de negentien zaken oordeelt de rechter dat het tenlastegelegde de dader in verminderde mate kan worden toegerekend. Wat gelijk opvalt is dat daders vaak jeugdig zijn.⁴⁹ Recent nog staan twee verdachten terecht die, onafhankelijk van elkaar, actief zijn in een internationale rechts-extremistische terroristische (online) organisatie genaamd *The Base*.⁵⁰ Bij de een wordt ADHD geconstateerd (Z1) terwijl bij de ander sprake is van een autismespectrumstoornis en een persisterende depressieve stoornis (Z2).

In vier strafzaken maken daders zich, overwegend via sociale media, schuldig aan bedreigingen met ernstige terroristische dan wel rechts-extremistische misdrijven. Een eerste verdachte laat zich zeer gewelddadig, racistisch en antisemitisch uit op diverse internetkanalen en blijkt tevens diverse vuurwapens en messen voorhanden te hebben.⁵¹ Volgens de psycholoog is zijn gedrag deels te

⁴⁹ In het rapport van Wagenaar (2020, p. 11-12) wordt de trend van een groei in aanhang van rechts-extremistisch gedachtegoed onder jongeren ook waargenomen.

⁵⁰ ECLI:NL:RBROT:2021:11858 en ECLI:NL:RBROT:2021:11857

⁵¹ ECLI:NL:RBMNE:2021:5445

wijten aan een depressieve stoornis en een bedreigde persoonlijkheidsontwikkeling (Z3). Een tweede verdachte plaatst op Facebook bedreigende teksten, afbeeldingen en verwijzingen naar de aanslag in Nieuw-Zeeland. Ook dreigt hij in een snackbar met het voornemen moslims af te willen knallen.⁵² Hij lijdt aan diverse psychische problemen en een ernstige stoornis in alcoholgebruik (Z4). Een derde verdachte, gediagnosticeerd met het autismespectrumstoornis, PDDNOS en een dysthyme stoornis (Z5), plaatst bedreigende en racistische berichten op Twitter gericht tegen de moslimgemeenschap.⁵³ Een laatste verdachte heeft diverse bedreigingen richting een brede doelgroep door uitingen in de trant van 'moslims afknallen' en 'whitepower' via twitter.⁵⁴ Bij hem wordt een persoonlijkheidsstoornis (NOA) vastgesteld (Z6).

In de opeenvolgende vijf strafzaken waar daders overgaan tot het uitvoeren van gewelddadige handelingen, is sprake van een reële gevaarzetting. De gewelddaden kenmerken zich vooral door het plegen van brandstichting of vernielingen bij gebedshuizen. In twee zaken is sprake van een verdachte die poogt een brand te stichten bij een moskee. De ene verdachte wordt gediagnosticeerd met een persoonlijkheidsstoornis (Z7).⁵⁵ Bij de andere verdachte is sprake van ADHD en een lichte stoornis in alcoholgebruik (Z8).⁵⁶ Drie andere verdachten doen gezamenlijk een poging tot brandstichting bij een synagoge in Sliedrecht.⁵⁷ Bij twee van hen worden diverse stoornissen vastgesteld. Bij de één wordt PDD-NOS, middelenmisbruik en psychopathische persoonlijkheidstrekken gediagnosticeerd (Z9). Bij de ander middelenmisbruik, ADHD en een persoonlijkheidsstoornis (Z10). Een laatste verdachte heeft hakenkruizen en discriminerende teksten op de ramen en muren van een moskee gespoten, drie Marokkaanse mensen mishandeld en meerdere auto's beschadigd.⁵⁸ De uitspraak geeft geen uitsluitsel over de diagnose. Wel stelt de psychiater dat er een zekere mate van causaal verband bestaat tussen de feiten die verdachte heeft gepleegd en zijn psychiatrische problematiek (Z11).

Tot slot is in de laatste zaak sprake van een verdachte die verschillende slachtoffers stelselmatig met de dood bedreigt.⁵⁹ Tevens verspreidt de verdachte ongewenst foto's met wapens, teksten en afbeeldingen over nazipraktijken en Breivik. In zijn woning zijn zichtbare hakenkruizen aanwezig. Ook hangt hij voortdurend nazipamfletten in de centrale hal van de flat. De diagnose van de twee deskundigen loopt uiteen. De één stelt een floride manische bipolaire stoornis vast. De ander psychotische schizofrenie (Z12).

De rechter neemt in deze zaken de conclusies van de gedragsdeskundigen over zonder dit nader te motiveren. Het op deze wijze overnemen van het deskundigenrapport in het geval van verminderde toerekeningsvatbaarheid is te verklaren. Artikel 37a Sr stelt immers een lagere ondergrens wanneer het gaat om de causaliteit tussen stoornis en delict.⁶⁰ Het is te bepleiten om bij dergelijke situaties wel rekening te houden met het gegeven of de stoornis daadwerkelijk betekenis heeft gehad in het tenlastegelegde feit.⁶¹ Bijvoorbeeld met het oog op het opleggen van een passende straf, maatregel of voorwaarden. Uit de selectie van zaken blijkt dat de deskundigen, in het geval van verminderde toerekeningsvatbaarheid, in de regel uitgebreid rapporteren over de causaliteitsvraag.⁶²

⁵² ECLI:NL:RBMNE:2020:562.

⁵³ Rb. Zeeland- West-Brabant, 5 februari 2013, ECLI:NL:RBZWB:2013:BZ0603.

⁵⁴ ECLI:NL:RBMID:2012:BW9843

⁵⁵ Rb. Leeuwarden, 8 maart 2005, ECLI:NL:RBLER:2005:AS8862;

⁵⁶ Rb. Noord-Nederland, 3 oktober 2019, ECLI:NL:RBNNE:2019:4086.

⁵⁷ ECLI:NL:RBDOR:2006:AZ3423 en ECLI:NL:RBDOR:2006:AZ3425.

⁵⁸ ECLI:NL:RBUTR:2009:BJ7881.

⁵⁹ ECLI:NL:RBNNE:2020:2016.

⁶⁰ Voor de oplegging van TBS geldt slechts de eis dat de stoornis ten tijde van het delict aanwezig is.

⁶¹ Zoals beschreven in paragraaf 4.3.1. onder B.

⁶² Het pro justitia rapport stelt dit ook als een vast vereiste in de beantwoording van de vragen, zie bijlage 2.

In één zaak loopt de diagnose van de twee deskundigen uiteen. De eerste deskundige stelt een floride manische bipolaire stoornis vast bij de verdachte. De tweede deskundige stelt echter dat de verdachte lijdt aan psychotische schizofrenie. Dit roept vragen op over de totstandkoming van het advies. Desalniettemin komen beide deskundigen wel tot het advies om de verdachte verminderd toerekeningsvatbaar te achten. Deze conclusie stoelt mede op de bevinding dat de verdachte *'nog wel een cognitief besef had dat hij iets deed wat anderen grensoverschrijdend en kwetsend vonden'*. Zogezegd had de verdachte nog wel enig inzicht in zijn gedrag en de wederrechtelijkheid hiervan. De rechtbank verenigt zich met de adviezen maar spreekt zich verder niet uit over de discrepantie tussen de rapportages.

5.2.2. Ontoerekeningsvatbare daders

In drie gevallen adviseren de gedragsdeskundigen dat er sprake is van ontoerekeningsvatbaarheid. Het eerste geval ziet op de strafzaak tegen Bart van U.⁶³ In deze analyse ligt de focus op de strafzaak gericht op verboden wapenbezit omdat hier een eventueel rechts-extremistisch motief is te ontwaren.⁶⁴ Of daadwerkelijk sprake is van een rechts-extremistisch motief bij Bart van U. is betwistbaar. Desalniettemin is de zaak meegenomen in de analyse omdat het interessante inzichten geeft in het juridisch kader van toerekeningsvatbaarheid. Welnu, in de zaak gaat het om een incident waarbij hij tijdens een fouillering en doorzoeking door de politie is betrapt op wapenbezit. Hij zou deze wapens in bezit hebben gehad omdat hij zich niet veilig voelde vanwege islamitische dreigingen. Tijdens de eerste behandeling in hoger beroep veroordeelt het hof Van U. tot drie jaar gevangenisstraf.⁶⁵ Later wordt bij Bart van U. een paranoïde schizofrenie met een chronische achtervolgingswaan vastgesteld (Z13). Het tweede geval betreft een verdachte die een joodse vrouw met een jodenkruis beledigt en bedreigt met de dood.⁶⁶ De verdachte stelt zich agressief op richting het slachtoffer en maakt gebaren dat ze de keel van het slachtoffer wil doorsnijden. Bij de verdachte is sprake van een bipolaire stoornis met manische en psychotische kenmerken (Z14). Het derde geval betreft een verdachte die diverse joodse slachtoffers bedreigt met de dood, messen bij zich draagt en een joodse begraafplaats beklad met hakenkruizen en rechts-extreme tekens.⁶⁷ Hij lijdt aan een psychotische stoornis in de vorm van een uitgebreide waanstoornis (Z15).

In de zaak van Van U. staat het wapenbezit na een terug verwijzing niet meer ter discussie bij het Gerechtshof Den Haag.⁶⁸ Desondanks is in het gedragskundig onderzoek ook gerapporteerd over de toerekeningsvatbaarheid ten aanzien van deze feiten. De deskundigen achten Bart van U. ontoerekeningsvatbaar voor het wapenbezit omdat dit voortkwam uit een chronische achtervolgingswaan waarbinnen de rechts-extremistische ideeën zich hebben ontwikkeld.⁶⁹ Op basis van de nieuwe inzichten over de psychische gesteldheid van Bart van U., beredeneert Bijlsma (2019) hoe het oordeel over de toerekeningsvatbaarheid volgens het nieuwe criterium zou kunnen verlopen. Open blijft staan of zou zijn voldaan aan het uitgangspunt dat aannemelijk moet zijn dat het handelen van de verdachte niet (mede) is ingegeven geweest door reële, niet pathologische

⁶³ ECLI:NL:GHSGR:2012:BY1999 en ECLI:NL:GHDHA:2017:685.

⁶⁴ De aandacht gaat dus niet uit naar de strafzaak omtrent de dood van Els borst en zijn zus

⁶⁵ Een oordeel over de toerekeningsvatbaarheid is in dit geval niet mogelijk omdat van U. weigert mee te werken aan een persoonlijkheidsonderzoek (ECLI:NL:GHSGR:2012:BY1999).

⁶⁶ ECLI:NL:GHAMS:2009:BI1298.

⁶⁷ ECLI:NL:RBAMS:2019:6887.

⁶⁸ Enkel staat het illegale bezit van noodseinmiddelen en een lijnwerptoestel, niet ingegeven door rechts-extremistische denkbeelden, centraal. De Hoge Raad heeft de veroordeling van 3 jaar gevangenisstraf voor het wapenbezit in stand gelaten. De motivering van deze beslissing is helaas niet inzichtelijk.

⁶⁹ *'De verdachte beschikt over een geheel eigen binnenwereld, waarin de overtuiging dat er een Islamitisch complot tegen hem wordt gesmeed een belangrijke rol speelt. De angst van de verdachte is niet gebaseerd op een objectieve, externe werkelijkheid. Het is duidelijk dat het hierbij gaat om een paranoïde-psychotische beleving.'* (ECLI:NL:GHDHA:2017:685).

motieven. Het hof impliceert enkel dat hier mogelijk sprake van is geweest.⁷⁰ Met betrekking tot het wederrechtelijkheids criterium zijn de volgende opmerkingen te plaatsen:

- Uit het pro justitia rapport blijkt dat Van U. het wapenbezit door een waanvoorstelling gerechtvaardigd achtte wegens een noodtoestand die door de 'islam-dreigingen' in het leven werd geroepen.⁷¹ Volgens een strikte uitleg kan geen sprake zijn van ontoerekenbaarheid op basis van deze argumentatie.⁷² Ook bij een ruime interpretatie zou een beroep op ontoerekenbaarheid falen. Het voorhanden hebben van vuurwapens om jezelf te verdedigen tegen bedreigingen wordt in de rechtspraak immers niet erkend als rechtvaardigingsgrond voor verboden wapenbezit.⁷³ (Bijlsma, 2019). Zodoende had Van U. binnen zijn waanvoorstelling kunnen inzien dat het voorhanden hebben van wapens wederrechtelijk is en op geen enkele wijze gerechtvaardigd. Wanneer onduidelijk is of de overtuigingen van een verdachte extremistisch zijn of juist waanvoorstellingen betreft, zal een beroep op ontoerekenbaarheid doorgaans ook stranden op dit criterium. Niemand mag immers zijn eigen politieke en extremistische overtuigingen in de plaats stellen van de strafrechtelijke normen. Ook een waanvoorstelling is geen reden om dat uitgangspunt te laten vallen (Bijlsma, 2016, p. 722).
- In de rapportage blijkt verder dat Van U. niet of onvoldoende in staat was om in overeenstemming met zijn begrip van de wederrechtelijkheid te handelen.⁷⁴ Dit zou op grond van het tweede subcriterium tot ontoerekenbaarheid moeten leiden. Voor deze conclusie lijkt volgens Bijlsma (2019) evenmin aanleiding te zijn. Van U. lijkt op basis van de inhoud van de rapportages en de vaststellingen van het Gerechtshof juist goed in staat te zijn om belangen tegen elkaar af te wegen en zijn gedrag dienovereenkomstig vorm te geven. Een geslaagd beroep zou daarom ook afketsen op de tweede eis van het wederrechtelijkheids criterium.

In de tweede zaak is de deskundige van mening dat het manische toestandsbeeld de oordeels- en besluitvorming van verdachte ten tijde van het tenlastegelegde zodanig heeft beïnvloed, dat niet gesproken kan worden van een vrije beschikking over haar wil en de te maken gedragskeuzes. Het hof neemt dit advies van de deskundige over zonder nadere toelichting. Het advies lijkt aan te sluiten bij het criterium van 'vrije wil' als uitgangspunt voor ontoerekeningsvatbaarheid.⁷⁵ Een ander geval doet zich voor in de derde zaak. De deskundige stelt hier dat *'Betrokkene ervan overtuigd is dat de politie zijn werk niet doet en dat hij het heft in eigen handen moet nemen. Daardoor voelt hij zich dusdanig onveilig dat het voor hem vanzelfsprekend is dat hij zich bewapent. De waanwereld heeft een alles doordringende doorwerking in de hem ten laste gelegde feiten. De waan laat geen ruimte voor een ander gezichtspunt. Betrokkene handelde volledig vanuit zijn waangedachten, zodat er*

⁷⁰ 'Voor zover de meergenoemde gedragsdeskundigen menen dat de verdachte volledig werd gedreven door zijn psychotische belevingen, herhaalt het hof dat dat met name mogelijk gold voor de 'Islamitische dreiging' waardoor verdachtes gedachten, leven en handelen werden bepaald. Vanuit deze belevingen had de verdachte een pistool, een revolver en een neppistool voorhanden.' (ECLI:NL:GHDHA:2017:685).

⁷¹ 'De verdachte voelde zich in zodanige mate bedreigd door aanhangers van de Islam dat hij het noodzakelijk en gerechtvaardigd achtte om zich eventueel met behulp van wapens tegen de vermeende bedreiging te verweren.' (ECLI:NL:GHDHA:2017:685).

⁷² Immers heeft de verdachte *'ter zitting in eerste aanleg als ook in hoger beroep te kennen gegeven te hebben geweten dat het plegen van het bewezen verklaarde strafbaar is.'* (ECLI:NL:GHDHA:2017:685).

⁷³ Ook als gebruik van een wapen gerechtvaardigd is met het oog op zelfverdediging, staat dit niet in de weg aan een veroordeling voor verboden wapenbezit (ECLI:NL:HR:1984:AC8567).

⁷⁴ Volgens de eerste rapporteur zou Bart van U. niet in staat zijn geweest tot het maken van een *"adequate afweging"*. Volgens de tweede rapporteur is geen sprake geweest van een *"vrije keuze, maar van een onvermijdbare noodzakelijkheid."*

⁷⁵ Bijlsma (2016, p. 35) onderkent dit als een van de criteria die in de strafrechtliteratuur en forensische gedragswetenschappen wordt gehanteerd. Het uitgangspunt van 'vrije wil' is onder andere gebaseerd op het criterium van Van Eck: Heeft een stoornis tot gevolg dat de verdachte niet uit vrije wil kan handelen, dan is sprake van ontoerekenbaarheid. Of een handeling daadwerkelijk uit vrije wil is geweest, is echter niet te onderzoeken. Wel zijn 'psychologische voorwaarden' te onderscheiden waaraan voldaan moet zijn om van wilsvrijheid te spreken (Van Eck, 1959, p. 10-11).

sprake was van een reëel motief. Ook hier neemt de rechtbank het advies van de deskundigen over. Het advies lijkt uit te gaan van de ‘causale invloed van de stoornis op het delict’ als criterium voor ontorekenbaarheid.⁷⁶ Opvallend is dat deze uitspraak is gedaan na de Bart van U. zaak, wat impliceert dat nog altijd een verscheidenheid aan criteria worden toegepast voor de toerekeningsvraag. In hoeverre het advies van de gedragsdeskundigen de mate van toerekeningsvatbaarheid heeft bepaald blijft in beide zaken onduidelijk. In de uitspraken vindt immers geen nadere motivering plaats over de totstandkoming van het oordeel. Bijlsma (2016, p. 57) ondervindt evenwel dat rechters geneigd zijn een feit niet toe te rekenen als de gedragsdeskundige de verdachte ontorekeningsvatbaar acht. De verscheidenheid aan criteria die zowel in gedragswetenschap als rechtspraak voorkomt is problematisch. Dit veroorzaakt het risico op een uiteenlopende behandeling van vergelijkbare zaken, waardoor rechtseenheid en rechtszekerheid in het geding komt. Ook kan een verdachte een beroep op ontorekenbaarheid niet onderbouwen op basis van een eenduidig criterium. Evenmin kan de verdachte zich verweren tegen de mate waarin hij toerekeningsvatbaar wordt geacht volgens het pro-justitia rapport (Bijlsma, 2016, p. 263). Des te meer benadrukt dit de noodzaak voor een eenduidige juridische standaard.

5.2.3. Volledige toerekeningsvatbare daders

In vier gevallen wordt de verdachte volledig toerekeningsvatbaar geacht. De eerste verdachte laat zich bedreigend uit tegenover zijn collega door te stellen dat ‘hij moslims wil gaan afknallen’.⁷⁷ Hierbij verwijst hij naar een terroristische aanslag in Nieuw-Zeeland. De verdachte blijkt te beschikken over een groot wapenarsenaal. Hij lijdt niet aan een psychische stoornis (Z16). De tweede verdachte beheert de online rechts-extremistische groep ‘Anti Terreur Brigade’ (ATB) en tracht deze nieuw leven in te blazen.⁷⁸ Hij heeft plannen om gerichte terroristische aanslagen te plegen op diverse doelwitten en verzamelt hiervoor wapens. De psycholoog diagnosticeert een narcistische persoonlijkheidsstoornis (Z17). Er is echter geen causale relatie tussen de persoonlijkheidsstoornis en de gepleegde feiten te ontwaren. De derde verdachte Erik Jan Q. beraamt aanslagen op diverse publieke doelwitten.⁷⁹ In zijn huis worden wel chemicaliën, granaten en documenten met een rechts-extremistisch karakter gevonden. Tevens duiden aanwijzingen op het plan een brand of ontploffing te weeg te brengen. Op basis van het onderzoek zijn geen waarneembare indicaties voor een stoornis. Wel is er sprake van afwerend achterdochtige en narcistische trekken (Z18). Tot slot is bij de eerder genoemde poging tot brandstichting bij een synagoge in Sliedrecht een derde verdachte betrokken die volledig toerekeningsvatbaar wordt geacht (Z19).⁸⁰

Opvallend is dat de verdachten in deze zaken ontkennend dan wel bagatelliserend reageren op de ten laste gelegde feiten. Ook geven ze weinig inzicht over de beweegredenen van hun handelen. Dit veroorzaakt dat een uitspraak over de toerekeningsvatbaarheid in de ATB en Erik Jan Q zaak aantoonbaar wordt bemoeilijkt en niet is vast te stellen.⁸¹ In zaak zestien en zeventien valt verder op dat een lagere straf wordt opgelegd. De feitenrechters motiveren deze overweging op basis van verschillende gronden. De verdachte in de ATB zaak ontkent weliswaar zijn verwijtbare handelingen,

⁷⁶ Ook dit onderkent Bijlsma (2016, p.55) als een gehanteerd criteria. Het uitgangspunt van ‘causaliteit’ sluit onder andere aan bij het door Nieboer verdedigde causale criterium: Heeft een stoornis het feit ‘volledig’ veroorzaakt, dan is het voor de verdachte niet vermijdbaar geweest en kan hem geen verwijt worden gemaakt (Nieboer, 1970, p. 144-145).

⁷⁷ ECLI:NL:GHDHA:2020:1989.

⁷⁸ ECLI:NL:GHARL:2019:10272. De verdachte in deze zaak heeft nauw contact met gelijkgestemden. Hier is niet evident sprake van een eenling. In nieuwsberichten wordt deze verdachte echter als eenling bestempeld. Na de veroordeling van de verdachte is ATB inactief geworden (Wagenaar, 2020, p. 26).

⁷⁹ ECLI:NL:RBROT:2010:BM0727.

⁸⁰ ECLI:NL:RBDOR:2006:AY6889.

⁸¹ 1) ‘De deskundige geeft aan, dat hij amper conclusies kan trekken, omdat betrokkene slechts ten dele over het tenlastegelegde wil spreken.’ (ECLI:NL:RBROT:2010:BM0727). 2) ‘De deskundigen kunnen geen uitspraak doen over een (causale) relatie tussen stoornis en handelen (en dus ook niet over de toerekenbaarheid), omdat de problematiek van verdachte niet verklaart waarom hij de feiten heeft gepleegd, terwijl complicerend is dat verdachte de kern van het hem gemaakte verwijt ontkent.’ (ECLI:NL:GHARL:2019:10272).

maar heeft na zijn veroordeling goed gedrag vertoond.⁸² In zaak zestien motiveert de rechter aan de hand van het reclasseringsrapport dat de kans dat verdachte zal overgaan tot terroristische voorbereidingen en/of handelingen laag is.⁸³ Opvallend genoeg blijkt ook dat de onderzochte telefoon van de verdachte talloze afbeeldingen en filmpjes van rechts-extremistische aard bevat, hier worden echter geen gevolgen aan verbonden.⁸⁴

5.3. De prevalentie van psychopathologie

In vijftien van de negentien zaken wordt een stoornis vastgesteld bij de verdachte. Dit duidt op een opvallend hoge prevalentie van psychopathologie bij potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenlingen. Om een vergelijking te maken: In het onderzoek naar prevalentiestudies van Schulten (et al, 2019, p. 31) worden percentages gerapporteerd tussen de 12,9% en 40,4%. Zowel de scriptie als deze studies kampen echter wel met methodologische dan wel diagnostische beperkingen, waardoor conclusies lastig vergelijkbaar en interpreteerbaar zijn. Bevindingen moeten dan ook voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Hoe dan ook, de bevindingen uit de literatuur blijken vertegenwoordigd in de diagnostiek van de strafzaken. Uit het onderzoek van Corner en Gill blijkt dat met name schizofrenie, waanstoornissen en autismespectrumstoornissen relatief vaker lijken voor te komen bij lone actors. Verder kunnen persoonlijkheidsstoornissen en stemmingsstoornissen, hoewel niet aanzienlijker aanwezig in vergelijking met de algemene bevolking, een belangrijke rol spelen in het radicaliseringsproces (Schulten et al 2019, p. 54-55). Ook blijkt comorbiditeit van stoornissen onder lone actor voor te komen (Schulten et al, 2019, p. 47).⁸⁵ Voornoemde bevindingen zijn terug te zien in de strafzaken. Anderzijds wordt in enkele strafzaken ADHD of een verslavingstoornis dan wel middelenmisbruik gediagnosticeerd. Dit wordt in de literatuur niet in het bijzonder in verband gebracht met de rechts-extremistische eenling.

Gediagnosticeerde stoornissen strafzaken		Z = Zaaknummer
Ontwikkelstoornis	Z1, Z2, Z4, Z8, Z9, Z10	Totaal: 6
ADHD	Z1, Z8, Z10	3
PDD NOS	Z4, Z9	2
Autisme spectrum stoornis	Z2, Z4	2
Persoonlijkheidsstoornis	Z6, Z7, Z10, Z16	Totaal: 4
Stemmingsstoornis	Z2, Z3, Z4, Z12*, Z14	Totaal: 5
Bipolaire stoornis	Z12*, Z14	2
Depressieve stoornis	Z2, Z3, Z4	3
Verslavingsstoornis / middelenmisbruik	Z3, Z5, Z8, Z9	Totaal: 4
Psychotische stoornis	Z12*, Z13, Z15	Totaal: 3
Schizofrenie	Z12*, Z13	2
Waan	Z13, Z15	2
Comorbiditeit	Z2, Z3, Z4, Z8, Z9, Z10, Z13	Totaal: 7
Onbekend	Z11	Totaal: 1

Afbeelding 4. *Z12: de diagnoses van de gedragsdeskundigen loopt in deze zaak uiteen.

⁸² 'Het hof stelt naar aanleiding van dit rapport vast dat de reclassering mogelijkheden ziet voor interventies om herhaling van het delictgedrag te voorkomen. Het hof ziet hierin redenen een deel van de op te leggen gevangenisstraf voorwaardelijk op te leggen (...) De bijzondere voorwaarden bieden verdachte een steun in de rug om de door de reclassering opgemerkte voorzichtige positieve ontwikkeling door te zetten.' (ECLI:NL:GHARL:2019:10272).

⁸³ 'Het hof acht het van belang gelet op de persoon van de verdachte en zijn persoonlijke omstandigheden dat een substantieel gedeelte van die gevangenisstraf in voorwaardelijke vorm wordt opgelegd, waaraan het hof (...) bijzondere voorwaarden zal verbinden.' (ECLI:NL:GHDHA:2020:1989).

⁸⁴ 'Over de inhoud van de telefoon van verdachte merkt de rechtbank op dat deze niet direct in verband kan worden gebracht met het aan de verdachte verweten feit nu die inhoud niet bekend was bij betrokkenen. De verdachte heeft hierover verklaard dat hij de rechts-extremistische afbeeldingen en filmpjes slechts ontving, en hij ze niet verder liet zien of verspreide aan anderen en te laks was om ze te verwijderen van zijn telefoon. Over het gebruik van het "Panzer" lied als beltoon heeft de verdachte verklaard dat daar verder niets achter gezocht moet worden.' (ECLI:NL:RBDHA:2020:4230).

⁸⁵ Psychiatrische comorbiditeit ziet op de aanwezigheid van meerdere stoornissen die elkaars beloop kunnen beïnvloeden (Oudheusden, Meynen, Balkom, 2015, p. 665).

De jurisprudentie impliceert een complexe samenhang tussen psychopathologie en rechts-extremistisch geweld. In de zaken blijkt dat verdachten vaak kampen met complexe samenhangende problematiek op verschillende leefgebieden, waardoor lastig is te onderkennen welke factor uiteindelijk van doorslaggevende belang is geweest voor het geweld. In een beperkt aantal zaken lijkt de stoornis het delictsgedrag nadrukkelijk te hebben bepaald. In het merendeel van de zaken lijkt echter vooral sprake te zijn van daders met een bepaalde psychische kwetsbaarheid waardoor het extremistische gedrag mogelijk is versterkt.

5.4. Stoornis en opzet

Slechts in één zaak spreekt de rechtbank zich uit over de relatie tussen stoornis en het opzet van de verdachte. De verdachte wordt hier vrijgesproken voor de voorbereiding op moord omdat het opzet niet kan worden bewezen.⁸⁶ De rechtbank overweegt hiertoe dat de verdachte niet daadwerkelijk de bedoeling had om moorden te plegen met de messen. Hij was psychotisch en had wanen waardoor hij zich angstig en onveilig voelde, wat verklaart waarom verdachte het nodig vond zich te bewapenen. Verder heeft de verdachte zich nooit schuldig gemaakt aan een geweldsdelict. Ook heeft hij de messen bij zijn staande houding vrijwillig afgegeven aan de verbalisanten.

5.5. Rechts-extremistisch geweld en terroristisch oogmerk?

Bij de vervolging van strafbare feiten is niet altijd een terroristisch oogmerk (artikel 83a Sr), opgenomen in de tenlastelegging.⁸⁷ Zo wordt geen terroristisch oogmerk opgenomen in zaken waar sprake is van – het voornemen op – een aanslag op een gebedshuis. Uitzonderlijk is de zaak van Eric Jan Q.⁸⁸ In deze zaken motiveert de feitenrechter evenwel nadrukkelijk dat het de verdachten zwaar wordt aangerekend dat ze een delict hebben gepleegd, bijvoorbeeld omdat uitsluitend tot doel heeft gehad om een (negatieve) bijdrage te leveren aan in de maatschappij levende gevoelens van onrust. De gegeven constatering wijst nog maar eens op de dunne scheidslijn tussen terroristisch en extremistisch geweld.

5.6. Berechting, afdoening en sanctionering

5.6.1. Straf, maatregel en bijzondere voorwaarden

In selectie strafzaken is bij uitstek sprake van enerzijds strafverzwarende en anderzijds door de stoornis verminderde omstandigheden. In de zaken waar het terroristisch oogmerk is bewezen in combinatie met een stoornis is expliciet sprake van dit contradictoire verschijnsel. In andere zaken doet het zich echter ook voor. Zo motiveert de feitenrechter in diverse zaken nadrukkelijk dat de handelingen met extremistisch of racistisch karakter *‘die uitsluitend tot doel heeft om een (negatieve) bijdrage te leveren aan in de maatschappij levende gevoelens van onrust, of waarbij een groepering vrees of onrust is aangejaagd’* de verdachte zwaar wordt aangerekend.⁸⁹ Uit de strafmotiveringen blijkt veelal echter dat ook sprake is van verminderde toerekeningsvatbaarheid welke dan toch een

⁸⁶ Het standpunt van het OM is dat de intentie van verdachte om moorden te plegen, moet worden afgeleid uit de uiterlijke verschijningsvorm van de gedragingen van verdachte. De verdachte zou een nadrukkelijke wens hebben om wapens te bezitten en mensen te doden. Hij ziet zijn werkelijkheid als dé werkelijkheid. De aangetroffen messen zijn onderdeel van de voorbereidingshandelingen (ECLI:NL:RBAMS:2019:6887).

⁸⁷ In meerdere gevallen wordt enkel het delict zoals brandstichting, mishandeling, verboden wapenbezit of bedreiging ten laste gelegd.

⁸⁸ Q. werd ervan verdacht aanslagen te willen plegen op publieke doelwitten zoals de Botlek en het traject van de hogesnelheidslijn. Ook waren er aanwijzingen dat hij van plan was ‘kwaad te stichten’ in Den Haag tijdens Prinsjesdag. In zijn huis werden materialen aangetroffen die erop duiden dat hij van plan was brand te stichten of een ontploffing teweeg te brengen. Ook werden vuurwapens aangetroffen en grondstoffen of materialen die geschikt zijn om een ontploffing teweeg te brengen. Q. werd door het OM verdacht van terroristische aanslagen, maar is daar niet voor vervolgd (Veldhuis, Gordijn, Lindenberg, Veenstra 2010, p. 120).

⁸⁹ Bijvoorbeeld: ECLI:NL:RBDOR:2006:AZ3423; ECLI:NL:RBUTR:2009:BJ7881; ECLI:NL:RBNNE:2019:4086.

straf verlagend effect tot gevolg heeft.⁹⁰ De strafoplegging bestaat vervolgens uit een gedeeltelijk voorwaardelijke straf, mits de veroordeelde zich laat behandelen en houdt aan diverse bijzondere voorwaarden.⁹¹ Denk hierbij aan:

- Het structureel melden, meewerken aan (ambulante) behandeling en volgen van aanwijzingen van reclassering of een zorgverlener;
- Verplichte behandeling bij verslavingszorg;
- Het volgen van trainingen en begeleidingstrajecten gericht op de stoornis;
- Het deelnemen aan begeleiding en dagbesteding gericht op de breder heersende problematiek.

Naast de voorwaardelijke straf met bijzondere voorwaarden wordt overwegend een gedeeltelijk onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd.⁹² In enkele gevallen wordt de verdachte naast bijzondere voorwaarden in een forensisch psychiatrische afdeling (FPA) geplaatst. Daders die veroordeeld zijn voor een terroristisch misdrijf kunnen in aanmerking komen voor de Terroristische Afdeling (TA) in de penitentiaire inrichtingen (PI) De Schie of Vught. Uit de analyse blijkt dat van de zeven veroordeelden voor een terroristisch misdrijf, drie op de TA dan wel de extra beveiligde inrichting (EBI) zijn terechtgekomen. In de meeste zaken worden de veroordeelden bij een gevangenisstraf geplaatst in een reguliere PI. Af is te vragen in hoeverre in een reguliere PI aandacht is voor geradicaliseerd gedachtegoed en bredere problematiek waar een rechts-extremistische eenling onder kan lijden. De reclassering lijkt de juiste kennis en expertise in huis te hebben om hierover te adviseren.⁹³ Marquant (Goethals, 2019, p. 526) wijst er aan de andere kant op dat psychiaters in de rol van gedragskundige meer van betekenis zouden kunnen zijn bij de behandeling en risicotaxatie van extremisten in detentie. Feddes, Nickolson en Doosje (2016, p. 42-44) ondervinden dat detentie soms een positief maar overwegend negatief effect heeft op het radicaliseringsproces van rechts-extremisten. Bij verdachten die relatief lichte feiten hebben gepleegd en nog niet geheel zijn geradicaliseerd, achtten zij het daarom raadzaam om terughoudend te zijn met het opleggen van onvoorwaardelijke gevangenisstraffen en de oplossing te zoeken in andere mogelijkheden. Voor risicovolle geradicaliseerde veroordeelden lijkt een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gezien het gevaar voor de maatschappij in sommige gevallen echter noodzakelijk. Tevens kan het isoleren van een rechts-extremist middels een gevangenisstraf in sommige gevallen juist een 'cognitieve opening' bieden om afstand te nemen van extremistische opvattingen (Feddes, et al, 2016, p. 44).

In de zaken blijft, met uitzondering van de *the base* zaken, onduidelijk in hoeverre middels de opgelegde bijzondere voorwaarden aandacht uitgaat naar het deradicaliseren van onderliggend extremistisch gedachtegoed. Hoe dan ook biedt de wet hier mogelijkheden voor. Zo kan een verplichte deelname aan de-radicaliseringsprogramma's en programma's gericht op herintegratie in de maatschappij worden opgelegd om de radicale ideologie te bestrijden en het maatschappelijk isolement te doorbreken (Bijlsma, 2016, p. 273).⁹⁴ Ook kan een contactverbod of een locatieverbod worden benut om de verdachte te isoleren van andere radicalen.⁹⁵ Voor rechts-extremistische eenlingen lijken deze mogelijkheden nuttig, aangezien radicalisering vaak in isolement en online plaatsvindt. Tevens kunnen (aanvullend) zwaardere vrijheidsbeperkende of gedrags-beïnvloedende maatregelen worden opgelegd, waarbij de mogelijkheid bestaat om langdurig toezicht te houden op

⁹⁰ Claessens en Vocht (2012) concluderen dit ook maar stellen evenwel dat in veel gevallen onduidelijk blijft welke invloed verminderde toerekeningsvatbaarheid heeft op de straftoemeting.

⁹¹ Zoals beschreven in Art. 14c. Voor jeugdigen gelden de artikelen 77a Sr t/m 77aa Sr. In de zaken wordt slecht art 14c Sr gehanteerd voor de oplegging van bijzondere voorwaarden.

⁹² Al dan niet om het al ondervonden voorarrest te vervullen.

⁹³ Zie de volgende alinea.

⁹⁴ Art 14c lid 2 sub 13 en 14 Sr.

⁹⁵ Art 14c lid 2 sub 5 en 6 Sr. Het contactverbod omvat alle vormen van contact, waaronder ook contact via internet, sociale media of email (Kamerstukken II 2009/10, 32319, 3, p. 7).

de deze daders (38v en 38z Sr.). In de *the base* zaken wordt het de twee verdachten bijvoorbeeld verboden zich nog te bevinden op rechts-extremistische websites, tevens zijn ze verplicht mee te werken aan periodieke controles van hun digitale gegevensdragers.⁹⁶ Reclassering Nederland (RN) heeft bovendien een specifieke aanpak ontwikkeld die zich onder meer richt op de re-integratie van rechts-extremisten: het Terrorisme, Extremisme en Radicalisering (TER)-team (Heide, Schuurman, 2018, p. 3). In het programma van de TER staat 'disengagement' en 'de-radicalisering' van extremistische verdachten en veroordeelden centraal.⁹⁷ Rechts-extremisten lijken te passen binnen de opzet van de TER. In een evaluatie wordt echter wel aangegeven dat er meer behoefte is aan inhoudelijke kennis over de vorm en ideologie van de rechts-extremisme in Nederland (Heide, Schuurman, 2018, p. 3).

In het overgrote deel van de zaken is voldaan aan het stoornisvereiste en het vereiste van een misdrijf waarop een gevangenisstraf van vier jaar of meer is gesteld. Hierdoor bestaat de mogelijkheid tot het opleggen van tbs. Desondanks wordt tbs slechts opgelegd wanneer sprake is van ontoerekeningsvatbaarheid. Dit is te verklaren aangezien tbs met name is toegesneden op ernstig psychisch gestoorde verdachten. In gevallen van verminderde toerekeningsvatbaarheid kan tbs ertoe leiden dat andere factoren onvoldoende aandacht krijgen. Bijlsma (2016, p. 723) bepleit daarom dat het raadzaam is om in gevallen waarin de stoornis een beperkte invloed heeft gehad op het strafbare handelen, de andere oorzaken⁹⁸ voor het extremistisch handelen niet te veronachtzamen en waar mogelijk intelligent gebruik te maken van de bijzondere voorwaarden en maatregelen.⁹⁹

5.6.2. Het dilemma van gevaarlijk extremistisch gedachtegoed

Veroordeelde daders die onder invloed van radicale overtuigingen bereid zijn om geweld te plegen, kunnen na het ondergaan van een straf of behandeling nog steeds een risico vormen voor de samenleving vanwege het voortbestaan van gevaarlijk extremistisch gedachtegoed.¹⁰⁰ Wanneer extremistisch gedachtegoed gepaard gaat met een stoornis, biedt de tbs-maatregel middels verlenging de mogelijkheid om deze daders langdurig op te nemen en te behandelen. Dit geldt dus niet voor gevaarlijke extremisten en terroristen die niet lijden aan een stoornis of bij wie geen stoornis kan worden vastgesteld, bijvoorbeeld door een weigering om aan onderzoek mee te werken. De vraag is of dergelijke daders met een hoog recidiverisico, waarbij een gevangenisstraf of andere maatregel niet afdoende is om gevaar af te wenden, ook in aanmerking moeten komen voor tbs. Tbs dient primair immers als een beveiligingsmaatregel om de samenleving te beschermen (Geeraets, 2006, p. 24). In dit kader is daarom recent geopperd om het idee 'terroristen-tbs' te verkennen, waarbij de eis van aanwezigheid van een psychische stoornis wordt losgelaten en plaatsmaakt voor risicotaxatie en een gevaarscriterium (Simmelink, 2020).¹⁰¹ In een recente publicatie stellen ook Bijlsma, Nauta, Dalhuisen, de Jong en Meynen ter discussie of tbs op basis van een stoornisvereiste wel terecht is (Bijlsma, Nauta, Kooijmans, De Jong, Dalhuisen, Meynen, 2020). Zij wijzen op sterke aanwijzingen dat daders met een stoornis in het algemeen niet bijzonder

⁹⁶ ECLI:NL:RBROT:2021:11858 en ECLI:NL:RBROT:2021:11857

⁹⁷ Disengagement kenmerkt zich door een gedragsverandering waardoor iemand direct of indirecte betrokkenheid bij het plegen van extremistisch geweld achter zich laat. De-radicalisering duidt op een cognitieve verandering waarbij een individu afstand doet van zijn radicale ideologie (Heide, Schuurman, 2018, p. 13). Wereldwijd zijn ook verschillende programma's ontwikkeld op basis van deze twee pijlers (Heide, Schuurman, 2018, p. 15).

⁹⁸ Zoals sociale isolatie, problemen thuis, op school, of op het werk en deel uitmaken van een radicale vriendengroep (Feddes et al, 2016, p. 22-48).

⁹⁹ De artikelen 14c Sr, 38v en 38z Sr bieden hiervoor een ruim arsenaal aan wettelijke instrumenten. Het geeft mogelijkheden om geradicaliseerde verdachten langdurig te monitoren, in vrijheid te beperken of een verplichte behandeling te laten volgen.

¹⁰⁰ Ook in de evaluatie van het TER-team wordt dit benoemd. Zo zou er nog geen helder handelingskader voor cliënten zijn waarover zorgen bestaan aan het einde van het reclasseringstraject (Heide, Schuurman, 2018, p. 5).

¹⁰¹ Deze wens is eveneens te herleiden naar de huidige trend waarin bestraffing steeds meer is gaan gelden als instrument ter bescherming van de samenleving (Corstens, 2015, p. 124-134).

recidivegevaarlijk zijn ten opzichte van andere daders (Bijlsma, et al, 2020).¹⁰² Ook blijkt in het huidige stelsel al dat een stoornis niet per definitie als belangrijkste risicofactor fungeert voor de oplegging en verlenging van tbs.¹⁰³ De vraag is dan ook of tbs op basis van een stoornisvereiste wel terecht is. Anderzijds stuit ‘terroristen-tbs’ ook op bezwaren. Zo is het concept van gevaar vaag en onbepaald en kent het tot op heden geen begreemd normenkader. Derhalve kan dit tot verregaand overheidsingrijpen leiden op basis van ongefundeerde risico-inschattingen (Bijlsma et al, 2020). Het is dan ook discutabel of een gerechtvaardigde risico-inschattingen altijd mogelijk zijn zonder dat het leidt tot onterechte langdurige opsluitingen. Onderzoek wijst er bovendien op dat risicotaxaties tekort lijken te schieten in het adequaat voorspellen van recidivegevaar, wat ook kan leiden tot dezelfde bezwaren (Fazel, Singh, Doll, Grann, 2012). Concluderend lijkt tbs op basis van gevaar vooralsnog kwetsbaar. De wijze van inrichting van het tbs-stelsel verdient echter zonder meer de aandacht. Vooralsnog is daarom eerst nader onderzoek vereist naar de wenselijkheid en normering van een dergelijk stelsel.¹⁰⁴

Walree (2020) benadrukt dat *‘de strafdoelen speciale preventie en resocialisatie riskeren onderbelicht te blijven op het moment dat veiligheidsdenken de overhand neemt, met als risico dat na bestraffing het probleem blijft bestaan’*. Voor de bestrijding van extremistisch gedachtegoed lijkt een aanpak volgens haar daarom vooral baat te hebben bij een effectievere invulling van bestraffing en behandeling, met in het bijzonder aandacht voor de-radicalisering. Aangezien radicalisering tot extremistisch geweld zich kenmerkt door een complexe samenhang van factoren, is het van belang om verschillende inzichten, taxaties en kennis uit meerdere domeinen te integreren middels een interdisciplinaire aanpak (Sizoo, Doosje, 2020, p. 12). Sizoo en Doosje (2020, p. 67) constateren evenwel dat bij het veiligheidsdomein en de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) momenteel nog een verschil bestaat in perceptie over de aanpak van radicalisering. Zeker wanneer geradicaliseerd gedrag samengaat met psychische problematiek stuit de onderlinge samenwerking op barrières. Zo is de GGZ terughoudend om radicale overtuigingen mee te nemen in de behandeling en bestaat er een gebrek kennis over de ontwikkelingsgang van radicalisering die leidt tot extremistisch geweld. De aanbeveling is dan ook om professionals binnen alle domeinen een handreiking te bieden zodat ze zich bewust zijn van gevallen waarin radicalisering mogelijke risicovolle gevolgen met zich meebrengt. Middels deze vroege signalering kunnen ‘probleemgevallen’ vervolgens verder worden geduid door deskundigen, om zo tot een effectieve interdisciplinaire aanpak te komen (Sizoo, Doosje, 2020, p. 67).

¹⁰² In individuele gevallen kan een stoornis echter alsnog een belangrijke risicofactor zijn, wat benadrukt dat een behandeling voor psychisch gestoorde verdachten wel degelijk belangrijk is (Kingston, Olver, Harris, Booth, Gulati, Cameron, 2016, p. 696).

¹⁰³ *‘In de risicotaxatie die in verband met de oplegging en verlenging van tbs plaatsvindt, worden allerlei risicofactoren betrokken. Dat leidt ertoe dat ook daders die aan een stoornis lijden, maar wier stoornis niet een belangrijke risicofactor is, tbs opgelegd (kunnen) krijgen.’* (Bijlsma et al, 2020). Bij de verlenging van tbs is een relatie tussen de bij de verlenging aanwezige stoornis en het indexdelict zelfs niet vereist. Er hoeft slechts sprake te zijn van een stoornis ten tijde van de verlenging van de terbeschikkingstelling (ECLI:NL:GHARL:2018:7153).

¹⁰⁴ Bijlsma (et al, 2020) geven hierbij aan dat de uitgangspunten van het EHRM en het Duitse *Sicherungsverwahrung* aanknopingspunten kunnen bieden voor het verkennen van tbs op basis van gevaar.

6. Conclusie

De onderzoeksvraag die in de thesis centraal staat is: *Op welke wijze speelt psychopathologie en het oordeel over toerekeningsvatbaarheid een rol in de berechting en sanctionering van (potentieel) gewelddadige rechts-extremistische eenlingen?*

Om te beginnen kenmerkt de rechts-extremistische eenling zich in de literatuur vooralsnog niet door een eenduidig afgebakende definitie. Dit heeft als gevolg dat het met zekerheid identificeren van deze dader in de rechtspraak gecompliceerd blijkt. Mede om deze reden is in de thesis een brede definitie van *'potentieel gewelddadig rechts-extremistische eenling'* gehanteerd. Verder is in de strafzaken soms slechts beperkt informatie beschikbaar waardoor niet met absolute zekerheid is vast te stellen of de strafzaken betrekking hebben op een rechts-extremistische eenling waarbij sprake is van *'extremistisch of terroristisch geweld of gedrag vanuit rechtsideologisch motief'* en het *'alleen handelen'*. Al deze beperkingen in acht genomen, kan met passende voorzichtigheid worden bevestigd dat psychopathologie en het oordeel over toerekeningsvatbaarheid een belangrijke rol inneemt in de berechting en sanctionering van een rechts-extremistische eenling. De thesis impliceert aan de hand van de literatuurstudie en via de analyse dat sprake lijkt van een zekere prevalentie van psychopathologie bij de potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenlingen. Tot op heden bestaat echter geen bewijs voor een monocausaal verband tussen psychopathologie en rechts-extremistisch geweld. In het onderzoek is in vijftien van de negentien geselecteerde zaken sprake van een vastgestelde stoornis bij de dader, waarbij de stoornis heeft doorgewerkt in het delict. De onderlinge samenhang tussen psychopathologie en rechts-extremistisch geweld is hier echter lastig te duiden. Zo is vaak niet te onderkennen welke factor uiteindelijk van doorslaggevende belang is geweest voor gewelddaden. Soms lijkt delictsgedrag duidelijk te zijn ingegeven door een psychische stoornis. In de meeste gevallen is echter vooral sprake van een dader met een bepaalde psychische kwetsbaarheid waardoor extremistisch gedrag mogelijk is versterkt. Psychopathologie met betrekking tot gewelddadig extremisme is dan ook te duiden als *'een non-specifieke factor die een rol kan spelen in een complexe, sterk geïndividualiseerde keten van context-afhankelijke gebeurtenissen en factoren die uiteindelijk uitmondt in extremistische activiteiten'* (Schulten et al, 2019, p. 70).

Dit maakt dat de toerekeningsvraag bij een potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenling van belang is. Immers moet beantwoord worden in hoeverre een pathologische afwijking de doorslaggevende factor is geweest voor rechts-extremistisch delictsgedrag. Voor het vaststellen van ontoerekeningsvatbaarheid blijkt zowel in de forensische gedragswetenschappen als de rechtspraak tot op heden evenwel geen eenduidig toegepast criterium te bestaan. Dit is een onwenselijke constatering met het oog op rechtseenheid, rechtszekerheid en rechtsbescherming. Het recent aangedragen criterium van het Hof Den Haag is daarom bevorderlijk voor de rechtsontwikkeling en lijkt tevens tot op zekere hoogte verdedigbaar. De eis dat geen sprake mag zijn van niet reële pathologische motieven is echter te streng. Strafbaar gedrag dat is gepleegd onder invloed van een stoornis is immers ook vaak deels te wijten aan 'normale', niet-pathologische factoren. Voor rechts-extremistisch geïnspireerde delicten geldt dit zonder meer. Andere niet pathologische factoren moeten daarom wel degelijk een rol kunnen spelen, mits ze door de stoornis zijn ingegeven of de stoornis hebben gevoed van waaruit vervolgens de strafbare gedraging is gepleegd. Verder heeft het uitgangspunt of een verdachte de wederrechtelijkheid van zijn handelen heeft kunnen begrijpen de voorkeur boven een maatstaf die uitgaat van het begrijpen van de morele ongeoorloofdheid. Het voorkomt dat morele opvatting kunnen prevaleren boven strafrechtelijke normen. Op deze manier zijn rechts-extremistische eenlingen met niet corrigeerbare radicale denkbeelden die breder worden gedragen, niet zonder meer ontoerekeningsvatbaar als zij de wederrechtelijkheid van hun handelen hebben kunnen begrijpen. Een beroep op ontoerekeningsvatbaarheid blijft echter alsnog mogelijk in het geval dat een verdachte onder invloed van een ernstige stoornis denkt dat een juridische of morele rechtvaardiging bestaat voor zijn handelen.

In de meeste gevallen worden de potentieel gewelddadige rechts-extremistische eenlingen verminderd toerekeningsvatbaar geacht. Zoals aangetoond bestaat extremistisch delictsgedrag naast een psychische stoornis doorgaans uit een samenhang van meerdere factoren, waardoor een dader logischerwijs in zekere mate verantwoordelijk kan worden gehouden voor zijn handelen. Naast terroristische geweldsuitingen geldt dat ook extremistische handelingen een verdachte zwaar wordt aangerekend. Desondanks bestaat de strafoplegging vervolgens voor een groot deel uit een voorwaardelijke straf met bijzondere voorwaarden. Vanwege de risico's op radicalisering tijdens detentie lijkt dit te rechtvaardigen, hoewel de isolerende werking van detentie ook een positieve invloed kan hebben. In de strafoplegging wordt naast een gedeeltelijke onvoorwaardelijke gevangenisstraf veelal gebruik gemaakt van het arsenaal van bijzondere voorwaarden en maatregelen middels een gefacetteerde benadering. Het hanteren van een dergelijke aanpak vindt steun in de wetenschap en op deze wijze lijken de strafdoelen speciale preventie en resocialisatie het meest tot hun recht te komen. Anderzijds is het risico dat een extremistische eenling met blijvend gevaarlijk gedachtegoed na verloop van tijd terugkeert in de samenleving, binnen de huidige juridische mogelijkheden niet volledig weggenomen. De herbezinning van een tbs-stelsel die ook geldt voor gevaarlijke extremisten lijkt daarom gerechtvaardigd. Het is vooralsnog echter aanbevolen om vooral te investeren in een effectievere invulling van bestrafing en behandeling, waarbij nadrukkelijk aandacht is voor de-radicalisering van het extremistische gedachtegoed. Dit vereist een interdisciplinaire samenwerking tussen het veiligheidsdomein en de GGZ, een goed functionerend en hanteerbaar risico-meetinstrument en uniformering over de wijze waarop (klinische) evaluaties worden verricht. Tot slotsom is te concluderen dat een goed inzicht in de rechts-extremistische eenling vraagt om meer overeenstemming en eenduidigheid over begrippen als terrorisme, extremisme en de lone actor. Dergelijke inzichten dragen zonder twijfel bij aan een zorgvuldige beantwoording van de toerekeningsvraag en een doeltreffende invulling van de sanctionering.

7. Literatuurlijst

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) (2010a). *Afkalvend front, blijvend beladen. Extreemrechts en rechts-extremisme in Nederland*, AIVD-publicatie: Den Haag.

Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (2018) *Rechts-extremisme in Nederland: Een fenomeen in beweging*. AIVD-publicatie: Den Haag.

Algemene inlichtingen en Veiligheidsdienst (Z.j.) *Terrorisme*. Geraadpleegd op 19-01-2022, van <https://www.aivd.nl/onderwerpen/terrorisme>.

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th ed. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing; 2013.

Bakker, E., De Graaf, B. (2011). *Preventing Lone Wolf Terrorism*. Perspectives on Terrorism: Volume 5 Issue 5-6.

Beukers, M.M. (2017). *Over de grenzen van de stoornis*. Erasmus University Rotterdam.

Bhui, K., James, A., Wessely, S. (2016). *Mental illness and terrorism*. BMJ 2016; 354: i4869.

Bhui, K., Warfa, N., Jones, E. (2014a) *Is violent radicalisation associated with poverty, migration, poor self-reported health and common mental disorders?* PLoSOne 9: e90718.

Bijlsma J. (2016). *Pathologiseren van terrorisme? Over de toenemende inschakeling van gedragsdeskundigen in Terrorismezaken*. Ars Aequi.

Bijlsma, J. (2016). *Stoornis en strafuitsluiting: Op zoek naar een toetsingskader voor ontoerekenbaarheid*. Wolf legal publishers.

Bijlsma, J. (2019). *Wederrechtelijkheid of morele ongeoorloofdheid: welk inzicht moet de ontoerekenbare verdachte ontberen?* DD 2019/61.

Bijlsma, J. Nauta, E.E., Dalhuisen, L., De Jong, F., Meynen, G. (2021) *Is het stoornisvereiste onmisbaar voor tbs? Een analyse vanuit nationaalrechtelijk en mensenrechtelijk perspectief*. DD 2021/39.

Bjørge, T., Ravndal, J.A. (2019) *Extreme-Right Violence and Terrorism: Concepts, Patterns, and Responses*. ICCT Policy brief.

Borum, R. (2013). *'Informing Lone-Offender Investigations'*. Criminology and Public Policy, Vol. 12, No. 1.

Bouhana, N., Corner, E., Gill, P., Schuurman, B. (2018). *Background and Preparatory Behaviours of Right-Wing Extremist Lone Actors: A Comparative Study*. Perspectives on terrorism. Volume 6, issue 12.

Carter, E. (2018). *Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept*. Journal of Political Ideologies, 23:2, 157-182, DOI: 10.1080/13569317.2018.1451227

Claessen, J., de Vocht, D. (2012). *'Straf naar de mate van schuld?'*. Delikt en Delinkwent 2012/63

Cohen, K., Johansson, F., Kaati, L., Clausen Mork, J. (2014). *'Detecting Linguistic Markers for Radical Violence in Social Media'*. Terrorism and Political Violence, Vol. 26, No. 1.

Corner, E., Bouhana, N., Gill, P. (2018). *The multifinality of vulnerability indicators in lone-actor terrorism*. Psychology, Crime & Law, 1-22.

Corner E., Gill, P. (2015). *'A False Dichotomy? Mental Illness and Lone-Actor Terrorism'*. Law and Human Behavior, Vol. 39, No. 1.

Corner, E., Gill, P., Schouten, R., Farnham, F. (2018). *Mental disorders, personality traits, and grievance-fueled targeted violence: The evidence base and implications for research and practice*. Journal of Personality Assessment, 1-12.

Corstens, G.J.M. (2015). *'Het veranderend mensbeeld in het strafrecht'*. Justitiële verkenningen: 2015-5.

De Roy van Zuijdewijn, J., Bakker, E. (2016). *Analysing personal characteristics of lone-actor terrorists: Research findings and recommendations*. Perspectives on Terrorism, 10(2), 42-49.

- Deloughery, K., King, R. D., Asal, V. (2012). *Close Cousins or Distant Relatives? The Relationship Between Terrorism and Hate Crime*. Crime & Delinquency, 58(5)
- Dijk, van A.A. (2008). *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen. Over opzet, schuld, schulditsluitingsgronden en straf*. (diss.Groningen). Apeldoorn: Maklu-uitgevers.
- Dom, G. (2017). *Radicalisering, terrorisme en psychiatrie: een alternatieve waarheid?* Tijdschrift voor psychiatrie. Jaargang 59.
- Donselaar, J., Rodrigues, P.R. (2008). *Monitor Racisme & Extremisme. Achtste rapportage*. Anne Frank Stichting, Amsterdam University Press: Amsterdam.
- Eck, van, D. (1959). 'Het verantwoordelijkheidsbegrip en de moderne psychiatrische en psychologische rapportage'. In: Verslagen van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap. Nr. 48, Amsterdam: Van Rossen.
- Ellis, C. Pantucci, R. de Roy van Zuidewijn, J., Bakker, E., Gomis, B., Palombi, S., Smith, M. (2016). *Lone-Actor Terrorism Final Report*. Countering Lone-Actor Terrorism Series(11), p. 3.
- Ellis, C., Pantucci, R., de Roy van Zuidewijn, J., Bakker, E., Gomis, B., Palombi, S., Smith, M. (2016). *Lone-Actor Terrorism Analysis Paper*. Countering Lone-Actor Terrorism Series, no 11.
- Esch, van, C. (2012). *Gedragdeskundigen in strafzaken*. (diss. Leiden), Assen: Van Gorcum.
- Fazel, S., Singh, J.P., Doll, H., Grann, M. (2012). 'Use of risk assessment instruments to predict violence and antisocial behaviour in 73 samples involving 24827 people: systematic review and meta-analysis'. British Medical Journal 2012/345:e4692.
- First M.B. (2014). *DSM-5 Handbook of differential diagnosis*. Washington: American Psychiatric Publishing.
- Feddes, A.R., Nickolson, L., Doosje, B. (2016). 'Triggerfactoren in het radicaliseringsproces'. Justitiële Verkenningen.
- Graaf, de B.A., Geraerts, E. (2011). 'Wanneer is een terrorist ontorekeningsvatbaar'. NRC Handelsblad 3 december 2011.
- Geeraets, V. (2006) *Ook TBS is bedoelde leedtoevoeging*. Netherlands Journal of Legal Philosophy, 1.
- Gill, P., Horgan, J., Deckert, P. (2014). *Bombing alone: tracing the motivations and antecedent behaviors of lone-actor terrorists*. Journal of Forensic Sciences, volume 59(2).
- Groenhuijsen, M.S. (2004) *Herstel, schadevergoeding en normbevestiging. Naar een processuele vertaling van strafdoeleinden*. In Van Stokkum, B. (2004). *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*. Boom Juridische Uitgevers.
- Gruenewald, J., Chermak, S., Freilich, J. D. (2013a). *Distinguishing 'loner' attacks from other domestic extremist violence: A comparison of far-right homicide incident and offender characteristics*. Criminology & Public Policy, 12(1). Doi: 10.1111/1745-9133.12009.
- Gruenewald, J., Chermak, S., Freilich J.D. (2013b). *Far-Right Lone Wolf Homicides in the United States*. Studies in Conflict and Terrorism 36 (12).
- Hamm, M. (1993). *American skinheads: The criminology and control of hate crime*. Westport, CT: Greenwood.
- Hamm, M. S., Spaaij, R. (2017). *The age of lone wolf terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Heide, Van der, L., Schuurman, B. (2018). 'Re-integratie van delinquenten met een extremistische achtergrond: evaluatie van de Nederlandse aanpak'. ISGA Report.
- Hewitt, C. (2003). *Understanding terrorism in America*. New York, NY: Routledge.
- Hummelen, J.W., Hengeveld M.W. (2018). *Psychiatrische stoornis en diagnostiek*. Forensische psychiatrie en de rechtspraktijk.

Hummelen, K., Aben, D. (2015). *Functionele diagnostiek in plaats van een advies aangaande toerekeningsvatbaarheid*. Expertise en Recht 2015-5.

Institute for Economics & Peace (2019). *Global Terrorism Index 2019: Measuring the Impact of Terrorism*. Sydney, November 2019. Available from: <http://visionofhumanity.org/reports>.

Kaplan, J., Löw, H., Malkki, L. (2014). *Introduction to the Special Issue on Lone Wolf and Autonomous Cell Terrorism*. Terrorism and Political Violence, 26(1), 1–12.

Kelk, C., Jong, de, F. (2019). *Studieboek materieel strafrecht*. 7de druk, Deventer, Wolters Kluwer.

Kelk, C., Jong, de, F. (2013) *Studieboek materieel strafrecht*. Deventer: Wolters Kluwer.

Kingston, D. A., Olver, M. E., Harris, M., Booth, B. D., Gulati, S., Cameron, C. (2016). *The relationship between mental illness and violence in a mentally disordered offender sample: Evaluating criminogenic and psychopathological predictors*. Psychology, Crime & Law, 22(7).

Koehler, D. (2014). *German Right-Wing Terrorism in Historical Perspective. A First Quantitative Overview of the 'Database on Terrorism in Germany (Right-Wing Extremism)*. Perspectives of terrorism, Volume 8 issue 5.

Kooijmans, T., Jörg, N. (2013). *Het juridisch kader van de gedragsdeskundige rapportage*. In: van Marle, H.J.C., Mevis, P.A.M., van der Wolf M.J.F (red.). *Gedragskundige rapportage in het strafrecht*. Deventer: Wolters Kluwer 2013.

Krueger, A. B., Malekov, A. J. (2002). *Does poverty cause crime?* The NewRepublic, 226(24), p. 27-33.

Krueger, A. B., Malekov, A. J. (2003). *Education, poverty and terrorism: Is there a causal connection?* Journal of Economic Perspectives, 17(4), p. 27-33.

LaFree, G., Dugan, L. (2004). *How does studying terrorism compare to studying crime?* In: M. DeFlem (Ed.), *Terrorism and counterterrorism: Criminological perspectives*. Amsterdam, The Netherlands: Elsevier, p. 53-74.

Ligthart, S.L.T.J., Kooijmans, T., Meynen, G. (2018). *Een juridisch criterium voor de ontoerekeningsvatbaarheid: een uitspraak van het Gerechtshof Den Haag geanalyseerd.*, DD 2018/9.

Maassen, H. (2017). *Noorse psychiater: 'Breivik was toerekeningsvatbaar'*. Geraadpleegd op 02-02-2021 van <https://www.medischcontact.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/noorse-psychiater-breivik-was-toerekeningsvatbaar.htm>

Mackor, A.R. (2012). *Grenzen aan de autonomie van strafrechters: wie bewijst de stoornis en het recidiverisico?* Ontmoetingen, voordrachtenreeks van het Lutje P.J.G., Vol 17.

Marquant, T., Goethals, K. (2019) *Extremisme en gewelddadig extremisme: vergeet de rol van de forensisch psychiater niet*. Tijdschrift voor psychiatrie. Jaargang 61.

Meloy, J. R., Genzman, J. (2016). *The clinical threat assessment of the lone-actor terrorist*. Psychiatric Clinics, 39(4), 649-662. doi: 10.1016/j.psc.2016.07.004

Meloy, J. R., Yakeley, J. (2014). *The violent true believer as a "lone wolf"—psychoanalytic perspectives on terrorism*. Behavioral Sciences & the Law, 32(3), 347-365. doi: 10.1002/bsl.2109

Meynen, G. (2013). *'Een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid?'*. NJB 2013/1300.

Mills, C.E., Freilich, J.D. Chermak, S.M. (2015). *Extreme Hatred Revisiting the Hate Crime and Terrorism Relationship to Determine Whether They Are 'Close Cousins' or 'Distant Relatives'*. Crime & Delinquency, volume 63.

Moghaddam, F. M. (2006). *From the terrorists' point of view: What they experience and why they come to destroy*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group.

Mooij, A.W.M. (2005). *De vraag naar de toerekeningsvatbaarheid*. in: Ontmoetingen: Voordrachtenreeks van het Lutje Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap, 11, Groningen: Drukkerij Rijksuniversiteit Groningen.

Mooij, A.W.M. (2004). *Toerekeningsvatbaarheid*. Amsterdam: Boom.

Mudde, C. (2000). *The ideology of the extreme right*. Manchester: Manchester University Press.

Mulbregt, van, J.H.L., Sierink, H.D. (2004). *hoofdstuk 7: conclusie en advies*. In: Koenraadt, F., Mooij A.W.M., Mulbregt, van, J.M.L. (2004). *De persoon van de verdachte: De rapportage pro justitia vanuit het Pieter Baan Centrum*. PBC Utrecht: Kluwer 2004.

Nationaal Coordinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2020). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 52*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid: Den Haag.

Nationaal Coordinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2020). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 53*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Nationaal Coordinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2021). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 55*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2016). *Nationale contraterrorisme strategie 2016-2020*. Den Haag: rijksoverheid.

Nederlandse vereniging voor Psychiatrie (2013). *Richtlijn psychiatrisch onderzoek en rapportage in strafzaken*. Utrecht, De Tijdstroom.

Nieboer, W. (1970) *Aegroto suum. De toerekening in het strafrecht bij psychische afwijkingen*. (diss. Groningen), Meppel: Boom 1970

Oudheusden, L.J.B., Meynen, G., Balkom, van, A.J.L.M. (2015) *Psychiatrische comorbiditeit: theoretische en klinische dilemma's*. Tijdschrift voor psychiatrie 57-9.

Pantucci, R., Ellis, C., Chaplais, L. (2015). *Lone-actor terrorism, literature review*. Countering Lone-Actor Terrorism Series No. 1.

Piccinni, A., Marazziti, D., Veltri, A. (2018). *Psychopathology of terrorists*. Cambridge University Press, CNS Spectrums ,23.

Pitcavage, M. (2015). *Cerberus unleashed: The three faces of the lone wolf terrorist*. American Behavioral Scientist, 59(13), 1655-1680.

Ravndal, J.A. (2015). *Thugs or Terrorists? A Typology of Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe*. Journal for Deradicalization 1(3).

Ravndal, J.A. (2016). *Right-wing terrorism and violence in Western Europe: Introducing the RTV dataset*. Perspectives on Terrorism 10(3).

Ravndal, J.A. (2017). *Right-wing terrorism and violence in Western Europe, A comparative Analysis*. Faculty of Social Sciences, University of Oslo No. 667.

Schreurs L.E.M., Ligthart S.L.T.J. (2020). *Met voorbedachte raad en een psychische stoornis. Enkele aanknopingspunten voor de feitenrechter uit de discussie over een criterium voor ontorekenbaarheid*. DD2020/17.

Schulten, N., Doosje, B., Spaaij, R., Kamphuis, J.H. (2019). *Psychopathologie en terrorisme: Stand van zaken, lacunes en prioriteiten voor toekomstig onderzoek*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Schuurman, B., Lindekille, L., Malthaner, S., O'Connor, F., Gill, P., Bouhana, N. (2017). *"End of the Lone Wolf: The Typology That Should Not Have Been."* Studies in Conflict & Terrorism, 42:8. DOI: 10.1080/1057610X.2017.1419554

Schmid, A.P. (2011a). *The Definition of Terrorism*. In *The Routledge Handbook of Terrorism*. Research. London; New York: Routledge.

Shimamoto, E. (2004). *Rethinking hate crime in the age of terror*. University of Missouri-Kansas City Law Review, 72 (2003-2004), 829-844.

Simmelink, J. (2020). *Het is tijd om na te denken over een terroristen-TBS*. Togacolumn, NRC.

Sizoo, B., Doosje, B. (2020). *Percepties over radicalisering en psychische problematiek binnen de Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ) en het Veiligheidsdomein*. Universiteit van Amsterdam.

Spaaij, R. (2010). *The Enigma of Lone Wolf Terrorism: An Assessment*. Studies in Conflict and Terrorism, 33 (9).

Smith, M., Barton, S., Birdwell, J. (2016). *Lone-Actor Terrorism: Policy Paper 3: Motivations, Political Engagement and Online Activity*. Countering Lone-Actor Terrorism Series, no 7.

Stevens, L., Prinsen, M. M. (2009). *Afwezigheid van opzet bij de geestelijk gestoorde verdachte. Het gedragskundig oordeel vanuit juridisch perspectief*. Expertise en Recht, 5(6).

T&C strafrecht (z.j.) *Commentaar op art 39 sr, niet-toerekenbaarheid*. Geraadpleegd van:

https://www.navigators.nl/document/inod309bdac5ba317894453507fad5c960d6?ctx=WKNL_CSL_581

Ter Haar, R., Meijer, G.H. (2018). *Elementair materieel strafrecht (Praktijkwijzer Strafrecht nr. 8)*. 3e druk, Deventer, Wolters Kluwer 2018.

Tierolf, B., Dros, L., Kapel, van, M. (2018). *Zevende rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland*. Verwey Jonker instituut.

Valk, I. van der en Schans, W. van der (2011), *Monitor racisme en extremisme: Extreemrechts in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Vandereycken, W., Hoogduin, C.A.L., Emmelkamp, P.M.G. (2008). *Handboek psychopathologie*. Bohn Stafleu van Loghum, vierde druk: Houten.

Veldhuis, T.M., Gordijn, E.H., Lindenberg, S.M., Veenstra, R. (2010). *'Terroristen in Detentie Evaluatie van de Terroristenafdeling'*. WODC, Ministerie van Justitie.

Walree, L. (2020) *De gevaarlijk denkende terrorist*. Nederlands Juristenblad (NJB), NJB 2020/1447.

Wagenaar, W. (2020) *Factsheet 12: Extreemrechts in Nederlandse Gemeentes*. Anne Frank stichting.

Weatherston, D., Moran, J. (2003). Terrorism and mental illness: Is there a relationship? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(6), 698-713.

Willerman, L., Cohen, D. B. (1990). *Psychopathology*. Boston, MA: McGraw-Hill.

Parlementaire procedures

Kamerstukken II 1971/72, 11 932, nr. 3.

Kamerstukken II 1979/80, 11 270, nr. 12.

Kamerstukken II 2009/10, 32399, 3.

Kamerstukken II 2009/10, 32319, 3.

Jurisprudentie

Hof Amsterdam, 26 maart 2009, ECLI:NL:GHAMS:2009:BI1298.

Hof 's-Gravenhage, 26 september 2012, ECLI:NL:GHSGR:2012:BY1999.

Hof 's-Gravenhage, 31 oktober 2012, ECLI:NL:GHSGR:2012:BY1795.

Hof Den Haag, 16 maart 2017, [ECLI:NL:GHDHA:2017:684](https://www.rechtspraak.nl/Jurisprudentie/Arresten/2017/03/16/17030001).

Hof Den Haag, 16 maart 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:685.

Hof Arnhem-Leeuwarden, 5 juli 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:7153.

Hof Arnhem-Leeuwarden, 12 december 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:10272.

Hof Den Haag, 14 oktober 2020, ECLI:NL:GHDHA:2020:1989.

Hof Den Haag, 11 mei 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:856.

HR 23 oktober 1984, ECLI:NL:HR:1984:AC8567, r.o. 6.4.

HR 9 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD2775.

HR 28 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR2342, NJ 2012/518 m.nt. B.F. Keulen, r.o. 2.7.3.

HR 13 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BY0094.

Oslo 24 augustus 2012, TOSLO-2011-188627-24E, par. 6.4-6.8.

People v. Coddington, 23 Cal. 4th. 529 (2000), 608-609.

Rb. Leeuwarden, 8 maart 2005, ECLI:NL:RBLEE:2005:AS8862.

Rb. Amsterdam 26 juli 2005, ECLI:NL:RBAMS:2005:AU0025.

Rb. Dordrecht, 24 augustus 2006, ECLI:NL:RBDOR:2006:AY6889.

Rb. Dordrecht, 30 november 2006, ECLI:NL:RBDOR:2006:AZ3423.

Rb. Dordrecht, 30 november 2006, ECLI:NL:RBDOR:2006:AZ3425.

Rb. Utrecht, 15 september 2009, ECLI:NL:RBUTR:2009:BJ7881.

Rb. Rotterdam, 12 april 2010, ECLI:NL:RBROT:2010:BM0727.

Rb. Middelburg, 28 juni 2012, ECLI:NL:RBMID:2012:BW9843.

Rb. Zeeland- West-Brabant, 5 februari 2013, ECLI:NL:RBZWB:2013:BZ0603.

Rb. Den Haag, 13 november 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:13952.

Rb. Gelderland, 7 december 2018, ECLI:NL:RBGEL:2018:5215.

Rb. Den Haag, 22 juli 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:7308.

Rb. Amsterdam, 20 september 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:6887.

Rb. Noord-Nederland, 3 oktober 2019, ECLI:NL:RBNNE:2019:4086.

Rb. Den Haag, 23 januari 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:423.

Rb. Midden-Nederland, 19 februari 2020, ECLI:NL:RBMNE:2020:562.

Rb. Noord-Nederland, 2 juni 2020, ECLI:NL:RBNNE:2020:2016.

Rb. Midden-Nederland, 9 november 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:5445

Rb. Rotterdam, 2 december 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:11858

Rb. Rotterdam, 2 december 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:11857

Nieuwsberichten - Analyse

Algemeen Dagblad (2021). *Rechts-extremistische terreurverdachte 'zat gewoon thuis op de bank onder een dekentje*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.ad.nl/binnenland/rechts-extremistische-terreurverdachte-zat-gewoon-thuis-op-de-bank-onder-een-dekentje~a7593c9f/> (Z1 & Z2)

Nhnieuws (2021) *Half jaar cel voor Hilversummer (19) die aanzette tot geweld tegen joden en moslims*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/294430/half-jaar-cel-voor-hilversummer-19-die-aanzette-tot-geweld-tegen-joden-en-moslims> (Z3)

De Volkskrant (2013). *Jongen bestraft voor dreigtweets over moslims*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/jongen-bestaft-voor-dreigtweets-over-moslims~b0dd0c53/> (Z4)

De Stentor (2020). *Voorwaardelijke straf geëist tegen Emmeloorder voor 'stoerdoenerij' over neerknallen moslims op Facebook*. Geraadpleegd in november, van <https://www.destentor.nl/noordoostpolder/voorwaardelijke-straf-geest-tegen-emmeloorder-voor-stoerdoenerij-over-neerknallen-moslims-op-facebook~ac451b60/> (Z5)

NU.nl (2005). *Twee jaar cel geëist voor brandstichting moskee*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.nu.nl/algemeen/486118/twee-jaar-cel-geest-voor-brandstichting-moskee.html> (Z7)

NOS (2019). *Celstraf voor brandstichting moskee Leeuwarden*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://nos.nl/artikel/2304522-celstraf-voor-brandstichting-moskee-leeuwarden> (Z8)

Trouw (2006) *Celstraf geëist voor poging brand te stichten*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.trouw.nl/nieuws/celstraf-geest-voor-poging-brand-te-stichten~be9a4402/> (Z9, Z10 & Z19)

NU.nl (2006). *Celstraf wegens poging brandstichting synagoge*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.nu.nl/algemeen/904560/celstraf-wegens-poging-brandstichting-synagoge.html> (Z9, Z10 & Z19)

Rechtenuws.nl (2009). *Celstraf na bekladden moskee en mishandelingen*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://rechtenuws.nl/25577/celstraf-na-bekladden-moskee-en-mishandelingen/> (Z11)

Dagblad van het Noorden (2020). *Psychotische man die medebewoners flat aan de Beunheugte in Assen terroriseerde, mag niet meer in de straat komen*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://dvh.nl/drenthe/Psychotische-man-die-medebewoners-flat-aan-de-Beunheugte-in-Assen-terroriseerde-mag-niet-meer-in-de-sstraat-komen-25720304.html> (Z12)

AD (2015). *Bart van U. ontsnapte vlak voor dood Borst uit inrichting*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.ad.nl/binnenland/bart-van-u-ontsnapte-vlak-voor-dood-borst-uit-inrichting~a9ee72dd/> (Z13)

Omroepwest (2020). *Celstraf geëist tegen voormalige HTM-beveiligers na dreigen met aanslag*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4034998/celstraf-geest-tegen-voormalige-htm-beveiligers-na-dreigen-met-aanslag> (Z16)

De Gelderlander (2019). *Mogelijke aanslagen Vincent T zijn geen lachertje, dus eist het Openbaar Ministerie een hogere straf*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.gelderlander.nl/lingewaard/mogelijke-aanslagen-vincent-t-zijn-geen-lachertje-dus-eist-het-openbaar-ministerie-een-hogere-straf~abc672c4/> (Z17)

Trouw (2012). *Lange celstraf voor Eric Jan Q*. Geraadpleegd op november 2021, van <https://www.trouw.nl/nieuws/lange-celstraf-voor-eric-jan-q~ba2adeb6/> (Z18)

8. Bijlage

Zaak nr.	Samenvatting zaak	Tenlastelegging	Vastgestelde stoornis	Advies deskundigeonderzoek	Beoordeling RB / Hof	Strafoplegging
Verminderd toerekeningsvatbaar						
Z1. ECLI:NL:RB ROT:2021:1 1857 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBROT:2021:11857&showbutton=true&keyword=the+base Rechtbank Rotterdam 02-12-2021	heeft binnen een rechtsextremistische chatroom een bericht geplaatst dat er op internet ergens een document bestaat met daarin de drie fietsroutes van premier Mark Rutte naar het Binnenhof in Den Haag. Deelname aan de rechtsextremistische en terroristische organisatie The Base (art. 140a Sr), opruiing (tot zowel enige strafbare feiten als tot terroristische misdrijven) en het verspreiden van een afbeelding en een video waarin tot een terroristisch misdrijf	opruiing (door middel van geschriften en/of afbeelding) tot (een) terroristische misdrijf(f)(ven) en/of enig strafbaar feit en/of gewelddadig optreden tegen het openbaar gezag (feit 1 onder A) en/of het verspreiden en/of in voorraad hebben ter verspreiding van een afbeelding en een video waarin tot een terroristisch misdrijf wordt opgeruid (feit 1 onder B); het verrichten van voorbereidings- en/of bevorderingshandelingen tot het plegen van een terroristisch misdrijf, namelijk een (te plegen) aanslag op minister-president Mark Rutte (feit 2 primair); training voor terrorisme ten behoeve van een (te plegen) aanslag op minister-president	ADHD.	ADHD. Dit was ook ten tijde van de tenlastegelegde feiten het geval. Tevens is bij de verdachte sprake van een zekere kwetsbaarheid, zowel op neuropsychologisch vlak als voor wat betreft zijn persoonlijkheid Echter, het risicovolle is de mogelijkheid om naast een maatschappelijk 'netjes' bestaan, een parallel online bestaan te leiden, waarin de verdachte, zonder dat zijn omgeving het merkt, opgaat in (de verspreiding van) extreem rechtse en ook gewelddadige ideologieën. Licht verminderd toerekeningsvatbaar	Licht verminderd toerekeningsvatbaar Er zijn geen aanwijzingen meer voor een rechtsextremistisch en daarmee geweld verheerlijkend gedachtegoed. De verdachte heeft werk, waardoor hij naast een zinvolle dagbesteding ook bezig is met het opbouwen van een sociaal netwerk. Hij stelt zich, ondanks een beperkt probleembesef, meewerkend op ten aanzien van de ambulante behandeling en het contact met zijn familie is een beschermende factor.	gevangenisstraf voor de duur van 24 (vierentwintig) maanden; 18 (achttien) maanden niet ten uitvoer zal worden gelegd taakstraf voor de duur van 240 (tweehonderdveertig) uren Bijzondere voorwaarden en maatregelen: - Contactverbod met rechts-extremistische online groeperingen - melden bij Reclassering Nederland - ambulante behandeling stellen van de forensische polikliniek - geen gebruik (laten) maken van sociale media platforms/websites waarop tot rechtsextremistisch geweld wordt opgeroepen, of waar rechtsextremistische

	wordt opgeruid (artt. 131 en 132 Sr).	Mark Rutte (feit 2 subsidiair); deelneming aan de terroristische organisatie The Base (feit 3).				voorwerpen, literatuur of propaganda gekocht kunnen worden - en vermijdt dat rechtsextremistisch materiaal op zijn digitale gegevensdragers komt - de veroordeelde zal zich niet online bevinden op de verborgen websites van Dark Web en zal geen software gebruiken om anonimiteit te verschaffen zoals Tor, I2P of Freenet; - Hij werkt mee aan controle van zijn digitale gegevensdragers tijdens een huisbezoek. PI VUGHT
--	---------------------------------------	---	--	--	--	---

Z2. ECLI:NL:RB ROT:2021:1 1858 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBROT:2021:11858&showbutton=true&keyword=base Rechtbank Rotterdam 02-12-2021	deelname aan de rechtsextremistische en terroristische organisatie The Base. Internationaal online rechts-extremistisch netwerk.	deelname aan de rechtsextremistische en terroristische organisatie The Base (art. 140a Sr), opruiing (tot zowel enige strafbare feiten als tot terroristische misdrijven) en het verspreiden van een afbeelding waarin tot een terroristisch misdrijf wordt opgeruid (artt. 131 en 132 Sr).	autismespectrum stoornis en van een persisterende depressieve stoornis.	Uit dit rapport komt - kort samengevat en voor zover relevant - naar voren dat bij de verdachte ten tijde van het plegen van de onderhavige feiten sprake was van een autismespectrumstoornis en van een persisterende depressieve stoornis. Aangezien de verdachte in zijn vrije tijd nauwelijks tot geen vrienden heeft, brengt hij deze tijd door achter de computer. Hier verdiept hij zich online in het (neo)nazisme en wordt hij actiever op sociale media. Het is voor hem een spannende en virtuele wereld, die zijn interesse met betrekking tot oorlogsvoering prikkelt en zijn identiteit mede vormt.	Verminderd toerekeningsvatbaar	Gevangenisstraf 24 maanden, waarvan 18 maanden voorwaardelijk taakstraf van 200 uur; proeftijd 3 jaar. Bijz voorwaarden - Forensisch Psychiatrische Afdeling - de veroordeelde zal op geen enkele wijze contact (laten) opnemen, zoeken of hebben met verschillende rechts extremistische personen /organisaties, - de veroordeelde zal zich melden bij Reclassering Nederland - de veroordeelde zal zijn klinische opname in [naam instelling] voortzetten - de veroordeelde zal meewerken aan een indicatiestelling voor een (na afloop zijn klinische opname) ambulante behandeling - de veroordeelde zal meewerken aan een indicatiestelling en plaatsing voor een verblijf in een instelling voor beschermd wonen of
--	---	--	--	--	--	---

						begeleid wonen - geen enkele wijze gebruik (laten) maken van sociale media platforms/websites waarop tot rechtsextremistisch geweld wordt opgeroepen, of waar rechtsextremistische voorwerpen, literatuur of propaganda gekocht kunnen worden - en vermijdt dat rechtsextremistisch materiaal op zijn digitale gegevensdragers komt - de veroordeelde zal zich niet online bevinden op de verborgen websites van Dark Web en zal geen software gebruiken om anonimiteit te verschaffen zoals Tor, I2P of Freenet; - Hij werkt mee aan controle van zijn digitale gegevensdragers tijdens een huisbezoek. (Art 38z) <u>Verblijvende op FPA</u>
--	--	--	--	--	--	--

23. ECLI:NL:RB MNE:2021: 5445 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBMNE:2021:5445&showbutton=true&keyword=jood Rechtbank Midden- Nederland 09-11-2021	Veroordeling voor in het openbaar aanzetten tot haat, discriminatie en gewelddadig optreden tegen mensen wegens hun ras of godsdienst, groepsbelediging en het voorhanden hebben van (vuur)wapens. Verdachte heeft op diverse social media platforms racistische en antisemitische teksten, afbeeldingen en filmpjes geplaatst. Daarnaast had verdachte vuurwapens en messen voorhanden.	aangezet tot haat tegen discriminatie van mensen gewelddadig optreden; tegen personen of goed van mensen wegens hun ras godsdienst geloofsovertuiging; <i>feit 2</i> wapen(s) en munitie van categorie III, <i>feit 4</i> wapen(s) van categorie I, <i>feit 5</i> wapen van categorie I, onder 7°	een depressieve stoornis, een stoornis in cannabisgebruik en een bedreigde persoonlijkheidsontwikkeling. STEMMINGSTOORNIS	De depressieve stoornis en de bedreigde persoonlijkheidsontwikkeling beïnvloedden de keuzes en gedragingen van verdachte ten tijde van het tenlastegelegde. De stoornis in cannabisgebruik wordt niet als forensisch relevant gezien voor het verklaren van het tenlastegelegde. De psycholoog adviseert de rechtbank om het tenlastegelegde in verminderde mate aan verdachte toe te rekenen. Psycholoog: risico op recidive wordt ingeschat als laag-matig Reclassering risico op algemeen- en geweldsrecidive wordt ingeschat als gemiddeld. Het risico op het plegen van en/of legitimeren van extremistisch geweld wordt ingeschat op laag.	Verminderde toerekeningsvatbaarheid De rechtbank stelt voorop dat, gelet op de ernst van de feiten, niet kan worden volstaan met een andere straf dan een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De rechtbank is van oordeel dat de bewezen verklaarde aanzetting tot haat, discriminatie en geweld alsmede de groepsbelediging in combinatie met het illegaal voorhanden hebben van een aanzienlijke hoeveelheid wapens een stevige reactie rechtvaardigen als signaal naar verdachte en de samenleving. Verdachte heeft zich schuldig gemaakt aan een misdrijf dat gevaar veroorzaakt voor de onaanstaandheid van het lichaam van een of meer personen, te weten het aanzetten tot haat tegen mensen, discriminatie van mensen en gewelddadig optreden tegen persoon of goed van mensen wegens hun ras en godsdienst. Gelet op de rapporten van de deskundigen, alsmede hetgeen ter terechtzitting naar voren is gekomen, is de rechtbank van oordeel dat er ernstig rekening mee moet worden gehouden dat verdachte opnieuw een dergelijk misdrijf zal begaan. In het bijzonder overweegt de rechtbank dat gebleken is dat verdachte zeer beïnvloedbaar lijkt te zijn. Daarom zal zij bevelen dat de bijzondere voorwaarden die verdachte zullen worden opgelegd en het toezicht door de reclassering, dadelijk uitvoerbaar zijn.	gevangenisstraf van 180 (honderd tachtig) dagen een gedeelte van 136 dagen, zal niet ten uitvoer worden gelegd, mits wordt voldaan aan voorwaarden taakstraf van 120 (honderd twintig) uren; Bijz voorwaarden - zich op afspraken met de reclassering zal melden bij Reclassering Nederland, - zich onder behandeling zal stellen van Inforsa, - zich zal onthouden van het gebruik van drugs en zich verplicht ten behoeve van de naleving van dit verbod mee te werken aan urineonderzoek - zich maximaal zal inspannen om het op de website TikTok geplaatste en onder 1 ten laste gelegde filmpje van een gemaskerde man die een Walther P38 naast zijn hoofd houdt met daarbij de tekst KRIEG en #1488, binnen 5 (vijf) dagen na het wijzen van dit vonnis te verwijderen.
--	---	--	---	---	--	---

24. ECLI:NL:RB ZWB:2013: BZ0603 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBZWB:2013:BZ0603&shoobutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aRBZWB%3a2013%3aBZ0603	Verdachte heeft een groot aantal racistische en bedreigende berichten op Twitter geplaatst. Deze berichten waren gericht tegen een groot deel van de bevolking: de moslimgemeenschap .	Bedreiging met terroristisch misdrijf, bedreiging, poging tot bedreiging terroristisch misdrijf, poging tot bedreiging <u>Poging tot bedreiging met terroristisch misdrijf</u> Art 285 lid 3 Sr + poging: Max 4 jaar	Autisme Spectrum Stoornis (ASS), PDD NOS en van een dysthyme stoornis (depressie). De cognitieve ontwikkeling van verdachte is beperkt (rand zwakbegaafd). Verdachte is beneden gemiddeld, rand zwakbegaafd, intelligent.	Verdachte was op diverse levensgebieden (school, werk, vrienden, vriendinnen) ernstig teleurgesteld en gefrustreerd geraakt. Hij had via het sociale medium Twitter gehoopt wat contacten (volgelingen) te kunnen vinden, maar dat viel tegen. Verdachte is verminderd toerekeningsvatbaar te achten op grond van zijn beperkte intelligentie, zijn PDD NOS problematiek (en zijn depressiviteit). Hij heeft grote moeite om zich in te leven in anderen. Het vermogen tot het ontwikkelen en aangaan van sociale interactie is beperkt.	De rechtbank onderschrijft de conclusie van de psycholoog betreffende de toerekeningsvatbaarheid van verdachte en maakt die tot de hare. De rechtbank weegt in voordeel van verdachte mee dat OM gelet op de dreigende teksten van de tweets, zwaar heeft ingezet op de zaak. Verdachte heeft dit aan den lijve ondervonden. Nu er ernstig rekening mee moet worden gehouden dat verdachte wederom een misdrijf zal begaan dat gericht is tegen of gevaar veroorzaakt voor de onaantastbaarheid van het lichaam van een of meer personen...	jeugddetentie van 93 dagen, waarvan 80 voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar; - bijzondere voorwaarden: *aanwijzingen jeugdreclassering; *meewerken aan begeleiding van het DOK; *meewerken aan de sociale vaardigheidstraining. <u>Vordering OVJ</u> Overeenkomstig <u>Inrichting:</u> Onbekend
25. ECLI:NL:RB MNE:2020: 562 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBM	Verdachte heeft op Facebook een afbeelding geplaatst van twee vuurwapens met daarbij bedreigende teksten en verwijzingen naar een kort daaraan voorafgaand gepleegde aanslag in	Poging tot bedreiging met een terroristisch oogmerk Art 285 lid 3 Sr + poging: Max 4 jaar	ernstige stoornis in alcoholgebruik, gebrekkige copingvaardigheden, beperkte emotieregulatie en onvermogen om zich goed te uiten	Door stoornis (...) is hij vermoedelijk tot de bedreigende uitspraken gekomen. Er worden, los van het ten laste gelegde, geen duidelijke aanwijzingen gevonden voor een rechts-extremistisch gedachtengoed, noch voor een primair agressieve of antisociale man. De gewelddadige uitingen worden vooral gezien als extreme en destructieve uiting van	De rechtbank is van oordeel dat verdachte verminderd toerekeningsvatbaar moet worden geacht.	gevangenisstraf van 90 dagen 75 dagen voorwaardelijk - bijzondere voorwaarden *melden op afspraken met de reclassering * onder behandeling zal stellen, houden aan aanwijzingen zorgverlener

NE:2020:562&showbutton=true&keyword=EC LI%3aNL%3aRBMNE%3a2020%3a562	Nieuw-Zeeland. Verdachte heeft daarnaast in een snackbar en ten overstaan van ambtenaren van politie gedreigd moslims af te knallen' en daarbij opnieuw verwezen naar die eerder gepleegde aanslag.			machteloosheid, boosheid en frustratie en daarmee voortkomend vanuit de beschreven gebrekkige ontwikkeling en ziekelijke stoornis in de vorm van het alcoholgebruik. Geadviseerd wordt om het ten laste gelegde in verminderde mate aan verdachte toe te rekenen.		waarbij het innemen van medicijnen onderdeel kan zijn van de behandeling. *onthouden van het gebruik van alcohol en zich verplicht ten behoeve van de naleving van dit verbod mee te werken aan urineonderzoek en ademonderzoek; <u>Vordering OVJ</u> 150 dagen, met aftrek van het voorarrest, waarvan een gedeelte van 135 dagen voorwaardelijk <u>Inrichting</u> Onbekend
Z6. ECLI:NL:RB MID:2012: BW9843 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBM ID:2012:BW9843&showbutton=	De verdachte heeft diverse bedreigingen geuit via twitter. Brede doelgroep waaronder: moslims dreigt af te knallen, whitepower benadrukken, op nigger jacht gaan, zigeuners vermoorden, verwijzingen naar schietpartij Alphen aan de rijn.	bedreiging met een terroristisch oogmerk (Hoewel verdachte erkend overige in TLL genoemde teksten te hebben getwitterd, is niet gebleken	persoonlijkheidsstoornis Niet Anders Omschreven (NAO) in ontwikkeling	Hij heeft geadviseerd verdachte als enigszins verminderd toerekeningsvatbaar te beschouwen, omdat sprake is van complexe problematiek, die kenmerken van diverse persoonlijkheidsstoornissen bevat in samenhang met verslavingsproblematiek en emotionele problematiek	De rechtbank onderschrijft dit advies en maakt het tot het hare.	- werkstraf van 60 (zestig) uren; - gevangenisstraf van 2 (twee) maanden voorwaardelijk. - bijzondere voorwaarden: *aanwijzingen Reclassering; *melden bij Reclassering, blijven melden zo frequent en zolang noodzakelijk *deelnemen aan de gedragsinterventie

true&keyword=ECLI%3aNL%3aRB MID%3a2012%3aBW9843		dat deze bedreigingen de genoemde (groepen) mensen hebben bereikt. Daarom vrijspraak. → <u>poging tot niet TLL gelegd</u>) Art 285 lid 3 Sr: Max 6 jaar				Leefstijltraining, gedragstraining gericht op het vergroten van het inzicht op problematisch middelen gebruik; * behandelen bij ambulante forensische zorg, waarbij verdachte zich zal houden aan de aanwijzingen <u>Vordering OVJ</u> werkstraf tachtig uur, voorwaardelijke twee maanden. <u>Inrichting</u> Geen
27. ECLI:NL:RBL EE:2005:AS 8862 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBLE E:2005:AS8862&showbutton=true&keyword	Verdachte heeft zich schuldig gemaakt aan een poging tot brandstichting. De poging tot het in de brand steken van de moskee in Heerenveen vond plaats enkele dagen nadat Theo van Gogh gewelddadig om het leven was gebracht. De beslissing van verdachte om een moskee in brand te	Poging tot brandstichting Art 157 lid 1 en 2 Sr + poging: Max 10 jaar	persoonlijkheidsstoornis met afhankelijke, narcistische en antisociale trekken	Hij schetst verdachte als een laaggemiddeld intelligente man, die afhankelijk is van de bewondering en waardering van anderen. Verdachte heeft dusdanig weinig innerlijke structuur dat hij niet zelfstandig zijn leven op de rails kan houden. Hij acht verdachte licht verminderd toerekeningsvatbaar.	De rechtbank kan zich vinden in de conclusies van de deskundige en maakt die tot de hare.	- gevangenisstraf voor de duur van 24 maanden. - 6 maanden voorwaardelijk bijzondere voorwaarde - melden bij reclassering - houden aan de aanwijzingen - met behulp van de reclassering een begeleide woonvorm te vinden <u>Vordering OVJ</u>

=ECLI%3aNL%3aRBL%3a2005%3aAS8862	steken leek ingegeven door de gebeurtenissen in die periode en de rechts-extremistische ideeën van verdachte.					30 maanden, 6 maanden voorwaardelijk <u>Inrichting</u> Onbekend
28. ECLI:NL:RB NNE:2019:4086 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBNNE:2019:4086&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aRBNNE%3a2019%3a4086	Verdachte heeft midden in de nacht een aantal zakken met huisvuil bij de deur van de moskee in Leeuwarden neergelegd en vervolgens in brand gestoken. Omdat het vuur telkens uit ging, heeft hij het tot zes keer toe opnieuw aangestoken. Toen het vuur eenmaal goed brandde, is verdachte naar huis gegaan. De verdachte was ervan op de hoogte dat de moskee geen leegstaand gebouw betrof.	Brandstichting met gemeen gevaar voor de moskee en levensgevaar voor personen. Art 157 lid 1 en 2 Sr: Max 15 jaar	verstoorde agressieregulatie, een lichte stoornis in het alcoholgebruik en ADHD.	De psycholoog adviseert de rechtbank verdachte verminderd toerekenbaar te achten.	De rechtbank volgt dit advies en zal verdachte als verminderd toerekeningsvatbaar aanmerken.	gevangenisstraf van 36 maanden. 14 maanden voorwaardelijk - bijzondere voorwaarden: (1) melden bij de reclassering van Verslavingszorg. Daarna moet hij zich blijven melden op afspraken (2) meewerken aan een ambulante behandeling door de Forensische Polikliniek van Verslavingszorg. medicijnen op advies van een arts kan onderdeel zijn van de behandeling. (3) de veroordeelde mag geen alcohol gebruiken en moet meewerken aan controle op dit alcoholverbod (4) meewerken aan een

						nader te bepalen dagbestedings-traject. <u>Vordering Ovj</u> 36 maanden gevangenisstraf, 14 maanden voorwaardelijk <u>Inrichting</u> PI Leeuwarden
Z9. ECLI:NL:RB DOR:2006: AZ3423 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDOR:2006:AZ3423&showbutton=true&keyword=ECLI%3aRBDOR%3a2006%3aAZ3423	poging tot brandstichting in de synagoge te Sliedrecht. mede ook mishandeling van een Turkse jongen en het spuiten van beledigende (rechts-extremistische) graffiti. Tijdens de brandstichting betraapt door omwonende, tijdje gewacht om alsnog brand te stichten waarna ze door politie zijn opgepakt. Met twee mededaders	Poging tot Brandstichting, mishandeling het zich in openbaar bij geschrift of afbeelding opzettelijk beledigd uitlaten over groep mensen wegens hun ras meermaals gepleegd. Met 2 mededaders Art 157 Sr + poging e.a.: Max boven 4 jaar.	PDD-NOS (pervasieve ontwikkelingsstoornis NAO) in combinatie met misbruik van middelen. Tevens is er sprake van psychopathische persoonlijkheidstrekken.	Het delict komt zeker voort uit de stoornis van betrokkene, met name uit zijn vijandige lading in combinatie met zijn gebrek aan geweten, zijn onvermogen om zich te verplaatsen in anderen, zijn impulsiviteit en de neiging om zijn onlust gevoelens op een onbegrensde wijze om te zetten in handelen. Daar staat tegenover dat betrokkene op het moment van het ten laste gelegde goed doordrongen geweest is van de wederrechtelijkheid van zijn handelen maar dat hij dit bewust naast zich neergelegd heeft. Eén en ander tegen elkaar afwegende is het advies om betrokkene als verminderd toerekeningsvatbaar te beschouwen.	Obv het rapport van voornoemde deskundige Van Toorn, voldoende vast is komen te staan dat de tenlastegelegde en bewezenverklaarde feiten in verminderde mate aan verdachte kunnen worden toegerekend. De straf is lager dan door de officier van justitie is gevorderd. Daarbij heeft voor de rechtbank een belangrijke rol gespeeld het knullige karakter van de actie, de leeftijd, en de psychische toestand van de veroordeelde. Rekent verdachte zijn handelen vanuit racistisch gedachtegoed wel zwaar aan	Gevangenisstraf van 24 maanden ZES (6) MAANDEN, niet ten uitvoer BIJZONDERE VOORWAARDE ondergaan/volgen van (ambulante) behandelingen/trainingen en begeleidingstrajecten gericht op de bij verdachte heersende problematiek <u>Vordering Ovj</u> 36 maanden, 12 maanden voorwaardelijk <u>Inrichting</u> Penitiare inrichting (?)
Z10.	poging tot	Poging tot	misbruik van	enerzijds hebben impulsiviteit, de	het rapport van voornoemde	GEVANGENISSTRAF van

ECLI:NL:RB DOR:2006: AZ3425 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDOR:2006:AZ3425&showbutton=true&keyword=synagoge+sliedrecht	brandstichting in de synagoge te Sliedrecht. Tijdens de brandstichting betraapt door omwonende, tijdje gewacht om alsnog brand te stichten waarna ze door politie zijn opgepakt. Met twee mededaders	Brandstichting Art 157 lid 1 Sr + poging: Max 8 jaar	middelen en differentiaal diagnostisch van ADHD. Tevens is er sprake van persoonlijkheidsstoornis NAO met narcistische, antisociale en ontwijkende kenmerken.	prikkelzucht, de beperkte controlemechanismen en de geïnternaliseerde vijandigheid alle een rol gespeeld bij de totstandkoming van het delict. Door het gebrek aan geweten en aan empathie waren er onvoldoende interne remmingen op het gedrag van betrokkene. Daar tegenover staat dat het misbruik van middelen niet meegewogen wordt bij de mate van toerekeningsvatbaarheid. Daarnaast moet betrokkene, zelfs op dat moment, goed doordrongen zijn geweest van de wederrechtelijkheid van zijn handelen hetgeen hij echter naast zich neer heeft gelegd. Eén en ander tegen elkaar afwegende is het advies om betrokkene als licht verminderd toerekeningsvatbaarheid te beschouwen.	deskundige Van Toorn, voldoende vast is komen te staan dat de tenlastegelegde en bewezenverklaarde feiten in licht verminderde mate aan verdachte kunnen worden toegerekend De straf is lager dan door de officier van justitie is gevorderd. Daarbij heeft voor de rechtbank een belangrijke rol gespeeld het knullige karakter van de actie, de leeftijd, en de psychische toestand van de veroordeelde. Rekent verdachte zijn handelen vanuit racistisch gedachtegoed wel zwaar aan	(21) MAANDEN ZES (6) MAANDEN, niet ten uitvoer BIJZONDERE VOORWAARDE -ondergaan/volgen van (ambulante) behandelingen/trainingen gericht op de bij verdachte heersende problematiek <u>Vordering OvJ</u> 30 maanden waarvan 10 maanden voorwaardelijk <u>Inrichting</u> Penitiare inrichting (?)
Z11. ECLI:NL:RB UTR:2009:B J7881 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBU:2009:B7881&showbutton=true&keyword=belediging+moskee+hakenkruizen	Verdachte heeft zich schuldig gemaakt aan belediging van een groep mensen vanwege hun godsdienst door hakenkruizen en discriminerende teksten op ramen en	Bekladding van een moskee met onder meer hakenkruizen, poging tot zware mishandeling, mishandeling en het beschadigen	Onbekend	zekere mate van causaal verband bestaat tussen de feiten die verdachte heeft gepleegd en de psychiatrische problematiek van verdachte. De psychiater is van mening dat verdachte verminderd toerekeningsvatbaar is voor de gepleegde feiten. Er bestaat een gereede kans dat hetgeen is	Het advies is om indien een gevangenisstraf aan verdachte wordt opgelegd, naast een onvoorwaardelijk strafdeel, een voorwaardelijk deel te koppelen aan het strikt naleven van de aanwijzingen van het Sociaal Psychiatrisch Centrum te Zeist onder toezicht van de Reclassering. De	gevangenisstraf van 18 maanden, waarvan 9 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar bijzondere voorwaarde: dat verdachte zich tijdens de proeftijd moet gedragen

ment?id=ECLI:NL:RBU TR:2009:BJ 7881&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aRBU TR%3a2009%3aBJ7881	muren te spuiten met verf waardoor een moskee is beschadigd (...) Ten slotte heeft verdachte drie mensen mishandeld waarvan er bij één sprake was van een poging tot zware mishandeling. Dit gedrag van verdachte komt voort uit een langdurende ruzie met familieleden van een Marokkaanse familie. In dit kader heeft verdachte ten slotte ook enkele auto's beschadigd.	van diverse auto's. Diverse artikelen: Max boven 4 jaar.		gebeurd zich herhaalt wanneer verdachte zich niet strikt en adequaat laat behandelen voor zijn psychiatrische problematiek.	rechtbank neemt de conclusie wat betreft de toerekenbaarheid over en maakt deze tot de hare en zal hiermee rekening houden in de strafmaat. Dit getuigt van geen respect voor zijn medemens en zorgt voor grote onrust onder de Moslingemeenschap en de maatschappij. Dit gedrag is onacceptabel.	naar de voorschriften en aanwijzingen die worden gegeven door of namens Reclassering Nederland, ook als dat inhoudt een psychiatrische behandeling door het Sociaal Psychiatrische Behandelcentrum/Altrecht te Zeist of een soortgelijke instelling, zolang als de Reclassering of de instelling dat nodig acht; <u>Vordering Ovi</u> 3 jaar, waarvan 1 jaar voorwaardelijk. <u>Inrichting</u> P.I. Utrecht, Huis van Bewaring Nieuwegein, Nieuwegein
Z12. ECLI:NL:RB NNE:2020: 2016 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBN	Verdachte bedreigt verschillende slachtoffers stelselmatig tegen het leven gericht. Ook stalkt hij een slachtoffer. Tevens deelt verdachte zeer verontrustende teksten en afbeeldingen in het	1. <i>Bedreiging met enig misdrijf tegen het leven gericht en/of bedreiging met zware mishandeling en/of bedreiging met</i>	Twee verschillende diagnoses: 1) bipolaire stoornis, floride manisch psychotisch 2) schizofrenie	<i>1) Verdachte had wel besef dat hij dingen deed die hij normaliter niet zou doen, maar was dermate manisch ontremd dat hij zich daar niets van aan trok. Anderen hadden hem gekrenkt en geprovoceerd en hij wilde zich niet meer zoals vroeger laten koeioneren. Er was nog wel een cognitief besef van dat hij iets deed wat anderen grensoverschrijdend en kwetsend</i>	De rechtbank komt tot het oordeel dat de bewezen verklaarde feiten verdachte in verminderde mate kunnen worden toegerekend.	gevangenisstraf van 230 dagen 180 dagen, voorwaardelijk niet ten uitvoer: bijzondere voorwaarden - Melden reclassering zolang als nodig - Plaatsing beschermd wonen setting binnen GGZ

NE:2020:2016&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aRBNNE%3a2020%3a2016	kader van Nazipraktijken en Breivik. In zijn woning zijn duidelijke hakenkruizen e.d. aanwezig. Ook hangt hij in de centrale hal van de flat nazipamfletten e.d.. Hij stuurt mensen foto's waarop hij wapens draagt.	<i>brandstichting</i> 2. <i>Belaging.</i> 3. <i>Gewoonte maken van belediging</i> 4. <i>Bedreiging met enig misdrijf tegen het leven gericht en/of bedreiging met zware mishandeling.</i> 5. <i>Belaging.</i> 137e, 285 en 285b Sr: max boven 4 jaar.	- Nadat verdachte in november 2018 stopte met zijn medicatie, kwamen schizofrenie-kenmerken waarschijnlijk langzamerhand meer aan de oppervlakte in de vorm van paranoïdie, angst voor kritiek, verwardheid en verminderde zelfcontrole.-	<i>vonden, maar hij liet zich hier niet door afremmen vanwege zijn heftige emoties die hem overspoelden.</i> <i>De psychiater komt tot het standpunt dat de feiten verdachte in verminderde mate kunnen worden toegerekend.</i> 2) Wanneer verdachte zijn antipsychotische medicatie inneemt, wordt hij doorgaans beschreven als een vriendelijke man. Zonder medicatie vertoont hij agressief, obsessief en grensoverschrijdend intimiderend gedrag en heeft hij slechts beperkte regie over zichzelf. Het lijkt erop dat verdachte niet volledig overweldigd was door de schizofrenie en dat hij nog enigszins wist hij deed. Het tenlastegelegde kan verdachte in verminderde mate worden toegerekend.	- Behandeling door FACT-team GGZ - dwangmedicatie <u>Vordering OvJ:</u> 10 maanden <u>Inrichting</u> Onbekend
Ontoerekeningsvatbaar					
213. ECLI:NL:GH SGR:2012:B Y1999 https://uits	Betreft de zaak van Bart van U, alvorens hij zijn familieleden heeft omgebracht. Hij wordt opgeroepen	voorhanden hebben van diverse (vuur)wapens n.v.t.	paranoïde schizofrenie, met chronische achtervolgingswaan.	Het ten laste gelegde verboden wapenbezit is voortgekomen uit verdachtes chronische achtervolgingswaan, waardoor hij in sterke mate is en was gepreoccupeerd. Mede door	Past het nieuwe criterium voor toerekeningsvatbaarheid toe. Focust zich hierbij enkel op de lijnwerptoestellen en niet de andere wapens die zijn te linken aan het rechts-extremistische gedachtegoed. Bart van U. krijgt uiteindelijk een gevangenisstraf voor het verboden wapenbezit. Hij krijgt TBS voor andere gepleegde feiten.

praken.rechtspraak.nl/_inziendocument?id=ECLI:NL:GHSGR:2012:BY1999&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aGHSGR%3a2012%3aBY1999 ECLI:NL:GHDHA:2017:685 https://uitspraken.rechtspraak.nl/_inziendocument?id=ECLI:NL:GHSGR:2012:BY1999&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aGHSGR%3a2012%3aBY1999	vanwege een verdenking voor verboden wapenbezit. Komt op het politiebureau. Dan blijkt tijdens een fouillering dat hij een veiligheidsvest, twee messen, een geladen vuurwapen (pistool) en 16 patronen bij zich draagt. Hij verklaart zich niet veilig te voelen vanwege islamitische dreiging en bewapend zichzelf hiervoor. In zijn woning worden wapens gevonden. In eerste instantie werkt hij niet mee met psychologisch onderzoek waardoor rechter vervolgonderzoek gelast. Later wordt geconstateerd dat hij leeft in een psychose.			beperkingen als gevolg van schizofrene ziekteverschijnselen ontbreekt en ontbrak het hem daarbij aan keuzevrijheid. De ziekelijke stoornis beïnvloedde de gedragskeuzen en gedragingen van de verdachte ten tijde van het ten laste gelegde volledig, aldus Blansjaar. Hij adviseert de verdachte daarom ten aanzien van het ten laste gelegde als ontoerekeningsvatbaar te beschouwen. Ten gevolge van de stoornis wordt verdachtes vrije gedragskeuze in zodanige mate ingeperkt dat er in feite geen sprake meer is van een vrije keuze, maar van een onvermijdbare noodzakelijkheid, aldus Zwaan. Op grond hiervan adviseert hij de verdachte ten aanzien van het ten laste gelegde als ontoerekeningsvatbaar te beschouwen.	Voor deze feiten blijft een veroordeling van 3 jaar gevangenisstraf staan. Het Hof gaat niet mee met het advies van de deskundigen.	<u>Inrichting</u> Penitentiair Psychiatrisch Centrum in Scheveningen
--	---	--	--	---	---	---

9						
Z14. ECLI:NL:GH AMS:2009: BI1298 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHAAMS:2009:BI1298&showbutton=true&keyword=bedreiging&keyword=joden	Verdachte bedreigt en beledigd een joodse mevrouw. "Hoe kan ze een jodenkruis dragen, she's asking for the gaschamber" en "Deze ster heeft Hitler ontworpen zodat hij ze zou herkennen voor de gaskamer". Tevens zegt ze "now she's going to die. Ze maakt hij agressieve gebaren - keel doorsnijden- naar slachtoffer"	Beledigende uitlatingen jegens een groep mensen omwille van hun ras en/of godsdienst, als bedoeld in artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht. Bedreiging tegen het leven gericht.	bipolaire (I) stoornis. Ten tijde van het tenlastegelegde was sprake van een manisch toestandsbeeld met psychotische kenmerken.	De oordeels- en besluitvorming van verdachte werd ernstig ingeperkt. Zo leed zij aan een ziekelijke overschatting, waardoor zij een noodzakelijke psychiatrische behandeling afwees. Uit de verslagen uit de periode van het tenlastegelegde blijkt dat verdachte spilzuchtig was en grensoverschrijdend in de contacten. Zij had ten tijde van het tenlastegelegde geen enkel zicht op het effect van haar gedrag op anderen, waardoor zij geregeld in conflict raakte met haar omgeving. Dat het tenlastegelegde conflict eindigde in een woede-explosie was te wijten aan de verhoogde prikkelbaarheid van verdachte, hetgeen eveneens een manifestatie is van een manisch toestandsbeeld. De rapporteur is van mening dat het manische toestandsbeeld de oordeels- en besluitvorming van verdachte ten tijde van het tenlastegelegde zodanig heeft beïnvloed, dat niet gesproken kan worden van een vrije beschikking over haar wil en de te maken gedragskeuzes. Op grond hiervan moet verdachte als ontoerekenbaar worden	Het hof neemt de conclusies van voornoemde onderzoeker over en is van oordeel dat het bewezengeachte de verdachte derhalve wegens een ziekelijke stoornis niet kan worden toegerekend. De verdachte dient ter zake daarvan dan ook van alle rechtsvervolgning te worden ontslagen.	Onbekend is of en welke maatregel is opgelegd. <u>Inrichting</u> Onbekend

				beschouwd.		
Z15. ECLI:NL:RBAMS:2019:6887 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBA MS:2019:6887&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aRBAM S%3a2019%3a6887	Verdachte heeft diverse joodse slachtoffers bedreigd te doden. Ook draagt hij messen bij zich. Verdachte heeft een joodse begraafplaats beklad met rechts-extreme tekens. - Verdachte voldeed aan het signalement van de bekladder van de muur van de begraafplaats. Tijdens daarop volgende doorzoeking zijn op zijn kamer spuitbussen en hakenkruizen aangetroffen. Dat verdachte een aversie heeft tegen joden, blijkt uit meerdere uitingen van hem via e-mailberichten en Facebook. Verder zijn de aangebrachte letters op de muren de initialen van	<i>bedreiging met enig misdrijf tegen het leven gericht, handelen in strijd met artikel 13, eerste lid, van de Wet wapens en munitie; opzettelijk en wederrechtelijk enig goed dat geheel of ten dele aan een ander toebehoort, onbruikbaar maken</i> Straf onder 4 jaar.	<i>psychotische stoornis in de vorm van een uitgebreide waanstoornis.</i>	<i>Betrokkene is er door de psychotische stoornis van overtuigd dat hij wordt bestolen en dat men het op hem gemunt heeft en dat hij daardoor grote sommen geld misloopt. Deze waangedachte is oncorrigeerbaar. Betrokkene is ervan overtuigd dat de politie zijn werk niet doet en dat hij het heft in eigen handen moet nemen. Daardoor voelt hij zich dusdanig onveilig dat het voor hem vanzelfsprekend is dat hij zich bewapent. De waanwereld heeft een alles doordringende doorwerking in de hem ten laste gelegde feiten. De waan laat geen ruimte voor een ander gezichtspunt. Betrokkene handelde volledig vanuit zijn waangedachten, zodat er sprake was van een reëel motief. De feiten (...) 5- bekladding joodse begraafplaats - worden door verdachte ontkend en op basis van de beschikbare informatie is geen link te leggen tussen pathologie en deze hem ten laste gelegde feiten.</i> Ontoerekeningsvatbaar, gedeeltelijk geen advies te geven vanwege ontkenning feit door	de rechtbank acht het echter aannemelijk dat verdachte – ook ten aanzien van de feiten 5 en 6 – volledig vanuit de bij hem vastgestelde stoornis heeft gehandeld. De rechtbank acht verdachte dan ook volledig ontoerekeningsvatbaar ten aanzien van alle feiten. ontslagen van alle rechtsvervolging. <u>Voorbereiding moord</u> - De kennelijke bestemming (wapens) zou kunnen worden afgeleid uit de ‘uiterlijke verschijningsvorm’ van zijn gedragingen, te weten het voorhanden hebben van messen en het uiten van doodsb bedreigingen. De rechtbank is er echter niet van overtuigd dat verdachte daadwerkelijk de bedoeling had moorden te plegen met de messen. Verdachte was psychotisch en had wanen waardoor hij zich angstig en onveilig voelde. Dit verklaart waarom verdachte het nodig vond zich te bewapenen.-	De rechtbank overweegt voorts dat ook aan de overige voorwaarde voor het opleggen van tbs is voldaan, te weten een bewezenverklaring van de feiten 2 en 6, die zijn te kwalificeren als bedreiging, voor welk misdrijf op grond van artikel 37a van het Wetboek van Strafrecht tbs kan worden opgelegd. Nu er in dit geval alleen sprake is geweest van schriftelijke (digitale) bedreigingen via Facebook, zonder dat deze voorafgegaan, vergezeld, of gevolgd zijn door niet-verbaal handelen dat naar zijn aard agressief was jegens de bedreigde, wordt de tbs met bevel tot dwangverpleging niet opgelegd ter zake van een misdrijf dat is gericht tegen of gevaar veroorzaakt voor de onaantastbaarheid van het lichaam van een of meer personen, als bedoeld in artikel 38e, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht. Hierdoor is

	verdachte, die hij ook meerdere keren in tekstberichten heeft gebruikt.			<i>verdachte</i>		de duur van de opgelegde maatregel beperkt tot vier jaar. <u>Inrichting</u> TBS
Volledig toerekeningsvatbaar						
Z16. ECLI:NL:GH DHA:2020:1989 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2020:1989&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aGHDHA%3a2020%3a1989	De verdachte heeft zich tegenover zijn collega, zelf moslim, bedreigend uitgelaten onder andere onder verwijzing naar een zeer ernstige, terroristische aanslag in Nieuw Zeeland. Daarnaast heeft de verdachte zich schuldig gemaakt aan verboden (vuur)wapenbezit en had hij de beschikking over een grote hoeveelheid verboden munitie.	bedreiging met terroristisch misdrijf, voorhanden hebben automatisch vuurwapen en een grote hoeveelheid munitie	niet lijdende is aan een ziekelijke stoornis van de geestvermogens.	de kans dat verdachte zal overgaan tot terroristische voorbereidingen en/of handelingen wordt als laag ingeschat. Voorts wordt het wenselijk geacht dat de verdachte onder toezicht wordt gesteld van de reclassering (meldplicht).	Het hof acht het van belang gelet op de persoon van de verdachte en zijn persoonlijke omstandigheden dat een substantieel gedeelte van die gevangenisstraf in voorwaardelijke vorm wordt opgelegd, waaraan het hof de hierna te vermelden bijzondere voorwaarden zal verbinden. Geen stoornis, i.v.m. rapport reclassering toch een lagere straf onder bijzonder voorwaarden. - De verdachte heeft zich op de bewezen verklaarde wijze schuldig gemaakt aan bedreiging met een terroristisch misdrijf. De verdachte heeft zich tegenover zijn collega, zelf moslim, bedreigend uitgelaten onder andere onder verwijzing naar een zeer ernstige, terroristische aanslag in Nieuw Zeeland waar veel mensen om het leven zijn gekomen die enige tijd daarvoor, in maart 2019, was gepleegd. Deze aanslag had moslims	gevangenisstraf van 30 maanden. 14 maanden voorwaardelijk. bijzondere voorwaarde * verplicht is zich gedurende de volledige proeftijd op door de reclassering te bepalen tijdstippen te melden bij Reclassering Nederland - Worden deze type daders wel serieus als gevaarlijk beschouwd? Opvallend is dat ze 'goed gedrag' vertonen tijdens de procedure wat impact heeft op de straf. <u>Inrichting</u> penitentiaire inrichting Midden Holland, Gevangenis De Geniepoort te Alphen aan den Rijn.

					als doelwit. Het hof rekent dit de verdachte zwaar aan, ook omdat een feit als het onderhavige de in de samenleving levende gevoelens van angst en onveiligheid met betrekking tot terroristische aanslagen versterkt. -	
217. ECLI:NL:GH ARL:2019:1 0272 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHARL:2019:10272&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aGHARL%3a2019%3a10272 ECLI:NL:RB GEL:2018:5 215 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBGEL:2018:5215&show	Oprichter van de online ATB groep. Verdachte had plannen om gerichte terroristische aanslagen te plegen op diverse doelwitten en verzamelde hiervoor wapens. Gefragmenteerde groep. Na de arrestatie is ATB inactief geworden. Wijst op de fragmentatie en gekoppelde eenlingen in groepsverband.	Voorbereiding van misdrijf tegen het leven gericht met terroristisch oogmerk, handelen in strijd met wet wapens en munitie	narcistische persoonlijkheidsstoornis	De gedragsdeskundigen verbinden het rechts-extremistische gedachtegoed aan de geconstateerde narcistische persoonlijkheidsstoornis. Er is geen geïnternaliseerd normbesef, wel een grote behoefte aan bewondering vanuit zijn omgeving en een behoefte zich groter en belangrijker voor te doen dan hij is. De deskundigen kunnen geen uitspraak doen over een (causale) relatie tussen stoornis en handelen (en dus ook niet over de toerekenbaarheid) Dit is omdat de problematiek van verdachte niet verklaart waarom hij de feiten heeft gepleegd, terwijl complicerend is dat verdachte de kern van het hem gemaakte verwijt ontkent.	Op grond van de deskundigenrapportage acht de rechtbank verdachte volledig toerekeningsvatbaar. Bij het Hof ziet men dat verdachte zich heeft verbeterd tijdens detentie, waardoor voorwaardelijk deel wordt opgelegd onder bijzondere voorwaarden). - Worden deze type daders wel serieus als gevaarlijk beschouwd? Opvallend is dat ze ‘goed gedrag’ vertonen tijdens de procedure wat impact heeft op de straf.	een gevangenisstraf voor de duur van 36 (zesendertig) maanden (In eerste aanleg is de straf volledig tenuitvoergelegd, Bij het Hof ziet men dat verdachte zich heeft verbeterd tijdens detentie, alvorens voorwaardelijk deel wordt opgelegd onder voorwaarden). Bepaalt dat een gedeelte van de gevangenisstraf, groot 12 (twaalf) maanden, niet ten uitvoer zal worden gelegd bijzondere voorwaarden: - Melden bij reclassering - verdachte wordt verplicht zich ambulant te laten behandelen voor zijn delictgedrag door een Forensische Polikliniek

button=true&keyword=ECLI%3aNL%3aRBGEL%3a2018%3a5215						- verdachte wordt verplicht mee te werken aan een begeleidingstraject door de gemeente gericht op de leefgebieden: werk, inkomen, wonen en schulden. <u>Inrichting</u> PI Vught, Nieuw Vosseveld Bijz. Afd. te Vught
Z18. ECLI:NL:RB DOR:2006:AY6889 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDOR:2006:AY6889&showbutton=true&keyword=synagoge+sliedrecht	poging tot brandstichting in de synagoge te Sliedrecht. Tijdens de brandstichting betraft door omwonende, tijdje gewacht om alsnog brand te stichten waarna ze door politie zijn opgepakt. Met twee mededaders	Poging tot Brandstichting	Volledig toerekeningsvatbaar. verdachte een identiteitszwakke meeloper is, die sterk afhankelijk is van goedkeuring en bevestiging van anderen.	Volledig toerekeningsvatbaar. verdachte een identiteitszwakke meeloper is, die sterk afhankelijk is van goedkeuring en bevestiging van anderen.	De rechtbank is van oordeel dat op grond van het rapport van de voornoemde deskundige het (primair) ten laste gelegde feit geheel aan de verdachte kan worden toegerekend.	Gevangenisstraf van 15 maanden 5 maanden niet ten uitvoer Bijzondere voorwaarde - gedragen naar aanwijzingen reclassering en volgen van trainingen. <u>Derde verdachte zou identiteitszwak zijn.. meeloper was die sterk afhankelijk is van goedkeuring en bevestiging van anderen → lagere straf</u> <u>Inrichting</u> P.I. Zuid-West, locatie Torentijd , te Middelburg
Z19. ECLI:NL:RB	Q. werd ervan verdacht aanslagen	brand stichten en/of een	op basis van het onderzoek zijn	Volledig toerekeningsvatbaar. Deskundige geeft aan, dat hij	De rechtbank heeft tijdens de behandeling ter terechtzitting een	Verdachte veroordeeld tot 10 jaar en 6 maanden

ROT:2010:B M0727 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBR OT:2010:B M0727&showbutton=true&keyword=ECLI%3aNL%3aRBR ROT%3a2010%3aBM0727 ECLI:NL:GH SGR:2012:B Y1795	te willen plegen in publieke gebieden zoals de Botlek en het traject van de hogesnelheidslijn. Ook waren er aanwijzingen dat hij van plan was 'kwaad te stichten' in Den Haag tijdens Prinsjesdag. In zijn huis werden materialen aangetroffen die erop duiden dat hij van plan was brand te stichten of een ontploffing teweeg te brengen. Ook werden vuurwapens aangetroffen en grondstoffen of materialen die geschikt zijn om een ontploffing teweeg te brengen. Q. werd door het OM verdacht van terroristische aanslagen, maar is daar niet voor	ontploffing teweeg brengen, moord, diefstal met geweld en/of afpersing, gijzeling en opzettelijke vrijheidsberoving, alsmede enkele WWM-feiten, bedreiging, poging tot ambtsdwang en een diefstal met geweld.	geen waarneembare indicaties voor een ziekelijke stoornis of gebrekkige ontwikkeling, maar dat er wel sprake is van afwerend achterdochtige en narcistische trekken.	amper conclusies kan trekken, omdat betrokkene slechts ten dele over het tenlastegelegde wil spreken.	persoon getroffen die door jarenlange training en zijn Zen levenswijze in staat lijkt zichzelf continu onder controle te houden. Deze indruk bevestigt hetgeen door de psycholoog reeds hierover was opgemerkt. Verdachte zelf heeft ter terechtzitting aangegeven een persoon te zijn die alleen opereert. Daarnaast blijkt uit verklaringen van getuigen dat je verdachte niet tegen je moet krijgen, hetgeen verdachte ook tijdens de zitting beaamde. Deze controlebehoefte gevoed door de door de psycholoog geconstateerde achterdochtige en narcistische trekken, geeft ook direct de ernst aan van het gedrag van verdachte met betrekking tot de bewezenverklaarde feiten. De rechtbank meent, dat naast de al eerder geschetste ernst van de bewezenverklaarde feiten, de recidive van verdachte een omstandigheid is die verdachte zwaar moet worden aangerekend.	gevangenisstraf <u>Inrichting</u> EBI" te Vught.
---	---	--	---	--	--	---

	veroordeeld Bij de huiszoeking werden wel chemicaliën, een handgranaat, een mortiergranaat en documenten met een rechts-extremistisch karakter gevonden.					
--	--	--	--	--	--	--

